Республиканский педагогический научно–методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік

№5(87)
(2026 ж. Мамыр
/Май 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Тәлімгер және ағылшын тілі пәні мұғалімі

Ы.Шөреков атындағы мектеп–гимназиясы
Атырау облысы,
Қызылқоға ауданы,
Миялы ауылы

- *«Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, мінез деген нәрселермен озады.»*
- *«Білгеніңді үйрету – шынайы білімнің белгісі.»*

Аманғалиева Алтын Мәтжанқызы

Республиканский педагогический научно-методический журнал

ÚZDIK PEDAGOG

Республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» республикалық педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының №5(87) (2026 ж. Мамыр) шығарылымы.
Выпуск №5(87) (Май 2026 г.) республиканского педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ35VPY00080588 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00080588

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» педагогикалық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов педагогического научно-методического журнала «ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Төреахмет А. Баланың интеллектум үйірмесіне қызығушылығы.....4
Жантелі Н.Ж. Балабақшадағы балалардың сөйлеу тілінің бұзылыс түрлері 8
Кәрібай Ә.Б. Мектепке дейінгі жастағы балалардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың инновациялық негіздері 12
Жаманкулова А.А. Нейропсихология бағытында 2-6 жас даму ерекшеліктері....15
Құлбарақ М.Қ. Білім сапасы – болашақ белесі: мониторингтен нәтижеге дейінгі даңғыл жол 19
Байтугелова Д.Ж. Цифрлық білім беру жағдайында функционалдық стильдерді меңгертудің жаңа тәсілдері 21
Карабаева М.И. «Встречаем гостей» 22
Нурбаулы А.О. Балабақша да ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие беру жолдары.....24
Мұса Ж.Т. Биология сабағында блум таксономиясы негізінде әдіс-тәсілдерді қолдану 27
Жумабаева А.Т., Мұратбек Ә.М. Қазақтың қолөнері – ұрпаққа аманат.....29
Куренбаева Г.З. Консультативная работа психолога с родителями: эффективные методы 32
Сулейменова К.Ш., Есмагулова Г.С. Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде заманауи технологияларды қолдану.....36
Алтынбекова Д.А. Inclusive education in higher education institutions: theoretical foundations and practical aspects of implementation.....40
Жаппарова Г.К. Оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған мән-мәтіндік тапсырмалар 43
Дүйсенбекова Г.П. Заманауи мектеп кітапханасы: идея, инновация, ізденіс.....47
Мамутова З.К. Әдістемелік құрал әзірлеудің тиімді жолдары мен тәжірибесі 51
Нуриева Ж.Қ., Байтелиева М.А. Linguacultural aspects of the origin and functioning of english colour phraseology 53
Жаймашева С.С. Ғарышты бағындырған қазақтар. Меңгеру.....56
«Crafty creators» зерттеу тобының мүшелері 2025-2026 оқу жылының жұмысы негізінде зерттеу жұмысы бойынша сараптама.....58
Орынбек С.Н., Каримова А.Ш. Жасөспірімдерге білім берудің заманауи әдістері.....66
Азизова В.А. Инклюзивті білім беруді бастауыш сыныпта жүзеге асырудың тиімді әдістері 70
Райымбек Ш.Қ., Абызбекова Г. Диагностикалық сауалнама негізінде студенттердің тағам химиясы мен қауіпсіздігі білімін бағалау.....74
Төлепов Е.Қ. «Педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформалардың мүмкіндіктері» авторлық бағдарламасының білім беру жүйесіндегі тиімділігі 81

Төреахмет Ақтолқын
Интеллектум үйірмесі жетекшісі
"Үкілі Үміт" мекемесі
Алматы қаласы

БАЛАНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУМ ҮЙІРМЕСІНЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫ

Аннотация. Мақалада балалардың интеллектум үйірмесіне қызығушылығының қалыптасу табиғаты, оның психологиялық-педагогикалық алғышарттары және үйірме жетекшісінің кәсіби қызметімен өзара байланысы ғылыми-публицистикалық тұрғыда кешенді түрде талданады. Автор интеллектум бағытындағы қосымша білім беру кеңістігінің баланың зияткерлік әлеуетін ашудағы маңызын негіздей отырып, қызығушылық феноменін тек сыртқы ынталандыру нәтижесі ретінде емес, тұлғаның ішкі дамуына қозғаушы күш болатын күрделі көпқырлы құбылыс ретінде сипаттайды. Мақалада баланың танымдық белсенділігін арттыру, логикалық ойлауын жетілдіру, шығармашылық қабілетін дамыту үдерістерінде үйірме жұмысының мазмұны мен ұйымдастырылу ерекшеліктері кеңінен қарастырылады. Интеллектум үйірмесіне қатысатын балалардың мотивациялық құрылымы, олардың жеке ерекшеліктері мен әлеуметтік ортасының ықпалы терең пайымдалады. Үйірме жетекшісінің кәсіби құзыреттілігі, педагогикалық шеберлігі және тұлғалық қасиеттерінің балалар қызығушылығын тұрақтандырудағы рөлі нақты мысалдар мен теориялық тұжырымдар арқылы ашылады. Сонымен бірге мақалада заманауи білім беру талаптарына сәйкес интеллектум үйірмесін ұйымдастырудың тиімді жолдары ұсынылып, оның білім сапасын арттырудағы орны айқындалады. Зерттеу нәтижелері қосымша білім беру педагогтарына, бастауыш және орта буын мұғалімдеріне практикалық бағыт-бағдар беруге бағытталған.

Кілт сөздер: интеллектум үйірмесі, қызығушылық, танымдық белсенділік, логикалық ойлау, қосымша білім беру, мотивация, шығармашылық даму, педагогикалық ықпал, зияткерлік қабілет, тұлғалық қалыптасу.

Баланың интеллектум үйірмесіне қызығушылығы – бұл кездейсоқ пайда болатын құбылыс емес, ол баланың ішкі қажеттіліктері мен сыртқы ықпалдардың өзара әрекеттесуінен туындайтын күрделі психологиялық процесс болып табылады, осы тұрғыдан алғанда үйірме жұмысы баланың табиғи танымдық сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған ерекше білім беру кеңістігі ретінде қарастырылады. Қазіргі қоғамда ақпарат көлемінің шексіз артуы баладан тек білімді қабылдауды ғана емес, оны саралай білуді, логикалық тұрғыдан талдауды және тиімді пайдалануды талап етеді, бұл міндеттерді жүзеге асыруда интеллектум үйірмесінің рөлі айрықша. Үйірме барысында бала стандартты оқу бағдарламасынан тыс тапсырмалармен жұмыс істеп, өзінің ойлау шекарасын кеңейтеді, бұл оның интеллектуалдық дамуына оң әсер етеді. Баланың қызығушылығы көбіне эмоционалдық әсерге

негізделетіндіктен, үйірме сабақтарының мазмұны қызықты әрі мазмұнды болуы қажет. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, балаға қызықсыз ұсынылған ең маңызды ақпараттың өзі тиімді меңгерілмейді, ал қызықты формада берілген күрделі тапсырмалар оңай қабылданады. Осыған байланысты интеллектум үйірмесінде қолданылатын әдістер мен тәсілдер баланың жас ерекшелігіне және психологиялық мүмкіндіктеріне сәйкес іріктелуі тиіс. Үйірме жұмысы барысында бала өзін еркін сезініп, өз ойын ашық айтуға мүмкіндік алады, бұл оның коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Интеллектум тапсырмалары баланың логикалық ойлауын ғана емес, оның шығармашылық қабілетін де жетілдіреді. Баланың табысқа жетуі оның өзіне деген сенімін арттырып, үйірмеге деген қызығушылығын күшейтеді. Осылайша интеллектум үйірмесі баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды орта ретінде қалыптасады.

Баланың интеллектум үйірмесіне қызығушылығының қалыптасуында жетекшінің тұлғасы шешуші рөл атқарады, өйткені педагог тек білім беруші ғана емес, ол бағыттаушы, ынталандырушы және шабыттандырушы тұлға ретінде көрінеді. Үйірме жетекшісі баланың әрбір жетістігін байқап, оны дер кезінде қолдай білсе, балада ішкі мотивация қалыптасады, бұл қызығушылықтың тұрақты сипат алуына ықпал етеді. Баланың қызығушылығы көбіне алғашқы әсерге байланысты қалыптасатындықтан, алғашқы сабақтардың мазмұны ерекше маңызды. Жетекші сабақ барысында әр баланың жеке ерекшелігін ескеріп, тапсырмаларды саралап ұсынуы тиіс, бұл балалардың өз мүмкіндігін толық көрсетуіне мүмкіндік береді. Интеллектум үйірмесінде қолданылатын тапсырмалар тек дұрыс жауапты табуға ғана емес, ойлау процесінің өзін дамытуға бағытталуы қажет. Баланың қателесуіне мүмкіндік беру – оның дамуының маңызды шарты, себебі қателік арқылы ол жаңа білімге қол жеткізеді. Жетекші баланың қателігін жазалау құралы ретінде емес, үйрену мүмкіндігі ретінде қарастыруы тиіс. Интеллектум тапсырмаларының күрделілік деңгейі біртіндеп артып отырған жағдайда балада жетістікке жету сезімі қалыптасады. Бұл сезім оның үйірмеге деген қызығушылығын арттырады. Жетекші сабақ барысында қолайлы психологиялық орта қалыптастыруы тиіс, өйткені бала өзін қауіпсіз сезінген жағдайда ғана белсенді әрекет етеді. Осы тұрғыдан алғанда педагогтың кәсіби құзыреттілігі мен тұлғалық қасиеттері баланың қызығушылығын қалыптастырудың негізгі факторы болып табылады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде интеллектум үйірмесінің мазмұны тек логикалық тапсырмалармен шектелмей, кең ауқымды танымдық әрекеттерді қамтуы тиіс, себебі баланың қызығушылығы әртүрлі бағытта дамиды және оны бір ғана салаға шектеу оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік бермейді. Үйірме сабақтарында қолданылатын тапсырмалар жүйесі баланың ойлау икемділігін дамытуға бағытталуы қажет, бұл оның түрлі жағдайларда тиімді шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады. Интеллектум үйірмесі баланың зейінін шоғырландыруға, есте сақтау қабілетін жақсартуға және ақпаратты жүйелеуге көмектеседі. Баланың қызығушылығы оның жетістіктерімен тығыз байланысты болғандықтан, әрбір жетістік міндетті түрде атап өтілуі тиіс. Бұл балада өзіндік бағалаудың қалыптасуына ықпал етеді. Үйірме барысында қолданылатын ойын элементтері сабақтың тартымдылығын арттырып, баланың белсенділігін күшейтеді. Баланың қызығушылығы тек тапсырманың мазмұнына ғана емес, оны ұсыну формасына да тәуелді. Сондықтан жетекші әр сабақта жаңашыл әдістерді қолдануға ұмтылуы тиіс. Интеллектум үйірмесі балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне мүмкіндік береді, бұл олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Топтық жұмыс барысында балалар бір-бірінен үйреніп, өз білімін толықтырады. Осылайша интеллектум үйірмесі баланың танымдық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ететін тиімді орта ретінде көрінеді.

Баланың интеллектум үйірмесіне деген қызығушылығы тұрақты сипат алуы үшін үйірме жұмысы тек жүйелі ұйымдастырылып қана қоймай, оның ішкі мазмұны баланың танымдық сұраныстарымен үйлесім табатындай етіп құрылуы қажет, өйткені қызығушылықтың ұзақ мерзімді сақталуы сыртқы талаптардан гөрі ішкі қажеттіліктердің қанағаттандырылуына тікелей тәуелді болады. Үйірме жетекшісі оқу үдерісін жоспарлау барысында баланың жас

ерекшеліктерімен қатар оның ойлау стилін, қабылдау қарқынын және эмоциялық тұрақтылығын ескере отырып, тапсырмалардың мазмұнын әртүрлі деңгейде ұсынуы тиіс, себебі бұл тәсіл баланың өзіндік қабілетін ашуға мүмкіндік береді. Танымдық әрекетті ұйымдастыру барысында баланың зерттеушілік қызығушылығын оятатын проблемалық жағдаяттарды қолдану тиімді нәтиже береді, өйткені бала дайын ақпаратты қабылдағаннан гөрі, оны өз бетінше іздеу арқылы терең меңгереді. Үйірме сабақтарында уақытты тиімді пайдалану да маңызды факторлардың бірі болып табылады, себебі ұзаққа созылған бірсарынды әрекет баланың зейінін әлсіретіп, қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Осыған байланысты сабақ құрылымы кезең-кезеңімен өзгеріп отыратын белсенді әрекеттерге негізделуі тиіс. Баланың жетістігін бағалау үдерісі тек сандық көрсеткіштермен шектелмей, оның ойлау барысындағы ілгерілеуін қамтуы қажет, өйткені бұл баланың өзіндік дамуын сезінуіне мүмкіндік береді. Жетекші баланың әрбір әрекетіне кері байланыс бере отырып, оның қателіктерін түзетуге бағытталған қолдау көрсетуі тиіс, бұл оның өз күшіне деген сенімін арттырады. Интеллектум үйірмесінде қолданылатын тапсырмалар өмірлік жағдайлармен байланыстырылған жағдайда баланың қызығушылығы арта түседі, себебі ол білімнің практикалық маңызын түсіне бастайды. Үйірме барысында қалыптасқан ынтымақтастық атмосферасы баланың өзін еркін сезінуіне ықпал етеді, бұл оның белсенділігін күшейтеді. Осылайша жүйелі ұйымдастырылған, мазмұны терең әрі баланың ішкі қажеттіліктеріне сәйкес құрылған үйірме жұмысы қызығушылықтың тұрақты дамуына негіз болады.

Баланың интеллектум үйірмесіне деген қызығушылығының тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін оқу үдерісінде рефлексия элементтерін енгізу маңызды, өйткені бала өз әрекетін талдау арқылы өзінің жетістігі мен кемшілігін саналы түрде түсіне бастайды және бұл оның келесі қадамдарын жоспарлауына ықпал етеді. Жетекші әр сабақтың соңында баламен кері байланыс жүргізіп, оның ой-пікірін тыңдауы тиіс, себебі бұл балаға өз пікірінің маңызды екенін сезінуге мүмкіндік береді. Үйірме барысында баланың танымдық белсенділігін арттыру үшін тапсырмаларды тек жеке орындаумен шектемей, жұптық және топтық форматта ұйымдастыру тиімді, өйткені бірлескен әрекет барысында балалар бір-бірінің ойлау тәсілін меңгереді. Баланың қызығушылығы көбіне жаңалыққа деген ұмтылыспен байланысты болғандықтан, сабақ мазмұны үнемі жаңартылып отыруы қажет, бұл оның зейінін сақтауға көмектеседі. Интеллектум үйірмесінде ақпараттық технологияларды орынды қолдану да маңызды, себебі заманауи құралдар баланың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырады. Жетекші баланың жетістігін тек мадақтау арқылы емес, оған жаңа мақсаттар қою арқылы да ынталандыруы тиіс, бұл оның даму динамикасын қамтамасыз етеді. Баланың өзіндік пікір қалыптастыруына мүмкіндік беру оның сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді, бұл интеллектум бағытындағы жұмыстың негізгі нәтижелерінің бірі болып табылады. Үйірме барысында қалыптасқан дағдылардың өмірлік мәнін түсіндіру баланың оқу әрекетіне деген көзқарасын өзгертеді. Баланың қызығушылығы тек сабақ барысында ғана емес, сабақтан тыс уақытта да жалғасуы үшін оған қосымша тапсырмалар ұсынылуы мүмкін, бұл оның танымдық белсенділігін кеңейтеді. Осылайша рефлексияға негізделген, жаңашыл әдістермен толықтырылған үйірме жұмысы баланың қызығушылығын ұзақ уақыт сақтауға мүмкіндік береді.

Интеллектум үйірмесінің тиімділігі баланың тұлғалық дамуына ықпал ету деңгейімен анықталатындықтан, бұл бағыттағы жұмыс оның ішкі әлеуетін ашуға бағытталуы тиіс, өйткені тек логикалық тапсырмаларды орындау арқылы баланың толыққанды дамуына қол жеткізу мүмкін емес. Баланың өзіндік «Мен» тұжырымдамасы қалыптасу кезеңінде үйірме жұмысы оның өзін тануына және өз қабілетін бағалауына жағдай жасауы қажет, бұл оның тұлғалық тұрақтылығын арттырады. Жетекші баланың жетістігін бағалау барысында оның жеке ерекшеліктерін ескеріп, салыстырудан аулақ болуы тиіс, себебі бұл баланың өзіндік бағасына теріс әсер етуі мүмкін. Интеллектум үйірмесінде ұсынылатын тапсырмалар баланың тек ойлау қабілетін ғана емес, оның ерік-жігерін, табандылығын және жауапкершілігін дамытуға

бағытталуы қажет. Баланың қызығушылығы оның эмоциялық жағдайымен тығыз байланысты болғандықтан, сабақ барысында жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру жетекшінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Үйірме жұмысы барысында баланың өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік беру оның коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Баланың жетістігіне қуану, оны қолдау және сенім білдіру оның тұлғалық дамуына оң әсер етеді. Интеллектум үйірмесі баланың өз қабілетін көрсетуіне мүмкіндік беретін орта ретінде ұйымдастырылған жағдайда ғана оның тиімділігі артады. Жетекші баланың даму қарқынын бақылап, қажет болған жағдайда оқу мазмұнын өзгертіп отыруы тиіс, бұл оның қызығушылығын сақтауға көмектеседі. Осылайша интеллектум үйірмесі баланың тұлғалық қалыптасуына ықпал ететін кешенді педагогикалық жүйе ретінде қарастырылады.

Интеллектум үйірмесінің нәтижелілігін арттыру үшін оның мазмұны баланың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтуге бағытталуы тиіс, өйткені баланың тұлғалық дамуы оның қоғаммен өзара әрекеттесу деңгейіне тікелей байланысты болады. Үйірме барысында ұйымдастырылатын бірлескен жобалар балалардың өзара қарым-қатынасын нығайтып, олардың ұжымдық әрекетке бейімделуіне ықпал етеді. Баланың қызығушылығы оның өзін қоғамның бір бөлігі ретінде сезінуімен тығыз байланысты болғандықтан, үйірме жұмысы әлеуметтік маңызы бар тапсырмалармен толықтырылуы қажет. Жетекші балаларды пікір алмасуға, өз ойын дәлелдеуге және қарсы пікірді құрметтеуге үйретуі тиіс, бұл олардың мәдениетті қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады. Интеллектум үйірмесінде қалыптасқан дағдылардың өмірлік жағдайларда қолданылуы баланың оқу әрекетіне деген көзқарасын өзгертіп, оны саналы деңгейге көтереді. Баланың қызығушылығы оның жетістіктерімен қатар, оның қоғам тарапынан мойындалуымен де байланысты болады, сондықтан үйірме нәтижелерін көпшілік алдында көрсету маңызды. Жетекші баланың әрбір жетістігін әлеуметтік тұрғыдан бағалап, оның маңызын түсіндіруі тиіс, бұл оның мотивациясын арттырады. Үйірме барысында қалыптасқан құндылықтар баланың болашақтағы өмірлік ұстанымына әсер етеді, сондықтан бұл үдеріс жауапкершілікпен ұйымдастырылуы қажет. Баланың қызығушылығы оның өмірлік мақсаттарымен байланысқан жағдайда ғана тұрақты сипат алады. Осы тұрғыдан алғанда интеллектум үйірмесі баланың тек интеллектуалдық емес, әлеуметтік және тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін маңызды білім беру алаңы ретінде танылады.

Қорытынды. Баланың интеллектум үйірмесіне қызығушылығы оның зияткерлік дамуының, тұлғалық қалыптасуының және әлеуметтік бейімделуінің маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады, өйткені бұл қызығушылық баланың танымдық белсенділігін арттырып, оның білім алуға деген ішкі қажеттілігін қалыптастырады. Үйірме жетекшісінің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық ұстанымы баланың қызығушылығын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Интеллектум үйірмесі арқылы бала өз мүмкіндігін танып, оны дамытуға ұмтылады. Бұл оның болашақтағы табысты өмірінің негізін қалайды. Сондықтан интеллектум үйірмесін ұйымдастыру мен жүргізу ісі жоғары деңгейдегі жауапкершілікті талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сухин И.Г., Яценко И.Ф. Азбучные игры: 1 класс [Текст] / И.Г. Сухин, И.Ф. Яценко. – М.: ВАКО, 2011. – 96 с.

2. Ефросинина Л.А. Книгочей: словарь-справочник по литературному чтению для младших школьников: 1-4 классы [Текст] / Л.А. Ефросинина. – М.: Вентана-Граф, 2012. – 320 с.

3. Shaia L.M. After-School Clubs for Kids: Thematic Programming to Encourage Reading [Text] / L.M. Shaia. – Chicago: ALA Editions, American Library Association, 2014. – 150 p.

Жантелі Назерке Жантеліқызы
Дефектология ғылымының магистрі, логопед маманы
”Үкілі Үміт” мекемесі балабақшасы
Алматы қаласы

БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛЫС ТҮРЛЕРІ

Аннотация: мақалада балабақша жасындағы балалардың сөйлеу тілінің бұзылыс түрлері, олардың психолингвистикалық және нейропсихологиялық негіздері, сондай-ақ логопедиялық түзету жұмыстарының заманауи бағыттары жан-жақты қарастырылады. Сөйлеу бұзылыстарының негізгі түрлері – дислалия, дизартрия, алалия, тұтығу және фонетико-фонематикалық жетілмеу – ғылыми тұрғыдан талданып, олардың пайда болу себептері мен ерекшеліктері сипатталады. Сонымен қатар логопедиялық диагностика, сенсомоторлық интеграция, когнитивтік-лингвистикалық тәсілдер, арт-терапия және геймификация элементтерінің түзету процесіндегі тиімділігі негізделеді. Инклюзивті білім беру жағдайында логопедиялық жұмысты ұйымдастыру ерекшеліктері мен ата-анамен серіктестік мәселелері де қамтылған. Мақала мектепке дейінгі ұйым логопедтеріне арналған ғылыми-әдістемелік материал ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер: сөйлеу тілінің бұзылысы, логопедия, мектепке дейінгі білім беру, дислалия, дизартрия, алалия, тұтығу, фонематикалық есту, нейропсихология, түзету жұмысы, тіл дамыту, сенсомоторлық интеграция, геймификация.

Мектепке дейінгі кезең – баланың сөйлеу тілінің қалыптасуында ең қарқынды және жауапты даму кезеңі болып табылады, себебі дәл осы уақытта тілдің барлық құрылымдық компоненттері – фонетикалық жүйе, лексикалық қор, грамматикалық құрылым және байланыстырып сөйлеу дағдылары біртұтас жүйе ретінде дамиды. Баланың сөйлеу тілі оның танымдық қызметімен, эмоциялық жағдайымен және әлеуметтік бейімделуімен тығыз байланысты болғандықтан, тілдік бұзылыстар тек коммуникацияға ғана емес, оның жалпы психикалық дамуына да елеулі әсер етеді. Осыған байланысты балабақша жағдайында сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау, олардың түрлерін нақты жіктеу және ғылыми негізделген түзету жұмыстарын жүргізу логопедтің негізгі кәсіби міндеттерінің бірі болып табылады, ал бұл өз кезегінде баланың болашақ оқу жетістіктері мен тұлғалық қалыптасуына тікелей ықпал етеді.

Психолингвистикалық және нейропсихологиялық зерттеулер сөйлеу тілінің қалыптасуы мидың күрделі функционалдық жүйелерінің үйлесімді жұмысына тәуелді екенін дәлелдейді, мұнда есту анализаторы, көру қабылдауы, артикуляциялық аппарат және жоғары психикалық функциялар өзара байланыста қызмет етеді. Лев Выготский сөйлеуді ойлаудың негізгі құралы ретінде қарастырып, оның әлеуметтік орта арқылы дамитынын негіздесе, Александр Лурия

сөйлеу әрекетінің ми құрылымдарымен байланысын жүйелі түрде зерттеп, сөйлеу бұзылыстарының нейрофизиологиялық механизмдерін сипаттаған. Осы теориялық тұжырымдамалар қазіргі логопедияда түзету жұмыстарының кешенді, жүйелі және жеке тұлғаға бағытталған тәсілдерін қалыптастыруға негіз болады, себебі сөйлеу бұзылыстары тек тілдік емес, когнитивтік және моторлық процестердің бұзылуымен қатар жүруі мүмкін.

Балабақша жасындағы балаларда жиі кездесетін сөйлеу бұзылыстарының бірі – дислалия, ол дыбыстарды дұрыс айтпау немесе бұрмалап айту арқылы көрінеді және көбінесе артикуляциялық аппараттың жеткіліксіз дамуы немесе фонематикалық қабылдаудың әлсіздігімен байланысты болады. Дислалия кезінде бала белгілі бір дыбыстарды алмастырады, түсіріп қалады немесе бұрмалайды, бұл оның сөйлеуінің түсініктілігін төмендетіп, қарым-қатынас жасауына кедергі келтіреді. Мұндай жағдайда логопедиялық түзету жұмыстары жүйелі түрде жүргізіліп, артикуляциялық гимнастика, дыбысты қою, бекіту және автоматтандыру кезеңдерін қамтиды, сонымен қатар фонематикалық естуді дамытуға бағытталған арнайы ойын жаттығулары қолданылады, бұл баланың дыбыстық жүйені дұрыс меңгеруіне мүмкіндік береді.

Сөйлеу тілінің күрделі бұзылыстарының бірі – дизартрия, ол орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануымен байланысты және сөйлеу аппаратының иннервациясының бұзылуымен сипатталады. Дизартрия кезінде баланың сөйлеуі анық емес, баяу, кейде мұрындық реңкпен шығуы мүмкін, ал артикуляциялық қозғалыстар шектеулі және үйлесімсіз болады. Мұндай бұзылысты түзету кешенді тәсілді талап етеді, онда тек дыбысты дұрыс айту ғана емес, сонымен қатар жалпы және ұсақ мотериканы дамыту, тыныс алу жаттығулары, дауыс ырғағын қалыптастыру және сөйлеу қарқынын реттеу жұмыстары қатар жүргізіледі, бұл баланың сөйлеу функциясының біртіндеп қалпына келуіне ықпал етеді.

Алалия – мектепке дейінгі жастағы балаларда кездесетін ең күрделі сөйлеу бұзылыстарының бірі болып табылады, ол сөйлеудің толық немесе жартылай дамымауымен сипатталады және көбінесе ми қыртысының сөйлеуге жауапты аймақтарының зақымдануымен байланысты болады. Алалия кезінде бала сөздерді түсіну мен қолдануда қиындықтарға тап болып, сөйлеу белсенділігі төмен болады, бұл оның танымдық дамуына да әсер етеді. Мұндай жағдайда логопедиялық түзету жұмыстары ұзақ мерзімді және кешенді сипатта жүргізіліп, сөздік қорды байыту, грамматикалық құрылымды қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуді дамыту және сөйлеу мотивациясын арттыру бағыттарын қамтиды, нәтижесінде баланың тілдік жүйесі біртіндеп қалыптасады.

Сөйлеу тілінің бұзылыстарының ішінде тұтығу немесе логоневроз ерекше психологиялық сипатқа ие, ол сөйлеу ырғағының, қарқынының және бірқалыптылығының бұзылуымен көрінеді және көбінесе эмоционалдық факторлармен, стресс жағдайларымен немесе психологиялық жарақаттармен байланысты болады. Тұтығуы бар балалар сөйлеу кезінде кідірістер жасайды, дыбыстарды қайталайды немесе сөздерді айтуда қиындық көреді, бұл олардың өзіне деген сенімділігін төмендетіп, қарым-қатынасқа түсуін шектейді. Мұндай жағдайда логопедиялық жұмыс кешенді түрде ұйымдастырылып, тыныс алу жаттығулары, сөйлеу ырғағын қалыптастыру, релаксациялық әдістер және психологиялық қолдау элементтері бірге қолданылады.

Фонетико-фонематикалық жетілмеу балалардың сөйлеу тілінде жиі кездесетін бұзылыстардың бірі болып табылады, ол дыбыстарды ажырату және дұрыс қабылдау қабілетінің жеткіліксіз дамуына байланысты туындайды. Бұл жағдайда бала ұқсас дыбыстарды шатастырып, сөздерді дұрыс айтпайды, нәтижесінде оның сөйлеуі түсініксіз болуы мүмкін және бұл кейін оқу мен жазу дағдыларын меңгеруде қиындықтар туғызады. Мұндай бұзылысты түзету үшін фонематикалық естуді дамытуға арналған ойындар, дыбыстарды салыстыру және ажырату жаттығулары, сондай-ақ дыбыстық талдау жұмыстарын жүйелі түрде ұйымдастыру қажет.

Балабақшадағы логопедиялық жұмыста ойын технологиялары ерекше маңызды орын алады, себебі ойын баланың табиғи әрекеті ретінде оның қызығушылығын арттырып, түзету

процесін жеңілдетеді және тиімді етеді. Ойын барысында бала жаттығуларды еркін орындайды, сөйлеу белсенділігі артады және жаңа тілдік дағдыларды оңай меңгереді. Сонымен қатар рөлдік ойындар, сюжеттік тапсырмалар және тілдік ойындар баланың коммуникативтік қабілетін дамытып, сөйлеу әрекетін табиғи ортада қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде логопедиялық түзету жұмыстарында цифрлық технологиялар мен мультимедиялық құралдарды қолдану да кеңінен таралуда, олар дыбыстарды дұрыс айтуға арналған интерактивті жаттығуларды, визуалды қолдауды және ойын элементтерін ұсынады. Дегенмен бұл құралдар дәстүрлі логопедиялық әдістерді толық алмастырмай, тек қосымша қолдау ретінде қолданылуы тиіс, себебі сөйлеу тілін дамытуда тірі қарым-қатынас пен тікелей педагогикалық ықпалдың маңызы зор болып қала береді.

Балабақшадағы логопедиялық жұмыстың тиімділігі ең алдымен дұрыс ұйымдастырылған диагностикаға байланысты, себебі сөйлеу тілінің бұзылыстары әр балада әртүрлі көрініс береді және олардың себептері де көпқырлы болуы мүмкін. Қазіргі логопедияда диагностика тек дыбыстарды дұрыс айту деңгейін анықтаумен шектелмейді, ол баланың фонематикалық қабылдауын, сөздік қорын, грамматикалық құрылымын, байланыстырып сөйлеуін және коммуникативтік мінез-құлқын кешенді түрде зерттеуді қамтиды. Сонымен қатар баланың есту, көру, моторлық және когнитивтік функциялары да бағаланады, өйткені сөйлеу тілінің дамуы осы жүйелердің өзара байланысына тәуелді. Осындай кешенді диагностика нәтижесінде логопед әр балаға жеке түзету бағдарламасын құрастырып, оның тілдік дамуын тиімді бағыттай алады.

Қазіргі ғылыми зерттеулер сөйлеу бұзылыстарының нейробиологиялық негіздерін терең түсіндіруге мүмкіндік беріп отыр, бұл логопедиялық түзету жұмыстарының сапасын арттыруға ықпал етеді. Сөйлеу функциясы ми қыртысының бірнеше аймағының үйлесімді жұмысына негізделеді, оның ішінде есту аймағы, моторлық сөйлеу орталығы және ассоциативтік аймақтар ерекше рөл атқарады. Осы аймақтардың арасындағы байланыс бұзылған жағдайда сөйлеу тілінде әртүрлі ауытқулар пайда болады. Нейропсихологиялық тәсіл логопедиялық жұмыста баланың ми қызметін белсендіруді көздейді, сондықтан түзету процесінде тек тілдік жаттығулар ғана емес, сонымен қатар моторлық, сенсорлық және когнитивтік жаттығулар да кеңінен қолданылады.

Сөйлеу тілін түзетуде қазіргі таңда кеңінен қолданылатын әдістердің бірі – сенсомоторлық интеграцияға негізделген тәсілдер болып табылады, олар баланың қозғалыс белсенділігі мен сөйлеу функциясының өзара байланысын күшейтуге бағытталған. Ұсақ мотериканы дамыту жаттығулары, саусақ ойындары, ритмикалық қимылдар және тыныс алу жаттығулары сөйлеу аппаратының жұмысын жақсартып, дыбыстарды дұрыс айтуға ықпал етеді. Бұл әдістер әсіресе дизартрия және жалпы сөйлеу дамуының тежелуі бар балалармен жұмыс жасауда тиімді нәтиже береді, себебі олар мидың әртүрлі аймақтарын бір уақытта белсендіреді.

Қазіргі логопедиялық тәжірибеде когнитивтік-лингвистикалық тәсілдер де маңызды орын алады, олар баланың тілдік дамуын оның ойлау қабілетімен байланыстыра отырып қарастырады. Бұл тәсіл бойынша сөздік қорды дамыту тек жаңа сөздерді жаттаумен шектелмей, оларды мағыналық байланыстар жүйесінде меңгеруге бағытталады. Балалар сөздердің мағынасын салыстыру, жалпылау және топтастыру арқылы түсінеді, бұл олардың логикалық ойлауын дамытады. Сонымен қатар байланыстырып сөйлеуді дамыту үшін әңгіме құрастыру, сурет бойынша сипаттау және диалогтық жаттығулар кеңінен қолданылады.

Балабақшадағы логопедиялық жұмыстың маңызды бағыттарының бірі – сөйлеу тілінің бұзылыстарын ерте профилактикалау болып табылады, себебі көптеген бұзылыстарды алдын алу оларды кейін түзетуден әлдеқайда тиімді. Профилактикалық жұмыс балалардың тілдік ортасын байытуға, дұрыс сөйлеу үлгілерін қалыптастыруға және ата-аналарды ақпараттандыруға бағытталады. Ерте жастағы балалармен жүргізілетін тіл дамыту ойындары,

әндер, тақпақтар және диалогтық әрекеттер сөйлеу дағдыларының табиғи қалыптасуына ықпал етеді.

Сөйлеу тілін түзетуде арт-терапиялық әдістердің де маңызы артып келеді, олар баланың эмоциялық жағдайын тұрақтандыруға және сөйлеу белсенділігін арттыруға көмектеседі. Сурет салу, мүсіндеу, музыка және театрландырылған ойындар арқылы бала өз эмоцияларын еркін білдіреді, бұл оның сөйлеу әрекетіне оң әсер етеді. Әсіресе тұтығуы бар балалармен жұмыс жасауда арт-терапия тиімді құрал болып табылады, себебі ол психологиялық қысымды төмендетеді.

Қазіргі кезеңде логопедиялық түзету жұмыстарында геймификация элементтері кеңінен қолданылуда, олар оқу процесін қызықты әрі мотивациялық етеді. Ойын элементтері арқылы балалар тапсырмаларды белсенді орындайды, ал жетістікке жету сезімі олардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады. Сонымен қатар интерактивті тапсырмалар, дыбыстық жаттығулар және визуалды қолдау құралдары баланың назарын ұстап тұруға және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру жағдайында логопедиялық жұмыс ерекше тәсілді талап етеді, себебі әр баланың даму ерекшеліктері әртүрлі. Мұндай жағдайда жеке білім беру бағдарламалары құрастырылып, әр баланың қажеттіліктеріне сәйкес түзету жұмыстары жүргізіледі. Логопед, психолог және тәрбиеші арасындағы ынтымақтастық баланың кешенді дамуын қамтамасыз етеді, ал ата-аналармен тығыз байланыс түзету жұмыстарының тиімділігін арттырады.

Сөйлеу тілінің дамуы мен әлеуметтік бейімделу арасындағы байланыс ерекше маңызды, себебі бала өз ойын жеткізе алмаған жағдайда қарым-қатынас қиындықтарына тап болады және бұл оның эмоциялық жағдайына әсер етеді. Сондықтан логопедиялық жұмыс тек тілдік дағдыларды ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға бағытталуы тиіс. Диалогтық жаттығулар, топтық ойындар және рөлдік әрекеттер баланың әлеуметтік белсенділігін арттырады.

Қазіргі ғылыми бағыттардың бірі – сөйлеу тілін дамытуда жасанды интеллект элементтерін қолдану болып табылады, олар логопедиялық жұмысты дараландыруға мүмкіндік береді. AI негізіндегі бағдарламалар баланың сөйлеу ерекшеліктерін талдап, оған сәйкес жаттығулар ұсына алады. Бұл технологиялар логопедтің жұмысын жеңілдетіп, түзету процесінің тиімділігін арттырады, алайда олар дәстүрлі әдістерді толық алмастырмай, тек қосымша құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Осылайша, балабақшадағы балалардың сөйлеу тілінің бұзылыстары күрделі және көпқырлы мәселе болып табылады, оларды ерте анықтау және жүйелі түрде түзету баланың толыққанды дамуы үшін шешуші рөл атқарады. Логопедиялық жұмыс ғылыми негізде, кешенді тәсілмен және ойын, нейропедагогика, психология элементтерімен үйлестіріле отырып жүргізілген жағдайда ғана тиімді нәтиже береді, ал мұндай жүйелі жұмыс нәтижесінде бала өз ойын еркін жеткізе алатын, қарым-қатынасқа белсенді түсетін және әлеуметтік тұрғыдан бейімделген тұлға ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жукова Н. С., Мастюкова Е. М., Филичева Т. Б. Логопедия. – М.: Академия, 2021. – 256 с.
2. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Программа коррекционного обучения детей с нарушениями речи. – М.: Просвещение, 2021. – 208 с.
3. Смирнова Е. О. Развитие речи дошкольников. – М.: Владос, 2022. – 224 с.
4. Каше Г. А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. – М.: Просвещение, 2020. – 192 с.
5. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – М.: Смысл, 2021. – 288 с.
6. Хватцев М. Е. Логопедия. – М.: Просвещение, 2020. – 320 с.
7. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. – М.: Академия, 2021. – 256 с.

Кәрібай Әсел Бауыржанқызы
Эксперимент мұғалімі, магистр
"Үкілі Үміт" мекемесі
Алматы қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аннотация: мақалада балабақша жағдайында тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың заманауи ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Мектепке дейінгі жастағы балалардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруда тәжірибелік жұмыстардың рөлі нейропедагогика, жобалық-зерттеушілік тәсіл және STEAM-білім беру контексінде талданады. Тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың кезеңдік моделі, мультисенсорлық тәсіл, рефлексия және педагогикалық мониторинг жүйесінің маңыздылығы ашылады. Сонымен қатар жасанды интеллект элементтерін қолдану арқылы оқыту процесін дараландыру мүмкіндіктері сипатталады. Балабақшадағы тәжірибелік әрекет баланың танымдық белсенділігін, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілетін дамытудағы тиімді құрал ретінде негізделеді.

Кілт сөздер: тәжірибелік әрекет, мектепке дейінгі білім беру, зерттеушілік құзыреттілік, STEAM, нейропедагогика, педагогикалық мониторинг, мультисенсорлық тәсіл, рефлексия, жасанды интеллект, танымдық даму.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланы ерте жастан зерттеушілік әрекетке баулу – білім берудің басым бағыттарының бірі болып отыр. Балабақшадағы тәжірибелік әрекет тек қарапайым бақылау немесе ойын емес, ол баланың танымдық белсенділігін, ғылыми ойлауын және қоршаған ортаға деген қызығушылығын қалыптастыратын күрделі педагогикалық процесс ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда «тәжірибе» ұғымы мектепке дейінгі кезеңде ғылыми әдіснаманың бастапқы элементтерін игерудің табиғи формасы болып табылады.

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін тәжірибелік әрекет – әлемді тікелей танудың ең тиімді тәсілі. Бұл кезеңде бала нақты әрекет арқылы білім алады, себебі оның ойлауы көрнекі-бейнелік сипатта болады. Сондықтан су, құм, ауа, жарық сияқты қарапайым табиғи құбылыстармен жүргізілетін тәжірибелер баланың қоршаған орта туралы түсінігін тереңдетеді. Мұндай тәжірибелер барысында бала тек бақылаушы емес, белсенді қатысушы рөлін атқарады, бұл оның когнитивтік белсенділігін арттырады.

Балабақшадағы тәжірибелік жұмыстың маңызды ерекшелігі – оның ойынмен интеграциялануы. Тәжірибе ойын формасында ұйымдастырылған кезде балада қызығушылық пен мотивация жоғарылайды. Мысалы, «Су қайда жоғалды?» немесе «Қай зат батады,

қайсысы қалқиды?» сияқты тәжірибелер ойын сюжетімен берілгенде балалар белсенді түрде зерттеу жүргізеді. Бұл тәсіл ғылыми ұғымдарды жеңіл әрі табиғи түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазіргі педагогикада балабақшадағы тәжірибелік әрекет STEAM-білім беру элементтерімен тығыз байланысты қарастырылады. Қарапайым тәжірибелер арқылы балалар ғылыми заңдылықтарды түсініп қана қоймай, оларды практикалық тұрғыдан қолдануды үйренеді. Мысалы, өсімдіктің өсуіне жарықтың әсерін зерттеу барысында бала бақылау, салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын меңгереді. Бұл оның зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырады.

Нейропедагогикалық тұрғыдан қарағанда тәжірибелік әрекет баланың ми дамуына тікелей әсер етеді. Қолмен жасау, бақылау және нәтижені талдау барысында бірнеше сенсорлық және когнитивтік жүйелер қатар жұмыс істейді. Бұл нейрондық байланыстардың қалыптасуын жеделдетеді және ақпараттың ұзақ мерзімді есте сақталуына ықпал етеді. Әсіресе тактильді тәжірибелер баланың сенсорлық дамуын күшейтеді.

Балабақшадағы тәжірибелік әрекетті ұйымдастыруда қауіпсіздік мәселесі ерекше назарда болуы тиіс. Барлық тәжірибелер баланың жас ерекшелігіне сәйкес және қауіпсіз материалдармен жүргізілуі қажет. Сонымен қатар тәрбиеші әр тәжірибені алдын ала жоспарлап, оның мақсаты мен күтілетін нәтижесін нақты анықтауы тиіс. Бұл педагогикалық процестің жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар тәжірибелік оқытуды толықтырушы құрал ретінде қолданылуда. Интерактивті видеолар, қарапайым симуляциялар және мультимедиялық ресурстар балалардың қызығушылығын арттырады. Дегенмен мектепке дейінгі жаста нақты тәжірибелік әрекет негізгі орында қалуы тиіс, ал цифрлық құралдар тек қосымша рөл атқарады.

Тәжірибелік әрекет баланың тілдік дамуына да ықпал етеді. Тәжірибе барысында балалар өз бақылауларын сипаттайды, сұрақтар қояды және қорытынды жасайды. Бұл олардың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытады. Сонымен қатар тәжірибе нәтижесін талқылау балалардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырады.

Инклюзивті білім беру жағдайында тәжірибелік әрекет ерекше маңызға ие. Әртүрлі даму ерекшеліктері бар балалар тәжірибе арқылы білімді өз қарқынымен игере алады. Көрнекілік, қолмен әрекет ету және нақты нәтижені көру мұндай балалар үшін ақпаратты түсінуді жеңілдетеді. Сондықтан тәжірибелік әдістер инклюзивті ортада тиімді педагогикалық құрал болып табылады.

Қазіргі зерттеулер ата-аналардың тәжірибелік оқыту процесіне қатысуының да маңыздылығын көрсетеді. Үй жағдайында қарапайым тәжірибелерді жалғастыру баланың қызығушылығын арттырып, оқу процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді. Бұл отбасы мен балабақша арасындағы педагогикалық серіктестікті нығайтады.

Балабақшадағы тәжірибелік әрекеттің тағы бір маңызды бағыты – экологиялық тәрбиемен байланысы. Табиғи объектілермен жұмыс жасау арқылы балалар табиғатты қорғау, ресурстарды үнемдеу және қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау дағдыларын меңгереді. Бұл қазіргі экологиялық мәселелер жағдайында ерекше өзектілікке ие.

Балабақшадағы тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың қазіргі ғылыми бағыттары оны жүйелі, кезеңдік және нәтижеге бағытталған педагогикалық процесс ретінде қарастыруды талап етеді. Тәжірибелік жұмыс енді тек жекелеген бақылаулар жиынтығы емес, баланың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыратын тұтас білім беру моделі ретінде түсіндіріледі. Осыған байланысты мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың жаңа педагогикалық модельдері қалыптасуда, оларда зерттеу, бақылау, талдау және рефлексия кезеңдері өзара байланыста жүзеге асады.

Қазіргі ғылыми әдебиеттерде мектепке дейінгі жастағы балаларға арналған тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың «зерттеу циклі» моделі кеңінен қолданылады. Бұл модель бірнеше өзара байланысты кезеңдерден тұрады: мәселені анықтау, болжам жасау, тәжірибе жүргізу,

нәтижені талдау және қорытынды шығару. Мұндай құрылым балаларды ғылыми таным логикасына біртіндеп енгізеді. Әсіресе «неге?», «қалай?» деген сұрақтарға жауап іздеу арқылы балалардың сыни ойлауы мен танымдық белсенділігі артады. Тәрбиеші бұл процесте бағыттаушы рөл атқарып, баланың өз бетінше шешім қабылдауына мүмкіндік береді.

Тәжірибелік әрекетті ұйымдастыруда қазіргі таңда жобалық-зерттеушілік тәсіл ерекше маңызға ие. Бұл тәсіл бойынша балалар ұзақ мерзімді шағын зерттеу жобаларына қатысады. Мысалы, «Өсімдік қалай өседі?», «Судың қасиеттері қандай?» сияқты тақырыптар бойынша балалар күнделікті бақылау жүргізіп, өзгерістерді тіркейді және өз қорытындыларын жасайды. Мұндай жобалар баланың жүйелі ойлауын қалыптастырып, уақыт бойынша өзгерістерді түсіну қабілетін дамытады.

Заманауи педагогикада тәжірибелік әрекетті ұйымдастырудың маңызды аспектілерінің бірі – деректерді тіркеу және талдау. Балалар өз тәжірибелерінің нәтижелерін қарапайым сызбалар, суреттер немесе белгілер арқылы тіркеуді үйренеді. Бұл әрекет олардың ақпаратты құрылымдау қабілетін дамытады. Сонымен қатар визуалды тіркеу әдістері баланың есте сақтау қабілетін күшейтіп, нәтижелерді салыстыруға мүмкіндік береді. Осылайша тәжірибелік әрекет алғашқы ғылыми деректермен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады.

Балабақшадағы тәжірибелік әрекеттің тиімділігін арттыру үшін педагогикалық мониторинг жүйесін енгізу маңызды. Мониторинг – баланың даму динамикасын жүйелі бақылау және бағалау процесі. Бұл жүйе арқылы тәрбиеші баланың зерттеушілік белсенділігін, сұрақ қою қабілетін, бақылау дәлдігін және қорытынды жасау дағдыларын бағалай алады. Мониторинг нәтижелері педагогикалық процесті түзетуге және әр балаға жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Қазіргі кезеңде тәжірибелік әрекетті ұйымдастыруда жасанды интеллект элементтерін қолдану мүмкіндіктері қарастырылуда. AI негізіндегі қарапайым білім беру платформалары тәрбиешіге балалардың танымдық белсенділігін талдауға көмектесе алады. Мысалы, балалардың тапсырмаларды орындау жылдамдығы, қателері және қызығушылық бағыттары бойынша деректер жинақталып, педагогқа ұсынылады. Бұл деректер негізінде оқыту процесі дараландырылып, тиімділігі артады.

Тәжірибелік әрекетті ұйымдастыруда мультисенсорлық тәсіл ерекше орын алады. Баланың көру, есту, сипап сезу және қозғалыс арқылы ақпарат қабылдауы тәжірибенің тиімділігін арттырады. Мысалы, су температурасын тек көру арқылы емес, қолмен сезіну арқылы зерттеу баланың қабылдауын тереңдетеді. Мұндай тәсіл нейрондық байланыстардың қалыптасуын күшейтіп, білімнің ұзақ уақыт сақталуына ықпал етеді.

Балабақшадағы тәжірибелік әрекетте рефлексия кезеңінің маңызы ерекше. Рефлексия – баланың өз әрекетін талдауы және нәтижені түсіну процесі. Тәрбиеші балаларға «Не байқадың?», «Қандай өзгеріс болды?», «Неліктен бұлай болды деп ойлайсың?» сияқты сұрақтар қою арқылы олардың ойлауын белсендіреді. Бұл балалардың метатанымдық қабілеттерін дамытады, яғни олар өз ойлау процесін түсіне бастайды.

Инновациялық бағыттардың бірі – тәжірибелік әрекетті ойын және драматизация элементтерімен біріктіру. Мысалы, тәжірибені «ғалымдар зертханасы» ретінде ұйымдастыру балалардың қызығушылығын арттырады және олардың рөлдік ойынын дамытады. Мұндай интеграция тәжірибелік әрекетті эмоционалдық тұрғыдан тартымды етеді, бұл өз кезегінде оқу мотивациясын күшейтеді.

Тәжірибелік әрекетті ұйымдастыруда ата-аналармен серіктестік те маңызды рөл атқарады. Үй жағдайында қарапайым тәжірибелерді жалғастыру баланың қызығушылығын сақтап, оқу процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар ата-аналар баланың зерттеушілік әрекетіне қолдау көрсетіп, оның жетістіктерін бекітеді.

Қазіргі ғылыми зерттеулер тәжірибелік әрекеттің баланың болашақ оқу жетістіктеріне әсер ететінін дәлелдейді. Ерте жаста қалыптасқан зерттеушілік дағдылар мектеп кезеңінде жаратылыстану пәндерін меңгеруді жеңілдетеді. Сонымен қатар тәжірибелік әрекет баланың

логикалық ойлауын, мәселелерді шешу қабілетін және шығармашылық белсенділігін арттырады.

Осылайша, балабақшадағы тәжірибелік әрекет – баланың танымдық, тілдік, әлеуметтік және эмоциялық дамуын қамтамасыз ететін кешенді педагогикалық құрал. Ол баланың зерттеушілік қабілетін қалыптастырып, ғылыми ойлаудың алғашқы негіздерін қалайды. Заманауи педагогикада тәжірибе ойын, STEAM және нейропедагогикамен интеграцияланған жағдайда ғана өзінің толық әлеуетін жүзеге асырады. Осындай тәсілдер арқылы тәрбиеленген бала қоршаған әлемді тануға қызығушылық танытатын, белсенді және шығармашыл тұлға ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мухина В. С. Возрастная психология. – М.: Академия, 2022. – 560 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2020. – 352 с.
3. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. – М.: Интеллект-Центр, 2021. – 544 с.
4. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
5. Роберт И. В. Информационные технологии в образовании. – М.: БИНОМ, 2022. – 312 с.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии. – М.: Академия, 2021. – 272 с.

Жаманкулова Айсұлу Абдыкасымовна
Психология ғылымының магистрі, нейропсихолог
“Үкілі Үміт балабақшасы” мекемесі
Алматы қаласы

НЕЙРОПСИХОЛОГИЯ БАҒЫТЫНДА 2-6 ЖАС ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақалада 2–6 жас аралығындағы балалардың даму ерекшеліктері нейропсихология тұрғысынан кешенді түрде қарастырылады, ерте жастағы ми құрылымдарының жетілу динамикасы мен психикалық функциялардың қалыптасу заңдылықтары ғылыми-публицистикалық сипатта терең талданады. Автор мектепке дейінгі кезеңдегі баланың когнитивтік, эмоционалдық және мінез-құлықтық даму үдерістерін нейрофизиологиялық негіздермен байланыстыра отырып, олардың өзара ықпалдасу механизмдерін сипаттайды. Ерте жастағы ми пластикалығының жоғары деңгейі баланың қоршаған ортамен әрекеттесу сапасына тәуелді екендігі дәлелденіп, нейропсихологиялық сүйемелдеудің маңызы айқындалады. Мақалада сөйлеу тілінің қалыптасуы, сенсомоторлық

интеграция, ерікті әрекеттердің дамуы және атқарушы функциялардың жетілуі секілді маңызды аспектілер жан-жақты ашылады. Нейропсихолог маманның балабақша жағдайындағы рөлі, диагностикалық және түзете-дамыту жұмыстарының мазмұны мен әдістемелік ерекшеліктері нақты пайымдаулар арқылы көрсетіледі. Ерекше назар баланың жеке даму траекториясын ескере отырып, ерте араласу шараларының тиімділігіне аударылады. Зерттеу мазмұны нейропсихологиялық тәсілдің білім беру жүйесіндегі орнын айқындап, баланың үйлесімді дамуын қамтамасыз етудегі практикалық маңызын көрсетеді. Мақала мектепке дейінгі ұйымдардағы нейропсихологтарға, тәрбиешілерге және ата-аналарға арналған әдістемелік бағдар ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер: нейропсихология, ерте даму, 2–6 жас, ми пластикалығы, когнитивтік функциялар, сенсомоторлық интеграция, сөйлеу дамуы, атқарушы функциялар, эмоциялық даму, мектепке дейінгі кезең.

Мектепке дейінгі кезең адамның өміріндегі ең қарқынды әрі шешуші даму сатысы ретінде қарастырылатындықтан, дәл осы уақытта қалыптасатын нейропсихологиялық негіздер тұлғаның кейінгі интеллектуалдық, эмоциялық және әлеуметтік бейімделу деңгейіне тікелей ықпал ететін күрделі жүйе болып табылады, сондықтан 2–6 жас аралығындағы балалардың даму ерекшеліктерін ғылыми тұрғыда зерделеу тек теориялық маңызға ие емес, сонымен бірге практикалық қажеттілікке де айналып отыр. Бұл жас кезеңінде ми құрылымдарының жетілуі ерекше қарқынмен жүріп, нейрондар арасындағы байланыстар күрделеніп, функционалдық жүйелер қалыптаса бастайды, осының нәтижесінде баланың қоршаған ортаны қабылдау, өңдеу және оған жауап беру қабілеті сапалық жаңа деңгейге көтеріледі. Нейропсихология ғылымы дәл осы процестердің ішкі механизмдерін түсіндіруге мүмкіндік береді, өйткені ол ми қызметі мен психикалық процестер арасындағы өзара байланысты зерттейді. Баланың ерте даму кезеңінде сенсорлық тәжірибе мен қозғалыс белсенділігі ерекше рөл атқарады, себебі олар ми қыртысының әртүрлі аймақтарының белсенділігін ынталандырып, олардың үйлесімді жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Осы кезеңде баланың қабылдау жүйесі қарқынды дамып, ол дыбыстарды, түстерді, пішіндерді ажыратуды үйренеді, бұл кейінгі когнитивтік функциялардың негізін қалайды. Нейропсихологиялық тұрғыдан алғанда бұл процестердің тиімді жүруі баланың қоршаған ортамен белсенді әрекеттесуіне тәуелді болады. Егер бала жеткілікті сенсорлық және әлеуметтік стимулдар алмаса, оның даму қарқыны баяулауы мүмкін. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда нейропсихологиялық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған орта құру аса маңызды міндет болып табылады. Баланың әрбір әрекеті оның ми құрылымдарының қалыптасуына әсер ететінін ескере отырып, педагогикалық ықпал саналы түрде ұйымдастырылуы тиіс. Осылайша 2–6 жас аралығындағы балалардың дамуын нейропсихология тұрғысынан қарастыру олардың толыққанды қалыптасуына қажетті жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді.

Ерте жастағы ми пластикалығының жоғары деңгейі баланың даму мүмкіндіктерінің кеңдігін көрсетеді, алайда бұл мүмкіндіктердің жүзеге асуы оның өмір сүретін ортасына, тәрбиелік ықпалдарға және эмоционалдық қолдауға тікелей байланысты екендігін ескерген жөн, себебі нейропластикалық өзгерістер сыртқы әсерлерге өте сезімтал болып келеді. 2–6 жас аралығында нейрондық байланыстардың қайта құрылуы мен күшеюі қарқынды жүріп, баланың тәжірибесі оның ми архитектурасын қалыптастырады. Осы кезеңде тілдің дамуы ерекше белсенді сипат алады, бала сөздік қорын тез кеңейтіп, сөйлеу арқылы өз ойын білдіру қабілетін меңгереді, бұл сол жақ жарты шардағы тілдік орталықтардың жетілуімен тығыз байланысты. Нейропсихологиялық тұрғыдан сөйлеу тек коммуникация құралы ғана емес, ол ойлаудың негізгі механизмі ретінде қарастырылады. Баланың сөйлеу қабілеті неғұрлым дамыған сайын оның когнитивтік функциялары да соғұрлым күрделене түседі. Сонымен бірге осы кезеңде оң жақ жарты шардың да маңызы зор, себебі ол эмоцияларды өңдеуге, бейнелік ойлауға және кеңістіктік бағдарлауға жауап береді. Баланың эмоциялық тәжірибесі оның жүйке жүйесінің тұрақтылығына әсер етеді, сондықтан жағымды эмоциялық орта құру

нейропсихологиялық дамудың маңызды шарты болып табылады. Егер бала үнемі стресс жағдайында болса, оның миының дамуында тежелу байқалуы мүмкін. Осы себепті балабақшада қауіпсіз әрі қолдаушы орта қалыптастыру нейропсихологтың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Баланың әрбір жетістігі мен әрекеті қолдау табуы тиіс, бұл оның өзіндік сенімін арттырады. Нейропсихология тұрғысынан қарағанда, ерте жастағы даму – бұл тек білім алу емес, ол мидың функционалдық жүйелерінің қалыптасу процесі.

Сенсомоторлық интеграция 2–6 жас аралығындағы балалардың дамуында ерекше орын алады, өйткені дәл осы кезеңде қозғалыс пен қабылдау процестері өзара тығыз байланысқа түсіп, баланың қоршаған ортаны түсіну қабілетін қалыптастырады, бұл өз кезегінде жоғары психикалық функциялардың дамуына негіз болады. Баланың қозғалыс белсенділігі оның миындағы әртүрлі аймақтардың белсенділігін арттырып, нейрондық байланыстардың нығаюына ықпал етеді. Егер бала жеткілікті қозғалыс тәжірибесін алмаса, оның сенсомоторлық дамуы кешеуілдеуі мүмкін, бұл кейінгі оқу дағдыларына да әсер етеді. Нейропсихолог маман осы процестерді бақылап, қажет болған жағдайда түзету жұмыстарын жүргізуі тиіс. Сенсомоторлық жаттығулар баланың зейінін, есте сақтауын және ойлауын дамытуға көмектеседі, себебі олар мидың әртүрлі бөлімдерінің үйлесімді жұмысын талап етеді. Баланың дене схемасының қалыптасуы да осы кезеңде жүзеге асады, ол өз денесінің бөліктерін тануды және оларды басқаруды үйренеді. Бұл дағдылар жазу, оқу сияқты күрделі әрекеттердің негізін қалайды. Нейропсихологиялық тұрғыдан сенсомоторлық даму мен когнитивтік даму бір-бірімен ажырамас байланыста болады. Баланың қозғалыс белсенділігі неғұрлым жоғары болса, оның танымдық қабілеттері де соғұрлым жақсы дамиды. Сондықтан балабақшада қозғалысқа негізделген ойындар мен жаттығуларды жүйелі түрде қолдану қажет. Бұл тәсіл баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

2–6 жас аралығындағы балалардың атқарушы функцияларының қалыптасуы нейропсихологиялық дамудың маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады, өйткені дәл осы функциялар баланың мінез-құлқын реттеуге, мақсат қоюға және оны жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде мектепке дайындықтың негізгі алғышарты ретінде қарастырылады. Атқарушы функцияларға зейінді басқару, жұмыс жадын пайдалану және когнитивтік икемділік жатады, бұл қабілеттер біртіндеп дамып, баланың өзін-өзі бақылау деңгейін арттырады. Нейропсихологиялық тұрғыдан бұл процестер маңдай бөлігімен тығыз байланысты, ол 2–6 жас аралығында белсенді жетіле бастайды. Баланың импульсивті әрекеттерін тежей білуі, тапсырманы соңына дейін орындауы және ережелерді сақтау қабілеті осы аймақтағы нейрондық байланыстардың қалыптасуына тәуелді болады. Егер бұл функциялар жеткілікті дамымаса, балада мінез-құлықтық қиындықтар пайда болуы мүмкін. Нейропсихолог мұндай жағдайларды ерте анықтап, арнайы жаттығулар арқылы түзету жұмыстарын жүргізуі тиіс. Атқарушы функцияларды дамыту ойын әрекеті арқылы тиімді жүзеге асады, себебі ойын барысында бала ережелерді сақтауға, жоспарлауға және өз әрекетін бақылауға үйренеді. Бұл процестер баланың мектепке бейімделуін жеңілдетеді. Сонымен бірге ата-аналар мен тәрбиешілердің бірлескен жұмысы бұл бағыттағы нәтижені күшейтеді. Баланың әрбір жетістігін қолдау оның мотивациясын арттырады. Осылайша атқарушы функциялардың дамуы баланың жалпы нейропсихологиялық жетілуінің маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады.

Мектепке дейінгі кезеңдегі нейропсихологиялық қолдау баланың дамуындағы мүмкін болатын ауытқуларды ерте анықтап, оларды түзетуге бағытталған кешенді шаралар жүйесін қамтиды, бұл өз кезегінде баланың толыққанды дамуына жағдай жасайды және оның болашақтағы оқу жетістіктеріне негіз қалайды. Нейропсихолог маман диагностикалық әдістерді қолдана отырып, баланың когнитивтік, эмоциялық және мінез-құлықтық ерекшеліктерін анықтайды, содан кейін жеке дамыту бағдарламасын құрастырады. Бұл бағдарламалар баланың әлсіз жақтарын түзетуге және күшті жақтарын дамытуға бағытталады. Ерте араласу шараларының тиімділігі жоғары екендігі ғылыми зерттеулермен дәлелденген, себебі бұл кезеңде ми пластикалығы жоғары деңгейде болады. Баланың дамуындағы кез

келген кідірісті уақытында анықтау оның кейінгі қиындықтарының алдын алуға мүмкіндік береді. Нейропсихологиялық жұмыс тек баламен ғана емес, оның отбасымен де жүргізілуі тиіс, себебі ата-ананың қолдауы даму процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Балабақша мен отбасы арасындағы ынтымақтастық баланың дамуына оң әсер етеді. Нейропсихологтың кәсіби құзыреттілігі бұл процестің сапасын анықтайды. Баланың даму ерекшеліктерін ескере отырып, оған қолайлы орта құру негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Нәтижесінде нейропсихологиялық қолдау баланың үйлесімді дамуына ықпал етеді.

Қорытынды. 2–6 жас аралығындағы балалардың даму ерекшеліктерін нейропсихология тұрғысынан қарастыру олардың психикалық функцияларының қалыптасу заңдылықтарын терең түсінуге мүмкіндік береді және бұл білім мектепке дейінгі білім беру жүйесінде тиімді жұмыс жүргізудің негізін құрайды, өйткені баланың миының даму ерекшеліктерін ескермей ұйымдастырылған педагогикалық ықпал күтілетін нәтижеге жеткізбейді.

Нейропсихологиялық тәсіл баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге, оның әлеуетін толық ашуға және дамуындағы қиындықтарды уақытында түзетуге мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы жұмыс баланың когнитивтік, эмоциялық және әлеуметтік дамуын үйлесімді түрде қамтамасыз етеді. Нейропсихологтың кәсіби қызметі баланың толыққанды дамуына ықпал ететін маңызды фактор ретінде қарастырылады. Ерте жастағы даму кезеңінде көрсетілген қолдау баланың болашақтағы жетістіктерінің негізін қалайды. Осылайша нейропсихологиялық тәсіл мектепке дейінгі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып, оның сапасын арттыруға елеулі үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахутина Т.В. (ред.) Нейропсихологическая диагностика, обследование письма и чтения младших школьников / Т.В. Ахутина, О.Б. Иншакова. – Москва: В. Секачев, 2023. – 128 с.

2. Davis A.S. (Ed.). (2011). The handbook of pediatric neuropsychology. Springer Publishing Company.

3. Кириллова, Е. С. Ребенок играет — мозг развивается: нейропсихологический подход в дошкольном возрасте / Е. С. Кириллова, Ю. Ю. Горбачева. — Текст : непосредственный // Образование и воспитание. — 2025. — № 9.1 (61.1). — С. 13-15. — URL: https://moluch.ru/th/4/archive/303/10427.

4. Гончарова, К. Н. Нейропсихологические игры. 10 волшебных занятий на развитие памяти, внимания, моторики / К. Н. Гончарова, А. В. Черткова. — Ростов н/Д: Феникс, 2020. — 47 с.

Құлбарақ Маржан Қожабергенқызы
І санатты басшы орынбасары
«№4 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы

БІЛІМ САПАСЫ – БОЛАШАҚ БЕЛЕСІ: МОНИТОРИНГТЕН НӘТИЖЕГЕ ДЕЙІНГІ ДАҢҒЫЛ ЖОЛ

Қазіргі таңда білім беру жүйесі тек қана ақпарат тасқынын шәкірт санасына құюмен шектелмейтін, керісінше, сол алған білімді өмірдің сан қилы өткелдерінде тиімді қолдана алу қабілетін қалыптастыратын күрделі процесске айналды. Білім сапасы дегеніміз – бұл оқушының мемлекеттік стандарт деңгейіндегі талаптарды орындап қана қоюы емес, оның ертеңгі күннің бәсекесіне дайындығы, функционалдық сауаттылығы мен тұлғалық болмысының үйлесімі. Бүгінгі жаһандану дәуірінде кез келген білім ордасының стратегиялық басымдығы да дәл осы сапа көрсеткішін арттыруға бағытталған. Алайда, бұл мақсатқа жету үшін тек ұрандар мен құрғақ есептер жеткіліксіз; мұнда мұғалімнің кәсіби шеберлігі, оқушының ішкі мотивациясы және үнемі жаңартылып отыратын тиімді кері байланыс атты үш тағанның бірлігі қажет. Осы құндылықтар тоғысқанда ғана білім сапасы жаңа деңгейге көтеріліп, мемлекетіміздің адами капиталын нығайтуға септігін тигізеді.

Білім беру процесінің өзегінде бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу міндеті тұрғанымен, тәжірибеде оқу үлгерімінің төмендеуі секілді келеңсіздіктер жиі кездеседі. Мұндай сәтте мектепішілік бақылаудың басты міндеті – тек қана төмен нәтижені қағаз бетіне тіркеп қою емес, сол құлдыраудың түпкі себептерін анықтап, оңтайлы шешімдер ұсыну болып табылады. Сапаның төмендеуіне әсер ететін факторларды зерделегенде, біз үш негізгі бағытты назардан тыс қалдырмауымыз керек. Біріншісі – педагогикалық факторлар. Мұнда мұғалімнің сабақты жоспарлау кезінде оқушының жеке ерекшеліктерін ескермеуі, кері байланыстың жүйесіздігі немесе бағалаудың әділетсіздігі үлкен кедергіге айналады. Екіншісі – психологиялық факторлар, яғни баланың оқуға деген ынтасының өшуі, зейіннің шашыраңқылығы мен ойлау процестерінің тежелуі. Үшіншісі – әлеуметтік факторлар, атап айтқанда, отбасындағы қолайсыз жағдайлар, ата-ана бақылауының босаңсуы және қазіргі заманның дертіне айналған гаджеттерге тәуелділік.

Мектепішілік бақылаудың нақты мысалы ретінде 7 «А» сыныбындағы жағдайды қарастыруға болады. Аталған сыныпта математика, физика және химия пәндері бойынша үлгерім деңгейі басқа пәндермен салыстырғанда айтарлықтай төмен екені байқалды. Математикадан білім сапасы 42 пайызды, физикадан 38 пайызды, ал химиядан 45 пайызды ғана құрап отыр. Бұл жай ғана сандар емес, бұл – мектеп әкімшілігі мен ұстаздар қауымына берілген дабыл. Осыған орай, 2025 жылдың қыркүйек айының алғашқы онкүндігіне арналған арнайы бақылау жоспары әзірленді. Оның басты мақсаты – білім алушыларға мемлекеттік стандартты толық меңгерту және қысқа мерзім ішінде сапа көрсеткішін физикадан 42 пайызға, химия мен математикадан 50 пайызға дейін көтеру. Бұл мақсатқа жету үшін тақырыптық бақылаулар жүргізіліп, директор жанындағы кеңесте нақты басқарушылық шешімдер қабылданатын болады.

Осы жоспарланған бақылауды қалай тиімді жүзеге асырамыз деген сауал туындайды. Ең алдымен, мектеп басшысының арнайы бұйрығы шығарылып, пән мұғалімдеріне нақты міндеттер жүктелуі тиіс. Оқушылардың білім деңгейін анықтау үшін тест жұмыстары алынып, оның нәтижесі өткен оқу жылындағы және «нөлдік кесінді» көрсеткіштерімен салыстырылады. Тексеру барысында пән мұғалімдерінің сабақтарына қатысу, электронды журналдың уақтылы толтырылуын қадағалау, БЖБ мен ТЖБ талдауларының сапасын тексеру басты назарда болады. Сонымен қатар, кабинеттердің материалдық-техникалық жабдықталуы мен мұғалімдердің кәсіби даму деңгейі де мониторингтен өтеді. Егер осы шаралардан кейін де

ілгерілеушілік байқалмаса, мектеп ішінде арнайы жобаларды қолға алу қажет. Бірақ бұл жобалар қағаз жүзіндегі есеп үшін емес, білім ордасының ішкі энергиясын ояту, оқушы мен мұғалім арасындағы кедергілерді жою үшін қызмет етуі керек.

Сәтті мектепішілік жобаның үш алтын қағидасы бар: өзектілік, жүйелілік және қолдау. Жоба мектептің немесе оқушылардың нақты бір мәселесін шешуге бағытталып, бір реттік шара емес, ұзақ мерзімді процесс ретінде құрылуы тиіс. Мектеп әкімшілігі үздік нәтиже көрсеткен жобаларды марапаттап, оларды мектеп өміріне тұрақты түрде енгізуді дәстүрге айналдырғаны абзал. Білім сапасын арттырудағы ең басты құрал – бұл мониторинг. Оны білім беру процесінің «диагностикалық картасы» деп атасақ қателеспейміз. Мониторинг жүйесі дұрыс жолға қойылса, ол бізге ақпараттық шынайылықты қамтамасыз етеді, яғни жасанды көтерілген бағаларды анықтауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, оқушының қазіргі қарқынына сүйене отырып, оның ҰБТ немесе ББЖМ секілді маңызды емтихандардағы нәтижесін болжауға жол ашады. Ең бастысы, білімдегі олқылықтарды ерте кезеңде анықтап, түзету жұмыстарын жеке оқыту жоспары арқылы жүргізуге жағдай жасайды.

Мониторинг нәтижесін жақсарту үшін бірнеше маңызды қадамды енгізу ұсынылады. Оның бірі – дифференциалды немесе саралап оқыту. Бұл әдіс оқушыларды жай ғана деңгейлерге бөлу емес, тапсырмаларды олардың қабылдау ерекшелігіне қарай бейімдеуді білдіреді. Екінші маңызды қадам – үлгерімі төмен оқушылар үшін «қолдау аймағын» құру, яғни жеке кеңес беру сағаттарын жүйелі жүргізу. Сонымен қатар, сабақ үстінде Quizizz, Wordwall секілді заманауи АКТ құралдарын пайдалану оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырып, белсенді оқытуды қамтамасыз етеді. Кері байланыс мәдениеті де басты назарда болуы тиіс: әр сабақ соңында баланың нені түсініп, нені түсінбегенін анықтау – келесі сабақтың сапалы болуының кепілі.

Педагогикалық шеберлік пен функционалдық сауаттылық – білім сапасының егіз ұғымы. Дәстүрлі, мұғалім тек сөйлеуші болатын форматтан бас тартып, оқушыны үдерістің ортасына қоятын "Student-centered approach" әдісіне көшуіміз керек. Оқушыларға дайын ақпаратты бермей, оны іздеуге, талдауға және сын тұрғысынан бағалауға үйрету – бүгінгі күннің басты талабы. Әсіресе, PISA форматындағы мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын барлық пәндерге енгізу оқушының өмірлік дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, бағалаудың объективтілігі мәселесі де күн тәртібінен түспеуі тиіс. Қалыптастырушы бағалау тек таңба қою емес, балаға қай жерде қателескенін және оны қалай түзету керектігін түсіндіру құралына айналуы қажет.

Мектепішілік мониторингтің рөлін қайта қарап, «бақылау» түсінігін «қолдау» түсінігіне ауыстырудың уақыты келді. Мұғалімдердің бірігіп жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін "Lesson Study" әдісі арқылы сабақ сапасын зерттеу, проблемаларды тоқсан соңында емес, тоқсан ортасында анықтап, «қауіп тобындағы» оқушылармен дер кезінде жұмыс істеу – нәтижеге бастайтын төте жол. Білім сапасының мониторингі – бұл мектептің даму бағытын айқындайтын компас. Төмен үлгерім себептерін дер кезінде анықтап, мұғалім, оқушы және ата-ана арасындағы үшжақты байланысты нығайту арқылы біз биік белестерді бағындыра аламыз. Сапалы білім – кездейсоқ құбылыс емес, ол жүйелі бақылаудың, мақсатты жұмыстың және ортақ жауапкершіліктің жемісі.

Байтугелова Динара Жаксыбековна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«№4 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ СТИЛЬДЕРДІ МЕҢГЕРТУДІҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Қазіргі білім беру жүйесі цифрлық трансформация кезеңін бастан өткеруде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы оқыту мазмұны мен әдістерін жаңартуды талап етеді. Осы тұрғыда қазақ тілінің функционалдық стилистикасын оқыту да жаңа бағытта дамып, заманауи цифрлық құралдарды тиімді пайдалануды қажет етеді. Функционалдық стильдер – тілдің қоғамдық қызметіне байланысты қалыптасқан маңызды жүйе болғандықтан, оны меңгерту оқушылардың тілдік және коммуникативтік құзыреттілігін арттыруда ерекше орын алады.

Цифрлық білім беру жағдайында функционалдық стильдерді оқыту дәстүрлі әдістермен шектелмей, интерактивті, визуалды және мультимедиалық тәсілдер арқылы жүзеге асырылады. Мысалы, бейнесабақтар, инфографикалар, подкасттар арқылы ғылыми, ресми, публицистикалық және көркем стильдердің ерекшеліктерін нақты әрі түсінікті жеткізуге болады. Бұл тәсілдер оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, ақпаратты тереңірек меңгеруіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, цифрлық платформаларды (Google Classroom, Quizlet, Kahoot) пайдалану функционалдық стильдерді меңгертудің тиімді жолдарының бірі болып табылады. Бұл платформалар арқылы мұғалімдер түрлі форматтағы тапсырмалар (тест, сәйкестендіру, мәтін талдау) құрастырып, оқушылардың білімін жедел тексере алады. Әсіресе, геймификация элементтерін қолдану оқушылардың белсенділігін арттырып, оқу процесін қызықты етеді.

Жаңа тәсілдердің бірі – цифрлық storytelling әдісі. Бұл әдіс арқылы оқушылар белгілі бір стильде (мысалы, публицистикалық немесе көркем) өз мәтіндерін құрастырып, оны бейне, аудио немесе презентация түрінде ұсынады. Мұндай жұмыс олардың шығармашылық қабілетін дамытып, стильдік ерекшеліктерді тәжірибе жүзінде меңгеруіне мүмкіндік береді.
Сондай-ақ, жасанды интеллект құралдарын қолдану да өз нәтижесін беруде. Мысалы, мәтінді автоматты талдау, стильдік қателерді анықтау, мәтінді белгілі бір стильге түрлендіру сияқты тапсырмалар оқушылардың өзіндік жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады. Бұл тәсілдер оқытуды дербестендіруге және әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. цифрлық білім беру арқылы функционалдық стильдерді меңгертудің жаңа тәсілдері жүйелі, мақсатты және кезең-кезеңімен ұйымдастырылғанда ғана тиімді нәтиже береді. Бұл үдеріс ең алдымен оқу мақсаттарын нақты айқындаудан басталады. Яғни, оқушылар тек стиль түрлерін ажыратып қана қоймай, әр стильдің тілдік ерекшеліктерін түрлі жағдаятта дұрыс қолдана алуы тиіс. Осы мақсат цифрлық ортада да басты бағдар болып қалады.

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру жағдайында функционалдық стильдерді меңгертудің жаңа тәсілдері оқыту үдерісін тиімді, қызықты және нәтижелі етеді. Цифрлық ресурстарды орынды пайдалану оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытып қана қоймай, оларды қазіргі ақпараттық қоғам талаптарына бейімдейді. Сондықтан мұғалімдер жаңа технологияларды меңгеріп, оқу процесіне енгізу арқылы білім сапасын арттыра алады.

Карабаева Мархаба Иркиновна
Учитель начальных классов
КГУ «Специальная школа-интернат № 7»
Туркестанская область, город Туркестан

«ВСТРЕЧАЕМ ГОСТЕЙ»

Цель :

1. 1.Дать учащимся понятия слова гостеприимства- как вид отношений между людьми что значит это слова: Обяснить его лексического значение дружелюбие особенности приема гостей участие каждого члена семьи в этом виде отношений

2. Развивать внимательности интерес, ответственность за поведение в процессе приема гостей , речь умение и навыки поведения детей находчивость мышление

3. Воспитывать самоконтроль взаимоуважение, любовь к семье традициям людям чувство гостеприимства уважение к родителям.

Оборудование: плакаты слайд, бумаги разноцветные дастархан

Ход урока:

I. Организационный момент:

-Проверка готовности учащихся к уроку

Психологический настрой учащихся

Психолоический упражнение «Дождь»

Ребята – сегодня у нас необычный урок,мы с вами будем встречать гостей по этому мы должны

II. Работа по теме:

- Мы сейчас заглянем в дом , что там твориться ?

задание вам я разложила буквы а вы должны найти слова и прочитать

Игра : учимся читать играя

«Поймай слог»

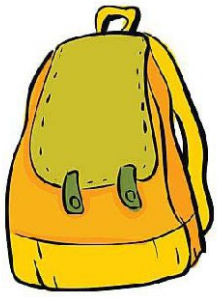
Си, оф, за, са, аб, па, то, та, ру

- *Проверка д\з*

- Читать текст
- Отвечать на вопросы

III. Закрепление пройденного материала:

Игра:- Веселый рюкзак

1.Ребята мы с вами проживаем красивой стране, скажите-как она называется (Казахстан)
2. Жители этой страны кто ? (народ)
3.Мы с кем дружимся? (с родственниками-однаклассниками)
4.Назовите одним словам – (гости)

- Новая тема : «Встречаем гостей»

Сегодня мы с вами будем вспоминать
1.Как правильно встречать гостей ?
2.Как мы приглашаем гостей в дом ?
3.Что означает слово «Дастархан»
Ребята мы встречаем гостей всегда с улыбкой с добрыми словами,провожать самое почетное место.
Наш народ очень гостеприимный гостей встречают с богатыми дастарханом.

1. **Гость в двери – счастье в дом**
2. **Главное внимание - а не угощение**

Слайд – «Мы ждем гостей?»

Физминутка-

VI. Закрепление нового материала

1. **Работа с книгами**
2. **Как называется этот предмет?**
3. **Коржын – что в него кладут?**
4. **Кому его дарят?**

VII. Игра «Продолжи- диалог»

Бота мы ждем гостей
Кто придет?_____
Стучать дверь – принимать гостей угощать их за столом
VIII.Рефлексия по кругу – «Радуга»

Нурбаулы Анар Оңайбайқызы
Тәрбиеші
“Өмірзақ” жекеменшік балабақшасы
Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы, Атамекен ауылы

БАЛАБАҚША ДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: жұмыс балабақша жағдайында ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеудің заманауи ғылыми-әдістемелік негіздерін қарастырады. Ұлттық тәрбиені жүзеге асырудың инновациялық тәсілдері ретінде цифрлық этнопедагогика, ойын технологиялары, кросс-дисциплинарлық интеграция және педагогикалық мониторинг мүмкіндіктері талданады. Баланың эмоциялық-эстетикалық тәжірибесін қалыптастыру, мәдени сәйкестікті дамыту және когнитивтік белсенділікті арттырудағы ұлттық мазмұнның рөлі нейропедагогикалық тұрғыдан негізделеді. Сонымен қатар ата-анамен серіктестік, білім беру ортасын этномәдени тұрғыда ұйымдастыру және рефлексивті оқыту әдістерінің тиімділігі көрсетіледі. Мақала мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілеріне арналған ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жиынтығын ұсынады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар, мектепке дейінгі тәрбие, этнопедагогика, цифрлық этнопедагогика, нейропедагогика, ойын технологиялары, мәдени сәйкестік, кросс-дисциплинарлық интеграция, эмоционалдық даму, педагогикалық мониторинг.

Балабақша – тұлғаның алғашқы әлеуметтік тәжірибесі қалыптасатын, құндылықтық бағдарларының іргетасы қаланатын ең маңызды білім беру кезеңі болып табылады, сондықтан ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие беру бұл кезеңде ерекше стратегиялық мәнге ие. Ұлттық құндылықтар тек мәдени мұра емес, олар баланың мінез-құлқын, қарым-қатынас мәдениетін, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыратын рухани негіз болып саналады. Осы тұрғыдан алғанда тәрбиеші баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда негізгі бағыттаушы тұлға ретінде әрекет етеді, ал оның қолданатын әдістері заманауи педагогикалық талаптарға сай, ғылыми негізделген және баланың жас ерекшеліктеріне бейімделген болуы тиіс.

Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу процесі ең алдымен тілдік ортадан басталады, себебі тіл – мәдениеттің негізгі тасымалдаушысы. Балабақшада балаларға қазақ тіліндегі ертегілерді, мақал-мәтелдерді, жаңылтпаштарды және халық әндерін жүйелі түрде ұсыну олардың тілдік қорын байытып қана қоймай, ұлттық дүниетанымын қалыптастырады. Әсіресе ертегі арқылы берілетін моральдық құндылықтар – адалдық, батырлық, еңбекқорлық және әділдік – баланың мінез-құлқына тікелей әсер етеді. Бұл процесс нейропедагогикалық тұрғыдан да маңызды, себебі эмоциялық бояуы бар ақпарат баланың есте сақтау қабілетін күшейтеді.

Ұлттық ойындар арқылы тәрбиелеу баланың физикалық, танымдық және әлеуметтік дамуын қатар қамтамасыз ететін тиімді әдістердің бірі болып табылады. «Асық ату», «ақ серек-көк серек», «алтыбақан» сияқты ойындар балалардың қозғалыс белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың ережені сақтау, топпен жұмыс істеу және өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады. Заманауи педагогикада бұл ойындарды цифрлық форматта немесе интерактивті тәсілдермен ұсыну балалардың қызығушылығын одан әрі арттырады және ұлттық мазмұнды заманауи ортаға бейімдейді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде визуалды және цифрлық технологияларды қолдану қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыты болып отыр. Интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, анимациялық бейнематериалдар арқылы ұлттық мәдениеттің элементтерін көрсету балалардың қабылдауын жеңілдетеді және оқу процесін қызықты етеді. Мысалы, киіз үйдің құрылысын 3D форматта көрсету немесе ұлттық киімдердің виртуалды коллекциясын ұсыну баланың көрнекі ойлау қабілетін дамытады. Бұл тәсілдер дәстүрлі тәрбиені жоққа шығармай, керісінше оны жаңа деңгейге көтереді.

STEAM тәсілі арқылы ұлттық құндылықтарды интеграциялау баланың кешенді ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, ою-өрнектерді геометриялық заңдылықтармен байланыстыру математикалық түсініктерді қалыптастырса, қолөнер бұйымдарын жасау барысында инженерлік ойлау дамиды. Бұл тәсіл ұлттық мәдениетті тек эстетикалық құбылыс ретінде емес, ғылыми-танымдық жүйе ретінде қабылдауға жағдай жасайды. Мұндай интеграция баланың шығармашылық және логикалық ойлауын қатар дамытады.

Нейропедагогикалық тұрғыдан алғанда ұлттық мазмұнды оқыту баланың миында тұрақты нейрондық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді. Әсіресе эмоциялық әсері жоғары материалдар – музыка, ертегілер, дәстүрлі рәсімдер – баланың когнитивтік дамуын күшейтеді. Қимыл-қозғалыс, көру және есту арқылы берілетін ақпарат бір уақытта бірнеше ми аймақтарын белсендіреді, бұл оқу материалын терең меңгеруге мүмкіндік береді.

Жобалық оқыту әдісі ұлттық құндылықтарды меңгертуде тиімді құрал болып табылады, себебі балалар нақты нәтижеге бағытталған әрекет арқылы білім алады. Мысалы, «Менің отбасымның дәстүрлері» немесе «Ұлттық тағамдар әлемі» сияқты жобалар балалардың зерттеушілік қабілетін дамытып, олардың мәдени мұраға деген қызығушылығын арттырады. Бұл әдіс баланың дербестігін қалыптастырып, оның шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді.

Ата-анамен серіктестік ұлттық тәрбиенің ажырамас бөлігі болып табылады, себебі бала алған білімін ең алдымен отбасында бекітеді. Балабақша мен отбасының бірлескен жұмысы ұлттық құндылықтарды жүйелі түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бірлескен шеберлік сабақтары, ұлттық мерекелерді өткізу және отбасылық жобалар баланың тәрбиесіне оң әсер етеді және тәрбиелік процестің үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында ұлттық құндылықтарды меңгерту әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін қолжетімді және бейімделген тапсырмалар әзірлеу олардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Бұл әдіс барлық балалардың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етіп, олардың әлеуметтік бейімделуін күшейтеді.

Ұлттық құндылықтарды мектепке дейінгі тәрбиеде тиімді қалыптастыру тек мазмұнды беру ғана емес, сонымен қатар баланың ішкі мотивациясын оятатын, оның тәжірибелік әрекетіне негізделген күрделі педагогикалық жүйе екенін көрсетеді. Қазіргі зерттеулер ұлттық тәрбие тиімді болуы үшін ол «түсіндіру – көрсету – орындау – рефлексия» циклдік моделіне негізделуі тиіс екенін дәлелдейді. Бұл модель баланың ақпаратты пассивті қабылдауын емес, белсенді әрекет арқылы меңгеруін қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық құндылықтарды баланың күнделікті іс-әрекетіне енгізу – оның тұлғалық дамуының негізгі шарты болып табылады.

Балабақша жағдайында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың маңызды бағыты – мәдени орта құру технологиясы. Бұл тек көрнекіліктерді орналастыру емес, баланың өзін

ұлттық мәдени кеңістікте сезінуіне мүмкіндік беретін тұтас орта жүйесін құру. Топ бөлмесінде ұлттық бұрыш, дәстүрлі бұйымдар, ұлттық киім элементтері, қолөнер үлгілері және қазақ ертегілерінің визуалды материалдары болуы баланың күнделікті қабылдауына әсер етеді. Мұндай ортада бала ұлттық мәдениетті «үйрену объектісі» ретінде емес, «өмірлік орта» ретінде қабылдай бастайды, бұл оның мәдени сәйкестігінің қалыптасуын жеделдетеді.

Қазіргі педагогикада ерекше назар аударылатын бағыттардың бірі – цифрлық этнопедагогика. Бұл бағыт ұлттық құндылықтарды цифрлық технологиялар арқылы меңгертуді қарастырады. Мысалы, интерактивті этноойындар, QR-код арқылы ашылатын ұлттық мазмұндағы тапсырмалар, виртуалды музейлер және мультимедиялық ертегілер балалардың қызығушылығын арттырады. Бұл тәсіл әсіресе Z буынының (цифрлық ұрпақтың) ерекшеліктеріне сәйкес келеді, себебі олар визуалды және интерактивті ақпаратты тез қабылдайды.

Ұлттық тәрбиеде эмоциялық-эстетикалық тәжірибе қалыптастыру ерекше орын алады. Баланың ұлттық құндылықтарды қабылдауы тек ақпараттық деңгейде емес, сезімдік деңгейде жүзеге асуы тиіс. Қазақтың күй өнері, халық әндері, дәстүрлі мерекелер мен рәсімдер баланың эмоциялық әлеміне әсер етіп, оның ішкі рухани тәжірибесін байытады. Нейропедагогика зерттеулері бойынша эмоциялық әсері жоғары ақпарат ұзақ мерзімді есте сақтауда 2–3 есе тиімдірек болады, сондықтан ұлттық музыка мен фольклорды жүйелі қолдану өте маңызды.

Тағы бір маңызды бағыт – ойындық мәдениет арқылы оқыту. Ұлттық ойындарды тек қозғалыс әрекеті ретінде емес, логикалық, әлеуметтік және танымдық дамыту құралы ретінде қарастыру қажет. Мысалы, «тоғызқұмалақ» ойыны математикалық ойлауды дамытса, «алтыбақан» әлеуметтік қарым-қатынас пен координацияны жетілдіреді. Бұл ойындарды қарапайым деңгейден бастап күрделендіріп беру баланың когнитивтік дамуын жүйелі түрде қамтамасыз етеді.

Қазіргі ғылыми көзқарас бойынша ұлттық тәрбиеде кросс-дисциплинарлық интеграция маңызды рөл атқарады. Ұлттық мазмұнды тіл дамыту, математика элементтері, көркем еңбек және музыка сабақтарымен байланыстыру баланың білімін жүйелі етеді. Мысалы, ою-өрнектер арқылы симметрия ұғымын түсіндіру немесе ұлттық тағамдарды өлшеу арқылы қарапайым арифметикалық түсініктерді қалыптастыру – бұл интеграцияның нақты көрінісі. Сонымен қатар цифрлық мониторинг және педагогикалық аналитика балабақшадағы ұлттық тәрбие сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Тәрбиеші балалардың белсенділігі, қызығушылық деңгейі және тапсырмаларды орындау динамикасын бақылау арқылы жеке білім беру траекториясын құра алады. Бұл деректер негізінде әлсіз тұстар анықталып, түзету жұмыстары дер кезінде жүргізіледі.

Ұлттық тәрбиенің тағы бір маңызды аспектісі – құндылықтық рефлексияны дамыту. Балаларға тек әрекет жасау ғана емес, сол әрекет туралы ойлану да үйретілуі тиіс. Мысалы, «Мен бүгін қандай ұлттық ойын ойнадым?», «Бұл ойын маған не үйретті?» деген сұрақтар баланың ойлау қабілетін дамытады және құндылықтарды саналы түрде қабылдауға жетелейді.

Осылайша, балабақшада ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие беру – кешенді, ғылыми негізделген және көпқырлы педагогикалық процесс болып табылады. Заманауи технологиялар, дәстүрлі әдістер, нейропедагогикалық тәсілдер және отбасылық серіктестік үйлесімді қолданылған жағдайда ғана ұлттық тәрбие тиімді жүзеге асады. Мұндай жүйелі жұмыс нәтижесінде бала өз мәдениетін терең түсінетін, оны құрметтейтін және заманауи қоғамда белсенді тұлға ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Юрайт, 2021. – 320 с.
2. Эльконин Д. Б. Психология игры. – М.: Академия, 2020. – 384 с.
3. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. – М.: Интеллект-Центр, 2021. – 544 с.
4. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.

Мұса Жібек Төреханқызы
Биология пәнінің мұғалімі
№54 орта мектеп
Жамбыл облысы, Тараз қаласы

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ

Аннотация

Мақалада биология сабағында Блум таксономиясы деңгейлеріне сәйкес әдіс-тәсілдерді қолдану қарастырылады. Әр деңгейге сәйкес тапсырмалар мен оқыту тәсілдері оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және ғылыми-жаратылыстану сауаттылығын дамытуға бағытталған. Тәжірибеде қолдану нәтижесінде оқушылардың сыни ойлау қабілеті мен білім сапасының артқаны байқалды.

Кілт сөздер: Блум таксономиясы, биология, әдіс-тәсілдер, оқыту үдерісі, мұғалім тәжірибесі, оқыту әдістемесі, ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы, сыни ойлау, функционалдық сауаттылық, белсенді оқыту, зерттеушілік оқыту, жобалық оқыту, оқушы белсенділігі, білім сапасы, бағалау, педагогикалық технологиялар

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің басты міндеті – оқушыға дайын білімді берумен шектелмей, оны өздігінен ізденуге, талдауға және өмірлік жағдайларда тиімді қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыру болып табылады. Осыған байланысты сабақ үдерісінде оқушылардың жоғары деңгейлі ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған педагогикалық тәсілдерді қолдану өзекті мәселе болып отыр.

Осы тұрғыда Блум таксономиясы оқу мақсаттарын жүйелеудің және оқу әрекетін тиімді ұйымдастырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл оқыту мазмұнын құрылымдауға, тапсырмаларды деңгейлеп беруге және оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Менің педагогикалық тәжірибемде Блум таксономиясын қолдану сабақтың логикалық құрылымын айқындауға және әрбір кезеңде оқушы әрекетін нақтылауға көмектеседі. Әсіресе, сабақта мақсат, әдіс және бағалау арасындағы өзара байланыс сақталған кезде оқыту нәтижесі айқын көрінеді.

Блум таксономиясының алғашқы деңгейі – білу. Бұл кезеңде оқушылар жаңа тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдар мен терминдерді меңгереді. Сабақ барысында бұл деңгейде қысқа сұрақ-жауап, терминологиялық диктант, тірек сызбалар және флеш-карталар қолданылады. Бұл әдістер оқушылардың базалық білімін қалыптастыруға және келесі деңгейлерге өтуге негіз болады.

Түсіну деңгейінде оқушылар ақпаратты өз сөзімен жеткізіп, оның мәнін ашады. Мұғалім ретінде мен бұл кезеңде интерактивті түсіндіру, визуализация, модельдермен жұмыс және

«Дұрыс/Бұрыс» тапсырмаларын қолданамын. Бұл тәсілдер оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, тақырыпты терең меңгеруіне ықпал етеді.

Қолдану деңгейінде оқушылар алған білімдерін практикалық жағдайда пайдаланады. Биология сабағында бұл деңгей ерекше маңызды, себебі пәннің өзі тәжірибеге негізделген. Осыған байланысты зертханалық жұмыстар, тәжірибелік тапсырмалар, өмірмен байланысты ситуациялық есептер кеңінен қолданылады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Талдау деңгейінде оқушылар ақпаратты саралап, себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды. Бұл кезеңде салыстыру кестелері, диаграммалар, графиктер және кейс-талдау әдістері тиімді нәтиже береді. Оқушылар тек ақпаратты қабылдап қана қоймай, оны талдап, қорытынды жасауға үйренеді.

Бағалау деңгейінде оқушылар өз көзқарасын білдіріп, дәлелдер келтіреді, белгілі бір мәселе бойынша пікір қалыптастырады. Сабақ барысында дебат, пікірталас, аргументация әдістерін қолдану оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға және коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді.

Жасау деңгейі – ең жоғары деңгей болып табылады және оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталған. Бұл кезеңде жобалық жұмыстар, зерттеу тапсырмалары, постер қорғау, модель құрастыру сияқты әдістер қолданылады. Оқушылар өз идеяларын ұсынып, жаңа өнім жасау арқылы білімін тереңдетеді.

Практикада аталған деңгейлерді жүйелі түрде қолдану сабақтың сапасын арттырып қана қоймай, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын айтарлықтай күшейтті. Оқушылар сабақ барысында белсенді қатысып, өз ойларын еркін жеткізе бастады, топтық жұмыстарға жауапкершілікпен қарады. Сонымен қатар, олардың оқу жетістіктерінің динамикасында оң өзгерістер байқалды.

Осылайша, Блум таксономиясы негізінде ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, ғылыми-жаратылыстану сауаттылығын дамытуға, сондай-ақ білім сапасын көтеруге тиімді ықпал етеді.

Қорытынды

Блум таксономиясы негізінде әдіс-тәсілдерді қолдану биология сабағының сапасын арттырып, оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсілді оқу үдерісінде жүйелі қолдану білім нәтижелерін жақсартудың тиімді жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Bloom B. Taxonomy of Educational Objectives
2. Қазақстан Республикасы МЖМБС (2022)
3. «Өрлеу» біліктілікті арттыру курсының материалдары

Жумабаева Алмакуль Темирбековна[1] - тәрбиеші, педагог-модератор
Мұратбек Әсемай Мұратбекқызы[2] - тәрбиеші, педагог-модератор
[1,2]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласының білім бөлімінің «№ 11 бөбекжайы» КМҚК

ҚАЗАҚТЫҢ ҚОЛӨНЕРІ – ҰРПАҚҚА АМАНАТ

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде қазақтың қолөнерін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері жан-жақты қарастырылады. Қазақ қолөнерінің ұлттық мәдени мұра ретіндегі мәні, оның баланың тұлғалық, танымдық және шығармашылық дамуына ықпалы талданады. Нейропедагогика тұрғысынан қол еңбегінің ұсақ мотериканы, сөйлеу тілін және когнитивтік процестерді дамытудағы рөлі негізделеді. Сонымен қатар STEAM тәсілі, арт-терапия, жобалық оқыту және цифрлық технологияларды қолдану арқылы қолөнерді оқытудың тиімді жолдары көрсетіледі. Мақалада ұлттық құндылықтарды меңгертуде ата-анамен серіктестіктің маңызы, инклюзивті білім беру жағдайында қолөнерді қолдану ерекшеліктері де қарастырылады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілеріне арналған практикалық-әдістемелік ұсыныстар беруге бағытталған.

Кілт сөздер: қазақтың қолөнері, мектепке дейінгі тәрбие, ұлттық құндылықтар, нейропедагогика, ұсақ моторика, STEAM, арт-терапия, шығармашылық даму, цифрлық технологиялар, жобалық оқыту.

Қазақ халқының қолөнері – ғасырлар бойы қалыптасқан, ұлттың тұрмыс-тіршілігімен, дүниетанымымен және рухани мәдениетімен тығыз байланысты бірегей құндылықтардың бірі болып табылады, сондықтан оны жас ұрпаққа жеткізу тек эстетикалық тәрбиенің ғана емес, ұлттық сананы қалыптастырудың да маңызды бағыты ретінде қарастырылады. Мектепке дейінгі кезеңде балалардың қабылдауы көрнекі-бейнелік сипатта болатындықтан, қолөнер элементтері арқылы берілген ұлттық мазмұн олардың санасында терең әрі тұрақты қалыптасады. Қолөнер – тек бұйым жасау емес, ол белгілі бір мәдени кодтарды, символиканы және ұлттық дүниетанымды жеткізетін құрал, осы тұрғыдан алғанда тәрбиеші үшін қолөнерді пайдалану – тәрбиелік ықпалы жоғары педагогикалық ресурс болып табылады.

Мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде қазақтың қолөнерін енгізу баланың тұлғалық дамуына кешенді әсер етеді, себебі ол танымдық, эмоциялық және шығармашылық қабілеттерді бір мезгілде дамытады. Балалар ою-өрнек салу, қарапайым қолөнер бұйымдарын жасау барысында түстерді ажыратуды, пішіндерді тануды және кеңістіктік ойлауды меңгереді, бұл олардың когнитивтік дамуына оң әсер етеді. Сонымен қатар қолмен жұмыс жасау ұсақ мотериканы дамытып, бұл өз кезегінде сөйлеу тілінің қалыптасуына да ықпал етеді. Сондықтан қолөнерді мектепке дейінгі тәрбиеде қолдану тек эстетикалық емес, ғылыми тұрғыдан негізделген кешенді даму құралы болып табылады.

Қазақтың қолөнеріндегі ою-өрнектердің өзіндік символдық мәні бар, олар табиғат құбылыстарын, жануарлар әлемін және адамның өмірлік ұстанымдарын бейнелейді, бұл балаларға ұлттық дүниетанымды түсіндірудің ерекше тәсілі болып табылады. Мысалы, «қошқар мүйіз» өрнегі байлық пен молшылықты білдірсе, «түйе табан» өрнегі төзімділік пен тұрақтылықтың белгісі ретінде қарастырылады. Осындай мағыналық мазмұнды түсіндіру арқылы тәрбиеші баланың ойлау қабілетін дамытып қана қоймай, оның ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады және құндылықтық бағдарларын қалыптастырады.

Қолөнерді оқытуда заманауи педагогикалық тәсілдерді қолдану оның тиімділігін арттыра түседі, әсіресе ойын

технологиялары мен жобалық оқыту әдістері бұл бағытта кеңінен қолданылады. Балалар шағын жобалар арқылы белгілі бір қолөнер бұйымын жасап, оның тарихымен танысады және өз еңбегінің нәтижесін көреді, бұл олардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады. Сонымен қатар топтық жұмыстар балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, бірлескен әрекет арқылы әлеуметтік тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Нейропедагогикалық тұрғыдан қарағанда қолөнермен айналысу баланың ми қызметіне оң әсер етеді, себебі бұл процесс бірнеше когнитивтік және сенсорлық жүйелердің бір уақытта жұмыс істеуін талап етеді. Қолмен әрекет ету, түстерді таңдау, пішіндерді құрастыру және нәтижені бағалау барысында мидың түрлі аймақтары белсенді жұмыс істейді, бұл нейрондық байланыстардың қалыптасуын күшейтеді. Әсіресе шығармашылық әрекет барысында баланың қиялы дамып, жаңа идеялар қалыптасады, бұл оның шығармашылық әлеуетін арттырады.

Қазіргі кезеңде қолөнерді оқытуда цифрлық технологияларды қолдану да өзекті болып отыр, себебі олар ұлттық өнерді жаңа форматта ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, интерактивті тақталар арқылы ою-өрнектердің құрылымын көрсету, 3D модельдер арқылы бұйымдардың жасалу процесін визуализациялау немесе бейнесабақтар арқылы дәстүрлі технологияларды көрсету балалардың қызығушылығын арттырады. Дегенмен бұл технологиялар дәстүрлі қол еңбегін толық алмастырмай, тек оны толықтырушы құрал ретінде қолданылуы тиіс.

Қолөнер арқылы экологиялық тәрбие беру де маңызды бағыттардың бірі болып табылады, себебі дәстүрлі қолөнер табиғи материалдарды пайдалануға негізделген. Киіз, жүн, ағаш, тері сияқты табиғи материалдармен жұмыс жасау балаларға табиғатты құрметтеуді және ресурстарды ұқыпты пайдалануды үйретеді. Бұл қазіргі экологиялық мәселелер жағдайында ерекше өзектілікке ие.

Балабақшада қолөнерді оқыту ата-аналармен бірлескен жұмыс арқылы да жүзеге асырылуы мүмкін, себебі отбасы – ұлттық тәрбиенің негізгі ортасы болып табылады. Ата-аналармен бірге ұйымдастырылатын шеберлік сабақтары, көрмелер және шығармашылық жобалар балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, отбасылық құндылықтарды нығайтады. Бұл бала үшін қолөнердің маңызын арттырып, оның өмірлік тәжірибесіне айналуына ықпал етеді.

Қолөнерді оқыту барысында тәрбиеші баланың жеке ерекшеліктерін ескеруі тиіс, себебі әр баланың шығармашылық қабілеті әртүрлі деңгейде дамиды. Дифференциацияланған тапсырмалар арқылы әр бала өз мүмкіндігіне сәйкес жұмыс жасап, табысқа жете алады. Бұл олардың мотивациясын арттырып, шығармашылық белсенділігін күшейтеді.

Нейропедагогикалық тұрғыдан қарағанда, қолөнермен айналысу – баланың ми қызметін белсендіретін күрделі процесс болып табылады, себебі ол бірнеше сенсорлық және моторлық жүйелердің бір уақытта жұмыс істеуін талап етеді. Қолмен әрекет ету барысында тактильді сезім, көру қабылдауы және қозғалыс үйлесімі іске қосылады, бұл мидың түрлі аймақтарының өзара байланысын күшейтеді. Әсіресе ұсақ мотореканың дамуы сөйлеу функциясымен тығыз байланысты болғандықтан, қолөнер сабақтары баланың тілдік дамуына да оң әсер етеді. Бұл ғылыми тұрғыдан дәлелденген факт, сондықтан логопедиялық және педагогикалық тәжірибеде қол еңбегін қолдану кеңінен ұсынылады.

Қазақ қолөнерін оқытуда STEAM тәсілін қолдану оның мазмұнын жаңа деңгейге көтереді, себебі бұл тәсіл өнерді ғылыммен, технологиямен және инженерлік ойлаумен байланыстырады. Мысалы, ою-өрнектерді геометриялық фигуралар арқылы талдау математикалық түсініктерді қалыптастырса, киіз басу процесін зерттеу физикалық және химиялық құбылыстарды түсінуге мүмкіндік береді. Бұл пәнаралық байланыс баланың кешенді ойлауын дамытып, ұлттық мәдениетті заманауи ғылыми контексте қабылдауына жағдай жасайды.

Қолөнерді оқытуда арт-терапиялық әдістерді қолдану да ерекше маңызға ие, себебі шығармашылық әрекет баланың эмоциялық жағдайын тұрақтандыруға және оның ішкі әлемін ашуға мүмкіндік береді. Сурет салу, мүсіндеу, жапсыру сияқты әрекеттер арқылы бала өз сезімдерін білдіреді, бұл оның психологиялық дамуына оң әсер етеді. Әсіресе мектепке дейінгі жастағы балалар үшін бұл әдістер маңызды, себебі олар өз эмоцияларын сөзбен жеткізе алмауы мүмкін. Қолөнер арқылы олар өздерін еркін білдіріп, эмоционалдық тепе-теңдікке қол жеткізеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар қолөнерді оқытуда қосымша құрал ретінде қолданылып, оның тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Мысалы, интерактивті қосымшалар арқылы балалар ою-өрнектерді құрастырып, түстерді таңдап, өз жобаларын цифрлық форматта жасай алады. Бұл олардың шығармашылық ойлауын дамытып қана қоймай, цифрлық сауаттылығын да қалыптастырады. Сонымен қатар бейнесабақтар мен виртуалды шеберлік сабақтары дәстүрлі қолөнер әдістерін үйренуді жеңілдетеді.

Қазақтың қолөнері арқылы ұлттық дүниетанымды қалыптастыру – тәрбие процесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады, себебі әрбір қолөнер бұйымы белгілі бір мәдени мағынаны қамтиды. Балалар осы мағыналарды түсіну арқылы өз мәдениетінің ерекшеліктерін таниды және оны құрметтеуге үйренеді. Бұл процесс олардың ұлттық сәйкестігін қалыптастырып, мәдени тамырын сезінуіне ықпал етеді.

Қолөнерді оқыту барысында жобалық және зерттеушілік әдістерді қолдану баланың белсенді білім алушы ретіндегі рөлін күшейтеді. Балалар белгілі бір бұйымды жасау барысында оның тарихын зерттеп, материалдарын таңдап, өз жобасын жоспарлайды. Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытып, шығармашылық әлеуетін арттырады. Сонымен қатар бұл әдіс балаларды дербес ойлауға және шешім қабылдауға үйретеді.

Қазіргі педагогикада қолөнерді оқытуда инклюзивті тәсілдерді қолдану да өзекті болып табылады, себебі әр бала өз мүмкіндігіне сәйкес шығармашылық әрекетке қатыса алады. Қолөнер сабақтары ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін де тиімді, себебі олар әрекет арқылы үйренеді және өз жетістігін нақты көре алады. Бұл олардың өзін-өзі бағалау деңгейін арттырып, әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Ата-аналармен серіктестік қолөнерді оқыту процесінің ажырамас бөлігі болып табылады, себебі ұлттық тәрбие отбасында жалғасуы тиіс. Бірлескен шығармашылық жұмыстар, көрмелер және шеберлік сабақтары ата-аналардың балалар тәрбиесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Бұл баланың ұлттық құндылықтарды терең меңгеруіне және оны күнделікті өмірде қолдануына жағдай жасайды.

Осылайша, қазақтың қолөнері – ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан рухани және мәдени мұра, оны мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде тиімді пайдалану балалардың жан-жақты дамуына мүмкіндік береді. Қолөнер арқылы бала ұлттық мәдениетті меңгеріп қана қоймай, шығармашылық ойлауын, еңбек дағдыларын және эстетикалық талғамын қалыптастырады. Заманауи педагогикалық тәсілдер мен дәстүрлі құндылықтардың үйлесімі ғана ұлттық тәрбиенің тиімділігін арттырып, болашақ ұрпақтың мәдени санасын қалыптастыруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева Б.А. Шығармашылық қабілетті дамыту. Алматы: Ғылым, 2013. – 280 б.
2. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық тәсіл: теориясы мен практикасы. – Алматы: Рауан, 2017. – 300 б.
3. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017. – 64 б
4. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. Алматы: Білім, 2014. – 336 б

Куренбаева Гульнара Зинельгабиловна
Педагог -психолог
КГУ "Максима Горьковская СОШ"
Павлодарская область, Иртышский район, село Исы Байзакова

КОНСУЛЬТАТИВНАЯ РАБОТА ПСИХОЛОГА С РОДИТЕЛЯМИ: ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретико-методологические и практические аспекты консультативной работы педагога-психолога с родителями в условиях современной образовательной среды, характеризующейся усложнением социальных взаимодействий и возрастанием требований к психолого-педагогической компетентности семьи. Автор последовательно раскрывает сущностные характеристики психологического консультирования как формы профессиональной помощи, направленной на гармонизацию детско-родительских отношений, предупреждение эмоциональных и поведенческих трудностей у детей, а также развитие рефлексивной позиции родителей. Особое внимание уделяется анализу эффективных методов консультирования, основанных на гуманистической, когнитивно-поведенческой и системной парадигмах, что позволяет выстроить целостное представление о возможностях интеграции различных подходов в практической деятельности специалиста. В статье аргументируется, что консультативный процесс представляет собой не эпизодическое взаимодействие, а длительное, структурированное сотрудничество, требующее учета индивидуально-психологических особенностей семьи, уровня ее педагогической культуры и готовности к изменениям. Раскрывается роль эмпатии, активного слушания, интерпретации и психологического сопровождения как ключевых инструментов установления доверительных отношений между специалистом и родителями. Показано, что эффективность консультирования определяется не только профессиональной подготовкой психолога, но и его личностной зрелостью, способностью к саморефлексии и гибкости в выборе методов воздействия. Материал статьи ориентирован на педагогов-психологов образовательных организаций и может быть использован в практике консультативной работы с родителями.

Ключевые слова: психологическое консультирование, педагог-психолог, родители, детско-родительские отношения, методы консультирования, эмпатия, активное слушание, семейная система, психологическая помощь, образовательная среда.

Современная образовательная реальность предъявляет к родителям не только требования участия в учебном процессе ребенка, но и необходимость осознанного включения в его эмоциональное и личностное развитие, что делает консультативную работу педагога-психолога значимым компонентом психолого-педагогического сопровождения семьи, поскольку именно в процессе профессионального диалога формируется пространство, в котором родитель получает возможность переосмыслить собственные воспитательные

стратегии и увидеть ребенка вне привычных стереотипов восприятия. Консультирование выступает не как набор рекомендаций, а как сложный коммуникативный процесс, направленный на выявление скрытых причин трудностей, возникающих в детско-родительских отношениях, и поиск конструктивных способов их разрешения. В условиях, когда семья сталкивается с разнообразными стрессовыми факторами, включая информационную перегрузку и трансформацию ценностных ориентиров, роль психолога приобретает характер посредника между внутренним миром ребенка и ожиданиями взрослых. Педагог-психолог, вступая во взаимодействие с родителями, должен учитывать не только актуальную ситуацию, но и глубинные личностные установки, которые зачастую определяют стиль воспитания. Консультативный процесс требует высокой степени деликатности, поскольку любое прямолинейное вмешательство может вызвать сопротивление и снизить эффективность взаимодействия. Важно понимать, что родитель обращается за помощью не только с целью решения конкретной проблемы, но и в поиске эмоциональной поддержки, что накладывает на специалиста дополнительные профессиональные обязательства. Эффективность консультирования во многом определяется способностью психолога выстроить доверительный контакт, который становится основой для дальнейшей работы. В этом контексте особое значение приобретает умение специалиста слушать и слышать, не навязывая собственных интерпретаций, а создавая условия для самостоятельного осмысления ситуации родителем. Таким образом, консультативная деятельность педагога-психолога представляет собой многомерный процесс, включающий диагностический, коррекционный и развивающий компоненты.

Методологическая основа консультативной работы с родителями базируется на интеграции различных психологических подходов, каждый из которых вносит свой вклад в понимание механизмов семейного взаимодействия и определяет специфику применяемых методов, при этом гуманистическая парадигма акцентирует внимание на ценности личности и ее стремлении к самоактуализации, что позволяет выстраивать консультативный процесс на принципах безусловного принятия и уважения к родителю как к субъекту воспитания. Когнитивно-поведенческий подход ориентирован на выявление и изменение неэффективных установок, которые могут препятствовать конструктивному взаимодействию с ребенком, что делает его особенно актуальным в ситуациях, когда родитель демонстрирует жесткие или противоречивые модели поведения. Системный подход рассматривает семью как целостную структуру, в которой изменения одного элемента неизбежно влияют на остальные, что позволяет психологу анализировать проблему не изолированно, а в контексте межличностных отношений. Использование этих подходов в комплексе обеспечивает гибкость консультативной практики и повышает ее результативность. Педагог-психолог, опираясь на теоретические знания, должен уметь адаптировать методы в зависимости от конкретной ситуации, что требует высокого уровня профессиональной компетентности. Важно отметить, что выбор методов не может быть универсальным, поскольку каждая семья уникальна и требует индивидуального подхода. Консультирование предполагает постоянное взаимодействие между теорией и практикой, что делает его динамичным и развивающимся процессом. В этом контексте особое значение приобретает рефлексивная позиция специалиста, позволяющая оценивать эффективность применяемых методов и при необходимости корректировать их. Таким образом, методологическая основа консультативной работы представляет собой сложную систему, обеспечивающую целостность и глубину профессионального воздействия.

Среди эффективных методов консультативной работы с родителями особое место занимает активное слушание, которое позволяет создать атмосферу доверия и способствует более глубокому пониманию переживаний собеседника, при этом психолог не ограничивается пассивным восприятием информации, а активно включается в процесс общения, уточняя, перефразируя и отражая эмоциональное состояние родителя. Данный метод способствует снижению уровня напряжения и формированию чувства принятия, что является важным

условием для дальнейшей работы. Эмпатия как способность к сопереживанию усиливает эффект активного слушания и позволяет установить эмоциональный контакт, без которого консультирование теряет свою глубину. Интерпретация используется как инструмент осмысления скрытых аспектов проблемы, однако ее применение требует осторожности, чтобы избежать навязывания собственной точки зрения. Метод психологического сопровождения предполагает длительное взаимодействие с семьей, направленное на постепенное изменение установок и поведения. В процессе консультирования важно использовать открытые вопросы, стимулирующие родителя к размышлению и самопознанию. Рефлексивные техники помогают осознать собственные чувства и мотивы, что способствует личностному росту. Педагог-психолог должен учитывать, что эффективность методов зависит от готовности родителя к изменениям, что требует гибкости в выборе стратегии взаимодействия. Важно избегать директивного стиля, который может вызвать сопротивление. Таким образом, методы консультирования представляют собой инструментарий, позволяющий выстраивать продуктивное взаимодействие с родителями.

Консультативная работа с родителями предполагает учет множества факторов, влияющих на процесс взаимодействия, среди которых особое значение имеют социально-культурные условия, уровень образования семьи и индивидуальные особенности личности, что требует от педагога-психолога способности к адаптации и гибкости в профессиональной деятельности. Важно понимать, что родитель приходит на консультацию с определенными ожиданиями, которые не всегда совпадают с реальными возможностями психологической помощи, что может вызывать разочарование и снижать мотивацию к сотрудничеству. В этой связи одной из задач специалиста становится формирование адекватного представления о целях и возможностях консультирования. Психолог должен уметь объяснить родителю, что изменения требуют времени и усилий, а также активного участия всех членов семьи. В процессе работы необходимо учитывать эмоциональное состояние родителя, поскольку высокий уровень тревожности может затруднять восприятие информации. Консультирование должно строиться на принципах добровольности и конфиденциальности, что способствует формированию доверия. Педагог-психолог выполняет не только диагностическую, но и просветительскую функцию, помогая родителям расширить знания о возрастных особенностях детей. Важно поддерживать баланс между профессиональной дистанцией и эмоциональной вовлеченностью. Консультативный процесс требует системности и последовательности, что позволяет достигать устойчивых результатов. Таким образом, работа с родителями представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий комплексного подхода.

Эффективность консультативной работы педагога-психолога с родителями определяется не только использованием конкретных методов, но и качеством профессионального взаимодействия, в основе которого лежит доверие, взаимное уважение и готовность к диалогу, поскольку именно в этом пространстве происходит трансформация родительских установок и формирование новых моделей поведения. Психологическое консультирование должно рассматриваться как процесс, направленный на развитие родительской компетентности, а не как способ быстрого устранения проблемы, что требует от специалиста умения выстраивать долгосрочные отношения с семьей. Важно учитывать, что изменения в системе детско-родительских отношений происходят постепенно и требуют времени, поэтому консультирование должно быть последовательным и системным. Педагог-психолог должен поддерживать родителя на всех этапах этого процесса, помогая ему осознавать собственные ресурсы и возможности. Особое значение имеет способность специалиста к рефлексии, позволяющая анализировать собственные действия и корректировать стратегию работы. Взаимодействие с родителями предполагает не только передачу знаний, но и создание условий для личностного роста, что делает консультирование важным инструментом развития семьи. Психолог должен учитывать индивидуальные особенности каждого родителя, что позволяет сделать процесс более эффективным. Важно избегать шаблонных решений и стремиться к

индивидуализации подхода. Консультативная работа требует высокой степени ответственности, поскольку ее результаты оказывают влияние на развитие ребенка. Таким образом, эффективность консультирования определяется комплексом факторов, включающих профессиональные и личностные качества специалиста.

В условиях постоянных изменений в образовательной системе и обществе в целом консультативная работа с родителями приобретает особую значимость, поскольку она позволяет своевременно реагировать на возникающие трудности и предотвращать их негативные последствия, при этом педагог-психолог выступает не только как специалист, оказывающий помощь, но и как проводник идей гуманистического воспитания, способствующий формированию гармоничных отношений в семье. Консультирование становится пространством, в котором родитель получает возможность не только решить актуальные проблемы, но и переосмыслить свою роль в жизни ребенка, что способствует более осознанному подходу к воспитанию. Важно понимать, что каждая семья уникальна, поэтому универсальных решений не существует, что требует от специалиста гибкости и творческого подхода. Психолог должен уметь адаптироваться к различным ситуациям и находить оптимальные способы взаимодействия. Консультативный процесс должен быть направлен на развитие самостоятельности родителя, что позволяет ему в дальнейшем справляться с трудностями без постоянной помощи специалиста. В этом контексте особое значение приобретает обучение родителей навыкам саморегуляции и конструктивного общения. Педагог-психолог должен создавать условия для формирования у родителей уверенности в собственных силах. Консультирование становится важным элементом профилактики психологических проблем. Таким образом, консультативная работа представляет собой неотъемлемую часть современной образовательной практики.

Заключение. Консультативная работа педагога-психолога с родителями представляет собой сложный, многоплановый процесс, направленный на гармонизацию детско-родительских отношений и развитие психологической культуры семьи, при этом эффективность данной деятельности определяется интеграцией теоретических знаний, практических навыков и личностных качеств специалиста, способного выстраивать доверительное взаимодействие и адаптировать методы в зависимости от конкретной ситуации. Использование активного слушания, эмпатии, интерпретации и других методов позволяет достигать устойчивых результатов и способствует личностному росту родителей. Консультирование выступает важным инструментом профилактики и коррекции трудностей в развитии ребенка. Таким образом, роль педагога-психолога в работе с семьей становится ключевой в обеспечении благополучия ребенка и эффективности образовательного процесса.

Использованные литературы

1. Ткачева В.В. Психокоррекционная работа с матерями, воспитывающими детей с отклонениями в развитии: Практикум по формированию адекватных отношений / В.В. Ткачева. – Москва: ВЛАДОС, 2024. – 189 с.

2. Бурменская Г.В. Работа с родителями в процессе консультации / Г.В. Бурменская, О.А. Карабанова, А.Г. Лидерс // Социально-психологическая и консультативная работа с семьей: Хрестоматия: В 2 ч. / Сост. Л.Б. Шнейдер. – Ч. 2. – Москва; Воронеж: МОДЭК, 2004. – С. 387-395.

3. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие / О.А. Карабанова. – Москва: Гардарики, 2024. – 320 с. – ISBN 978-5-8297-0237-5.

Сулейменова Кулпаш Шаркеновна[1] **-** тәрбиеші, педагог-сарапшы
Есмагулова Гульнар Скаковна[2] **-** тәрбиеші, педагог-модератор
[1,2]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласының білім бөлімінің № 11 бөбекжайы» КМҚК

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУДЕ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде ұлттық құндылықтарды дәріптеудің ғылыми-әдістемелік негіздері және заманауи технологияларды қолдану мүмкіндіктері жан-жақты қарастырылады. Цифрлық педагогика, нейропедагогика және мәдени сәйкестік теориялары негізінде ұлттық мазмұнды меңгертудің тиімді жолдары талданады. Интерактивті оқыту, цифрлық storytelling, геймификация, STEAM тәсілі және жасанды интеллект элементтерін қолдану арқылы балалардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілетін және ұлттық сана-сезімін дамыту мәселелері ашылады. Сонымен қатар ата-анамен серіктестік, цифрлық ортадағы қауіпсіздік және мазмұн сапасын қамтамасыз ету аспектілері қарастырылады. Мақала мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілеріне арналған ғылыми-әдістемелік материал ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар, мектепке дейінгі тәрбие, цифрлық технологиялар, нейропедагогика, мәдени сәйкестік, STEAM, геймификация, storytelling, жасанды интеллект, цифрлық педагогика.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен оны жас ұрпақ санасына сіңіру білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып отыр. Мектепке дейінгі кезең – тұлғаның дүниетанымы мен құндылықтық бағдарлары қалыптасатын ең шешуші кезеңдердің бірі болғандықтан, осы уақытта ұлттық мәдениет элементтерін жүйелі түрде енгізу ерекше маңызға ие. Ұлттық құндылықтар – тіл, дәстүр, әдет-ғұрып, өнер, моральдық нормалар мен дүниетанымдық ұстанымдардың жиынтығы ретінде баланың тұлғалық дамуының негізін құрайды. Сондықтан тәрбиеші ұлттық тәрбиені заманауи технологиялармен үйлестіре отырып ұйымдастырған жағдайда ғана оның тиімділігі артады және бала үшін мазмұнды әрі қызықты болады.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде заманауи технологияларды қолдану білім беру мазмұнын жаңғыртудың маңызды бағыты болып табылады, себебі қазіргі балалар цифрлық ортада өсіп келе жатқан «сандық ұрпақ» болып саналады. Интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, анимациялық бейнелер және білім беру қосымшалары арқылы ұлттық мәдениеттің элементтерін визуалды және динамикалық түрде көрсету баланың қабылдауын жеңілдетеді. Мысалы, қазақтың салт-дәстүрлері туралы бейнематериалдар, ұлттық киімдердің 3D модельдері немесе халық ертегілерінің анимациялық нұсқалары балалардың қызығушылығын арттырып, ақпаратты есте сақтауын жақсартады.

Мектепке дейінгі тәрбие процесінде ұлттық құндылықтарды ойын арқылы жеткізу ең тиімді әдістердің бірі болып табылады, ал заманауи технологиялар бұл процесті жаңа деңгейге көтереді. Дәстүрлі ұлттық ойындарды цифрлық форматта ұсыну немесе оларды интерактивті тапсырмалармен толықтыру балалардың танымдық белсенділігін арттырады. Мысалы, «асық ату», «тоғызқұмалақ» элементтерін қамтитын қарапайым цифрлық ойындар балалардың логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, ұлттық мәдениетпен танысуына мүмкіндік береді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде storytelling (әңгімелеу) технологиясының маңызы ерекше. Қазақ халық ертегілері, аңыздар мен батырлар жыры балалардың қиялын дамытып, моральдық құндылықтарды қалыптастырады. Заманауи технологиялар арқылы бұл мазмұнды интерактивті форматта ұсыну – дыбыстық эффектілер, анимация және визуалды бейнелер арқылы баланың эмоциялық қабылдауын күшейтеді. Мұндай тәсілдер баланың тек ақпаратты қабылдауын ғана емес, оны терең сезінуін қамтамасыз етеді.

Қазіргі педагогикада ұлттық құндылықтарды меңгертуде STEAM тәсілін қолдану да өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Мысалы, ұлттық қолөнер элементтерін (ою-өрнек, кесте, киіз басу) технология, инженерия және өнермен байланыстыра отырып оқыту баланың шығармашылық және логикалық ойлауын қатар дамытады. Бұл тәсіл ұлттық мәдениетті тек теориялық емес, практикалық тұрғыдан меңгеруге мүмкіндік береді.

Нейропедагогикалық тұрғыдан алғанда, ұлттық мазмұнды визуалды және интерактивті түрде ұсыну баланың миында тұрақты нейрондық байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді. Әсіресе эмоциялық бояуы бар ақпарат (ертегілер, музыка, ұлттық әуендер) жақсы есте сақталады. Сондықтан ұлттық құндылықтарды оқытуда музыка, қимыл-қозғалыс және визуалды элементтерді біріктіру тиімді нәтиже береді.

Цифрлық технологиялар ұлттық тәрбиеде ата-анамен байланыс орнатуға да мүмкіндік береді. Онлайн платформалар арқылы ата-аналарға ұлттық дәстүрлер туралы материалдар, бейнесабақтар және ұсыныстар жіберіліп, отбасында тәрбиені жалғастыруға жағдай жасалады. Бұл баланың ұлттық құндылықтарды тек балабақшада емес, үйде де меңгеруіне ықпал етеді.

Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды дәріптеуде жобалық оқыту әдісін қолдану тиімді болып табылады. Балалар шағын жобалар арқылы ұлттық тағамдар, киімдер немесе дәстүрлер туралы зерттеу жүргізіп, өз нәтижелерін таныстырады. Бұл олардың зерттеушілік дағдыларын дамытып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.

Қазіргі кезеңде жасанды интеллект элементтері де ұлттық тәрбиеде қолданылуда. AI негізіндегі қосымшалар балалардың оқу деңгейін талдап, ұлттық мазмұнды тапсырмаларды жеке ерекшеліктеріне сәйкес ұсына алады. Бұл оқыту процесін дараландырып, тиімділігін арттырады. Сонымен қатар виртуалды шындық технологиялары арқылы балалар тарихи орындармен «танысып», ұлттық мәдениетті тереңірек сезіне алады.

Дегенмен заманауи технологияларды қолдану барысында ұлттық мазмұнның шынайылығы мен тәрбиелік мәнін сақтау маңызды. Технология тек құрал ретінде қолданылып, негізгі мақсат – ұлттық құндылықтарды дұрыс әрі сапалы жеткізу болуы тиіс. Сондықтан тәрбиеші технология мен дәстүр арасындағы тепе-теңдікті сақтай білуі қажет.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды дәріптеу мәселесі тек мазмұндық деңгейде ғана емес, оны жеткізу формасы мен әдіснамалық негіздері тұрғысынан да жаңаша қарастыруды талап етеді. Цифрлық педагогика осы бағытта жаңа мүмкіндіктер ұсынып, ұлттық мазмұнды оқыту процесін интерактивті, бейімделген және дербестендірілген форматқа көшіруге жағдай жасайды. Цифрлық педагогика – бұл тек технологияны қолдану емес, ол білім алушының танымдық әрекетін басқарудың жаңа тәсілі ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда ұлттық құндылықтарды оқытуда цифрлық құралдарды қолдану баланың мәдени ақпаратты қабылдау, өңдеу және қайта құру қабілеттерін дамытуға бағытталады, бұл өз кезегінде оның мәдени сәйкестігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Нейропедагогикалық зерттеулер ұлттық мазмұнды оқытуда эмоциялық факторлардың ерекше рөл атқаратынын дәлелдейді, себебі эмоциялық бояуы бар ақпарат мида ұзақ уақыт

сақталады және тұлғалық деңгейде бекітіледі. Балалар ұлттық әндер, ертегілер, дәстүрлермен танысқанда тек ақпарат алмайды, олар белгілі бір эмоциялық тәжірибе қалыптастырады, бұл олардың ұлттық идентификациясының негізін құрайды. Заманауи технологиялар осы процесті күшейтіп, мультимедиялық құралдар арқылы эмоциялық әсерді арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, дыбыстық сүйемелдеу, анимация және визуалды эффектілер арқылы ұсынылған ұлттық мазмұн баланың қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның есте сақтау қабілетін де күшейтеді.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде мәдени сәйкестік (cultural identity) қалыптастыру маңызды ғылыми бағыттардың бірі болып табылады. Мәдени сәйкестік – адамның өзін белгілі бір мәдениетпен байланыстыруы, оның құндылықтарын қабылдауы және сол мәдени ортада өзін еркін сезінуі. Мектепке дейінгі жаста бұл процесс бастапқы деңгейде қалыптасады, сондықтан ұлттық мазмұнды жүйелі түрде енгізу қажет. Заманауи технологиялар бұл процесті жеделдетіп, баланың өз мәдениетін визуалды және интерактивті түрде тануына мүмкіндік береді. Мысалы, виртуалды экскурсиялар арқылы балалар тарихи орындармен танысып, ұлттық мәдениетті кеңістіктік тұрғыдан қабылдай алады.

Цифрлық ортада ұлттық құндылықтарды меңгертудің тағы бір маңызды бағыты – дербестендірілген оқыту. Әр баланың қабылдау ерекшеліктері әртүрлі болғандықтан, бірдей мазмұнды әртүрлі форматта ұсыну қажет. Жасанды интеллект негізіндегі платформалар баланың оқу стилін анықтап, оған сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Мысалы, визуалды қабылдауы жақсы дамыған балалар үшін бейнематериалдар, ал есту арқылы жақсы қабылдайтын балалар үшін аудиоматериалдар ұсынылады. Бұл тәсіл оқыту тиімділігін арттырып, әр баланың мүмкіндігін толық пайдалануға жағдай жасайды.

Ұлттық тәрбиеде цифрлық storytelling технологиясының ғылыми негізі ерекше назар аударуға тұрарлық, себебі ол баланың когнитивтік және эмоциялық дамуын қатар қамтамасыз етеді. Әңгіме арқылы ақпарат беру адам миының табиғи қабылдау механизміне сәйкес келеді, ал цифрлық формат бұл процесті күшейтеді. Интерактивті ертегілер, мультфильмдер және анимациялық сюжеттер арқылы ұлттық құндылықтарды жеткізу баланың қиялын дамытып, оның шығармашылық ойлау қабілетін арттырады. Сонымен қатар балалар өздері де цифрлық әңгімелер құрастырып, ұлттық мазмұнды қайта өңдеу арқылы белсенді білім алушыға айналады.

STEAM-педагогика тұрғысынан ұлттық құндылықтарды оқыту пәнаралық интеграция арқылы жүзеге асады. Мысалы, ұлттық ою-өрнектерді геометриялық фигуралармен байланыстыру, ұлттық музыканы физика тұрғысынан талдау немесе дәстүрлі қолөнерді технология пәнімен біріктіру баланың кешенді ойлауын дамытады. Бұл тәсіл ұлттық мәдениетті заманауи ғылыми біліммен байланыстырып, оның маңыздылығын жаңа деңгейде түсінуге мүмкіндік береді.

Қазіргі ғылыми бағыттардың бірі – мәдениетаралық коммуникацияны дамыту, ол ұлттық құндылықтарды меңгертумен қатар басқа мәдениеттерді құрметтеуге үйретуді көздейді. Цифрлық технологиялар бұл процесті жеңілдетіп, түрлі мәдениеттер туралы ақпаратты салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл балалардың толеранттылық деңгейін арттырып, жаһандық ойлау қабілетін қалыптастырады, сонымен қатар өз мәдениетінің ерекшелігін терең түсінуге көмектеседі.

Ұлттық құндылықтарды дәріптеуде геймификация элементтерін қолдану да ғылыми тұрғыдан тиімді деп есептеледі. Ойын элементтері баланың мотивациясын арттырып, оқу процесін қызықты етеді. Ұлттық мазмұнға негізделген ойындар арқылы балалар дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және тарихи мәліметтерді жеңіл меңгереді. Сонымен қатар ойын барысында алынған білім тәжірибелік әрекет арқылы бекітіледі, бұл оның тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Цифрлық технологияларды қолдану барысында ақпараттық қауіпсіздік және мазмұнның сапасы мәселелері де ерекше назарда болуы тиіс. Балаларға ұсынылатын материалдар ғылыми негізделген, мәдени тұрғыдан дәл және тәрбиелік мәні жоғары болуы қажет. Бұл бағытта

тәрбиеші фильтрлеуші және бағыттаушы рөл атқарады, яғни ол ақпаратты таңдап, оны педагогикалық мақсатқа сай қолданады.

Қазіргі педагогикада ата-аналармен цифрлық серіктестік те маңызды орын алады. Онлайн платформалар арқылы ата-аналарға ұлттық тәрбие бойынша ұсыныстар беру, үй жағдайында қолдануға болатын материалдармен бөлісу және бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру баланың ұлттық құндылықтарды меңгеру процесін күшейтеді. Бұл отбасы мен балабақша арасындағы байланысты нығайтып, тәрбиенің жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Осылайша, ұлттық құндылықтарды дәріптеуде заманауи технологияларды қолдану – мектепке дейінгі тәрбиенің тиімділігін арттыратын маңызды бағыт болып табылады. Бұл тәсіл балалардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілетін және ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Заманауи технологиялар мен дәстүрлі тәрбиенің үйлесімді интеграциясы ғана болашақ ұрпақтың рухани бай, мәдениетті және ұлттық құндылықтарды құрметтейтін тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хуторской А. В. Современная дидактика. – СПб.: Питер, 2021. – 416 с.
2. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021. – 272 с.
3. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании. – М.: БИНОМ, 2022. – 312 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, 2020. – 352 с.
5. Асмолов А. Г. Психология личности. – М.: Академия, 2021. – 416 с.
6. Bruner J. The Culture of Education. – Cambridge: Harvard University Press, 2020. – 224 p.

ПРОПАГАНДА НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

В статье всесторонне рассматриваются научно-методические основы формирования и популяризации национальных ценностей в системе дошкольного воспитания, а также возможности применения современных технологий в данном процессе. На основе цифровой педагогики, нейропедагогики и теории культурной идентичности анализируются эффективные пути освоения национального содержания. Раскрываются вопросы развития познавательной активности, творческих способностей и национального самосознания детей посредством использования интерактивного обучения, цифрового сторителлинга, геймификации, STEAM-подхода и элементов искусственного интеллекта. Кроме того, рассматриваются аспекты сотрудничества с родителями, обеспечения безопасности в цифровой среде и качества образовательного контента. Статья предлагается в качестве научно-методического материала для воспитателей дошкольных организаций.

Ключевые слова: национальные ценности, дошкольное воспитание, цифровые технологии, нейропедагогика, культурная идентичность, STEAM, геймификация, сторителлинг, искусственный интеллект, цифровая педагогика.

Алтынбекова Дана Алтынбековна
Ағылшын тілі пәнінің оқытушысы
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Жамбыл облысы, Тараз қаласы

INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION

Abstract. This article examines the conceptual foundations of inclusive education in higher education, analyzes modern approaches to organizing the educational process for students with special educational needs, and identifies key challenges and prospects for developing an inclusive environment at universities. Particular attention is paid to institutional, pedagogical, and social mechanisms for ensuring accessibility and quality of education.

Keywords: inclusive education, higher education, educational environment, accessibility, students with special educational needs, pedagogical technologies.

Modern educational policy is focused on ensuring equal access to quality education for all categories of citizens, regardless of their physical, mental or social characteristics. In this regard, the development of inclusive education in higher education institutions (universities), which is aimed at integrating students with special educational needs into the academic community, is particularly important.

Inclusive education at a university involves not only the creation of a barrier-free environment, but also a comprehensive transformation of the educational process, including the adaptation of curricula, the introduction of flexible teaching technologies, and the formation of a tolerant socio-cultural environment.

Inclusive education is based on the principles of humanism, social justice, and the recognition of diversity as the norm. In scientific literature, it is considered as a process of ensuring the equal participation of all students in educational activities, taking into account their individual characteristics.

The key principles of inclusive education are:

- accessibility of the educational environment;
- individualization of training;
- variability of educational trajectories;
- interdisciplinary approach to student support;
- participation of all subjects of the educational process.

In the context of higher education, these principles require a systematic review of traditional forms and methods of teaching.

Modern society strives to create conditions that ensure equal opportunities for all, regardless of individual characteristics. In the field of education, this trend is reflected in the development of inclusive education aimed at creating an accessible and high-quality learning environment for all students, who also have limited health opportunities.

Inclusive education is a concept that seeks to create equal opportunities for all students, regardless of their characteristics. What does inclusive education at a university mean? Inclusive education at the university is aimed at creating conditions that allow all students, including those with limited health opportunities, to fully participate in the educational process [6].

Effective implementation of inclusive education in higher education institutions is possible if a number of conditions are met:

Creating an accessible infrastructure. This includes the architectural accessibility of buildings, the availability of specialized equipment, as well as the use of digital educational technologies.

These may include ramps, elevators, equipped classrooms, accessible sanitary facilities, and special parking spaces. The modification of curricula and materials involves the provision of alternative formats of educational materials, the provision of additional time for completing tasks, as well as the adaptation of assignments. It is important to adapt educational materials for students with different needs, taking into account their individual characteristics: available formats (audio books, electronic textbooks), Braille fonts, typhlotechnical devices.

Technological solutions in the educational process are aimed at using screen readers, subtitles, adaptive software, voice-controlled devices, and specialized computers [5].

Training of teaching staff. Teachers should have competencies in the field of inclusive pedagogy, possess methods of differentiated teaching and be able to adapt educational materials.

Psychological and pedagogical support. Support services play an important role in ensuring students' adaptation to the educational environment and contributing to their academic success. Psychological and pedagogical support is also important. This includes assistance in adapting to the learning environment, psychological counseling, rehabilitation programs, and more. Preparing teachers to work in an inclusive environment is a key factor in improving the quality of education for all students.

Using of adaptive educational technologies. These include distance learning, electronic educational resources, and individualized curricula. In recent years, there has been growing interest in research on inclusive education in universities. Research focuses on various aspects, such as:

- the impact of various teaching methods, adaptation of educational materials, and the organization of the educational process on the academic performance of students with disabilities;
- understanding the experience of inclusion as it is perceived by students with disabilities;
- preparing teachers to work in an inclusive environment [7].

When analyzing the benefits of inclusive education at a university, it is necessary to highlight the following criteria:

– Developing respect for differences. Inclusive education contributes to the formation of a society where everyone values one another and respects the differences of others;

– Improving the quality of education for all. An inclusive approach makes education more effective and accessible to all;

– Training specialists with diverse experience. Education in an inclusive environment broadens horizons and promotes empathy and communication skills, which are important for professional activity in the modern world;

– Creating an environment for creative thinking and innovation.

Inclusive education encourages a diversity of ideas and approaches to problem solving. Implementing inclusive education at a university is not an easy task. It requires financial and human resources, as well as the willingness of faculty and staff to embrace change. Inclusive education is an investment in the future of each student and society as a whole. Inclusive education in higher education is an approach aimed at creating an accessible and comfortable learning environment for all students, regardless of their disabilities [1].

Despite positive trends, the implementation of inclusive education in universities faces a number of challenges: insufficient faculty preparedness to work in an inclusive environment; limited financial resources; lack of universal methodological recommendations; stereotypes and social barriers among students. These issues require a comprehensive approach and government support.

Prospects for the development of inclusive education in higher education are linked to: digitization of the educational process, development of international cooperation, implementation of universal design for learning (UDL) principles, and increasing scientific research in the field of inclusion.

Furthermore, an important area is the development of an inclusive culture in the academic community, based on respect for diversity and equal opportunities.

Inclusive education at universities is an important factor in social development and improving the quality of the educational system. Its successful implementation requires systemic changes at all levels—from public policy to teaching practices. Creating an accessible and supportive educational environment contributes not only to the academic success of students with special educational needs but also to the development of a tolerant and sustainable society as a whole.

Literature:

1. Inclusivti bilim berudi engizuge pedagogterdi daiyndau boiynsha adistemelik nuskaulyk//Z.A.Movkebayeva, I.A.Denisova, I.A.Oralkanova6 D.S.Zhakupova/ 2 Print, Almaty, 2014

2. Borozinets N.M., Pedagogical management in special education/ Kobleva A.L., 2014, 167 c.

3. Z.A.Movkebayeva, G. Zakayeva, A.Aitbayeva, A.Baitursynov/Inclusive education Инклюзивті білім беру негіздері, Almaty, 2013

4. Baimenova B.S. Development of inclusive education in Kazakhstan and abroad, Almaty, Evero-2017.

5. Theoretical and practical aspects of the development of inclusive education: a teaching aid / T.V. Masharova, I.A. Krestinina, M.A. Saltykova: IRO-Kirov: Raduga-PRESS

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ІСКЕ АСЫРУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада жоғары білім беру жүйесіндегі инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негіздері қарастырылып, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін оқу процесін ұйымдастырудың заманауи тәсілдері талданады. Сондай-ақ жоғары оқу орындарында инклюзивті ортаны қалыптастырудың негізгі мәселелері мен даму перспективалары айқындалады. Білімнің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз етудегі институционалдық, педагогикалық және әлеуметтік тетіктерге ерекше назар аударылады.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, жоғары білім, білім беру ортасы, қолжетімділік, ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер, педагогикалық технологиялар.

Жаппарова Гульнур Кенжеевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
"Ақжар негізгі орта мектебі" КММ
Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданы

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МӘН-МӘТІНДІК ТАПСЫРМАЛАР

Аннотация. Ғылыми мақалада 9-сынып оқушыларының оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған мән-мәтіндік тапсырмалардың педагогикалық, танымдық және әдістемелік маңызы жан-жақты қарастырылады. Автор қазіргі білім беру кеңістігіндегі функционалдық сауаттылық мәселесін негізге ала отырып, мәтінмен жұмыс жүргізудің жаңа үлгілерін ғылыми-публицистикалық тұрғыда саралайды. Мақалада оқу сауаттылығы ұғымының тек мәтінді оқып түсіну дағдысымен шектелмейтіні, оның ақпаратты талдау, салыстыру, интерпретациялау және өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетімен тығыз байланысты екендігі терең пайымдалады. 9-сынып оқушыларының жас ерекшеліктері мен когнитивтік даму деңгейі ескеріліп, мән-мәтіндік тапсырмалардың олардың сыни ойлауын, логикалық пайымдауын және тілдік құзыреттілігін қалыптастырудағы рөлі ашылады. Автор мәтінге негізделген тапсырмалардың оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді ізденуші тұлға ретінде қалыптастыратынын дәлелдейді. Оқу сауаттылығын дамытудағы қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мүмкіндіктері кеңінен талданып, мәтінді қабылдау мәдениетін қалыптастыру мәселесіне ерекше назар аударылады. Мақалада заманауи білім беру талаптарына сәйкес келетін тапсырма түрлерінің мазмұны мен құрылымдық ерекшеліктері сипатталады. Педагогикалық тәжірибеде жиі кездесетін қиындықтар мен оларды шешу жолдары да ғылыми негізде қарастырылған. Зерттеу мазмұны қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдеріне, әдіскерлерге және білім беру саласының мамандарына оқу сауаттылығын дамыту бағытындағы тиімді әдіс-тәсілдерді жүйелі қолдануға бағыт-бағдар береді.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, мән-мәтіндік тапсырма, функционалдық сауаттылық, мәтінмен жұмыс, сыни ойлау, қазақ тілі мен әдебиеті, тілдік құзыреттілік, танымдық белсенділік, білім беру, оқыту технологиясы.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі – оқушыны тек теориялық біліммен қаруландыру емес, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алатын, ақпаратты саралап, өз көзқарасын дәлелдей білетін тұлға ретінде қалыптастыру болып табылады, осы тұрғыдан алғанда оқу сауаттылығы ұғымы білім сапасының негізгі көрсеткіштерінің біріне айналып отыр. Әсіресе 9-сынып кезеңі оқушының дүниетанымы кеңейіп, мәтіндік ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті тереңдей түсетін маңызды саты болғандықтан, бұл кезеңде оқу сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың мазмұны ерекше маңызға ие болады. Мән-мәтіндік тапсырмалар оқушыны тек мәтінді оқуға ғана емес, оны талдауға, астарлы мағынаны түсінуге, ақпараттың шынайылығын бағалауға және оны күнделікті өмірмен байланыстыруға үйретеді. Мұндай тапсырмалар оқушының интеллектуалдық әлеуетін ашып, оның аналитикалық ойлауын жетілдіруге ықпал етеді. Қазақ тілі мен әдебиеті пәні бұл бағытта ерекше мүмкіндіктерге ие, себебі аталған пәндер мәтінмен терең жұмыс жүргізуге, ұлттық дүниетанымды тануға және тілдік мәдениетті қалыптастыруға негізделген. Қазіргі оқушы ақпарат тасқыны күшейген заманда өмір сүріп отырғандықтан, оның мәтінді іріктеу, түсіну және интерпретациялау қабілеті жоғары деңгейде болуы тиіс. Осы қажеттілік мән-мәтіндік тапсырмалардың білім беру процесіндегі орнын айқындай түседі. Оқу сауаттылығы төмен оқушы мәтіндегі негізгі ойды ажыратуда, ақпаратты салыстыруда және өз пікірін дәлелдеуде қиындыққа тап болады, бұл оның басқа пәндер бойынша да білім сапасына әсер етеді. Сондықтан оқу сауаттылығын дамыту тек бір пәннің емес, тұтас білім беру

жүйесінің стратегиялық міндеті ретінде қарастырылуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда мән-мәтіндік тапсырмалар оқушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін әмбебап педагогикалық құрал ретінде танылады.

Мән-мәтіндік тапсырмалардың тиімділігі олардың өмірмен байланыстылығында жатыр, өйткені мұндай тапсырмалар оқушыны жасанды оқу жағдаятынан шығарып, нақты әлеуметтік, мәдени және танымдық кеңістікпен ұштастырады. Оқушы мәтінді жай ғана оқып қоймай, оның мазмұнын өмірлік тәжірибемен салыстырады, кейіпкерлер әрекетіне баға береді, авторлық ұстанымды анықтауға тырысады, бұл процестердің барлығы оның сыни ойлау қабілетін жетілдіреді. Әсіресе 9-сынып оқушылары үшін күрделі құрылымды мәтіндермен жұмыс жүргізу маңызды, себебі бұл жаста олар қоғамдық мәселелерге қызығушылық танытып, өз пікірін қалыптастыруға ұмтылады. Мұғалімнің міндеті – оқушыны дайын тұжырымдарды қабылдауға емес, мәтін арқылы ойлануға, салыстыруға, дәлелдеуге жетелеу. Осы жағдайда мән-мәтіндік тапсырмалар танымдық белсенділікті арттырудың қуатты механизміне айналады. Мәтіндік тапсырмаларда тарихи, әлеуметтік, экологиялық немесе мәдени тақырыптардың қамтылуы оқушының дүниетанымын кеңейтеді. Мұндай тапсырмалар оқушының тек тілдік дағдысын емес, азаматтық ұстанымын қалыптастыруға да ықпал етеді. Қазақ әдебиеті шығармалары негізінде құрылған тапсырмалар ұлттық құндылықтарды терең түсінуге мүмкіндік береді. Оқушы мәтіндегі ойды талдау арқылы адамгершілік, әділдік, жауапкершілік секілді ұғымдардың мәнін түсіне бастайды. Нәтижесінде оқу сауаттылығы тұлғаның рухани және интеллектуалдық дамуына әсер ететін кешенді құбылыс ретінде көрінеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мән-мәтіндік тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушының сөздік қорын байытып қана қоймай, оның тілдік бірліктерді орынды қолдану қабілетін де жетілдіреді, өйткені мәтінмен терең жұмыс жасау барысында оқушы сөздердің мағыналық реңктерін, стильдік ерекшеліктерін және контекстік қолданысын нақты түсіне бастайды. Бұл әсіресе әдеби мәтіндерді талдау кезінде айқын көрінеді, себебі көркем шығармадағы әрбір тілдік құрал белгілі бір эмоциялық немесе идеялық қызмет атқарады. Мұғалім оқушыны мәтіндегі астарлы ойды анықтауға бағыттаған кезде оның талдау қабілеті күшейеді. Мән-мәтіндік тапсырмалар оқушыны дайын жауап іздеуге емес, ой қорытуға үйретеді. Оқушы мәтіннің құрылымын саралау арқылы автордың мақсатын түсінуге талпынады, бұл оның когнитивтік икемділігін арттырады. Әсіресе қазіргі білім беру жүйесінде оқушының функционалдық сауаттылығына басымдық беріліп отырғандықтан, мәтінмен жұмыс жүргізудің мазмұны да өзгеріске ұшырауда. Бұрынғыдай тек мазмұндау немесе жаттап айту жеткіліксіз болып қалды, ендігі талап – мәтінді интерпретациялау және оны өмірлік жағдаяттармен байланыстыра алу. Мұндай жағдайда мән-мәтіндік тапсырмалар оқушының дербес ойлауын қалыптастырады. Оқушы ақпаратты талдап, өз көзқарасын дәлелдеуге үйренеді, бұл оның коммуникативтік құзыреттілігін арттырады. Тілдік пәндер арқылы қалыптасқан оқу сауаттылығы кейін оқушының барлық пәндерді меңгеруіне оң ықпал етеді.

Қазіргі қоғамдағы цифрлық ақпарат көлемінің шексіз өсуі оқу сауаттылығы мәселесін бұрынғыдан да өзекті ете түсті, себебі ақпаратты қабылдау жылдамдығы артқан сайын оны талдау сапасы төмендеп кету қаупі күшейеді. Оқушылар қысқа әрі үстірт ақпаратқа бейімделіп бара жатқан кезеңде терең мәтіндік талдау жасау қабілетін қалыптастыру мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Осы жағдайда мән-мәтіндік тапсырмалар оқушыны мәтінді саналы түрде қабылдауға үйретеді. Олар мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты ажыратуға, авторлық көзқарасты тануға, дәлел мен пікірдің арақатынасын саралауға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар оқушының ақпараттық мәдениетін қалыптастырады. Әсіресе әлеуметтік желілердегі жалған ақпараттардың көбеюі жағдайында мәтінді сыни тұрғыдан оқу қабілеті аса маңызды. Оқу сауаттылығы қалыптасқан оқушы кез келген ақпаратты күмәнсіз қабылдамайды, оны салыстырады, дәлелдейді және бағалайды. Бұл қасиеттер қазіргі қоғамда интеллектуалдық қауіпсіздіктің бір бөлігіне айналып отыр. Мұғалім сабақ барысында әртүрлі жанрдағы мәтіндерді қолдану арқылы оқушының қабылдау

көкжиегін кеңейте алады. Публицистикалық мәтіндер оқушының қоғамдық ойлауын дамытса, көркем мәтіндер эмоциялық интеллектісін жетілдіреді. Ғылыми мәтіндер логикалық ойлауын қалыптастырады. Осылайша мән-мәтіндік тапсырмалар оқу процесінің мазмұнын тереңдетіп, оны өмірлік тәжірибемен сабақтастырады.

9-сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылған мән-мәтіндік тапсырмалар олардың психологиялық және танымдық қажеттіліктерімен үйлесуі тиіс, өйткені бұл кезеңде оқушы өзіндік пікір қалыптастыруға, тәуелсіз ой айтуға және әлеуметтік мәселелерге сыни көзқараспен қарауға ұмтылады. Егер мұғалім тапсырмаларды тек репродуктивті сипатта ұсынатын болса, оқушының қызығушылығы төмендеп, мәтінмен жұмыс формалды сипатқа ие болады. Ал мазмұны терең, өмірмен байланысты тапсырмалар оқушыны ізденуге жетелейді. Мысалы, әдеби шығармадағы кейіпкер әрекетін қазіргі қоғамдағы құбылыстармен салыстыруға бағытталған тапсырмалар оқушының аналитикалық ойлауын дамытады. Мұндай жұмыстар оқушыны өз көзқарасын дәлелдеуге үйретеді. Ол мәтінге сүйене отырып пікір білдіреді, бұл оның тілдік дәлелдеу мәдениетін қалыптастырады. Мән-мәтіндік тапсырмалар оқушының эмоционалдық қабылдауына да әсер етеді, себебі мәтіндегі оқиғалар мен образдар арқылы ол түрлі сезімдерді бастан кешіреді. Бұл процесс оның рухани дүниесінің дамуына ықпал етеді. Оқушы мәтінді тек ақпарат көзі ретінде емес, адам болмысын танудың құралы ретінде қабылдай бастайды. Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтарды қамтитын мәтіндер жас ұрпақтың тарихи санасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыдан алғанда оқу сауаттылығын дамыту ұлттық тәрбиемен де тығыз байланысты екендігі байқалады.

Мән-мәтіндік тапсырмалардың оқу сауаттылығын дамытудағы тиімділігі олардың оқушыны белсенді ойлау әрекетіне тартуымен тікелей байланысты, өйткені мұндай тапсырмалар барысында оқушы тек дайын ақпаратты қабылдаушы рөлінде қалмай, мәтін мазмұнын саралайтын, оны түрлі қырынан бағалайтын және өзіндік қорытынды жасайтын субъект дәрежесіне көтеріледі. Бұл процесс оқушының интеллектуалдық дербестігін қалыптастырады. Әсіресе 9-сынып кезеңінде оқушылардың пікір айту белсенділігі арта түсетіндіктен, олардың ойлау қабілетін жүйелі дамыту маңызды болып саналады. Мұғалім мәтіндік тапсырмаларды құрастыру кезінде оқушының жас ерекшелігін, қызығушылығын және әлеуметтік тәжірибесін ескерген жағдайда ғана оқу процесі нәтижелі болады. Мән-мәтіндік тапсырмалар арқылы оқушы мәтіндегі ақпаратты салыстыруға, себеп-салдарлық байланысты анықтауға және авторлық идеяны түсіндіруге машықтанады. Бұл қабілеттер кейін жоғары оқу орындарында білім алуда және кәсіби өмірде аса қажет дағдылардың қатарына жатады. Оқу сауаттылығы қалыптасқан оқушы ақпаратты тек есте сақтап қоймай, оны талдап, тәжірибеде қолдануға ұмтылады. Мұндай оқушының коммуникативтік мәдениеті де жоғары деңгейде дамиды, себебі ол өз ойын нақты әрі дәлелді жеткізе алады. Мәтінге негізделген тапсырмалар оқушының сөздік қорын байытып, тілдік талғамын жетілдіреді. Әсіресе әдеби мәтіндермен жұмыс жасау барысында оқушы көркем ойлаудың тереңдігін сезінеді, бұл оның эстетикалық танымына әсер етеді. Осылайша мән-мәтіндік тапсырмалар оқу сауаттылығын қалыптастырудың ғана емес, тұлғаның жан-жақты дамуының маңызды тетігі ретінде көрінеді.

Қазіргі білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығы мәселесінің алдыңғы қатарға шығуы кездейсоқ құбылыс емес, себебі ақпараттық қоғам жағдайында адамның табысты болуы оның мәтінді түсіну, талдау және интерпретациялау қабілетімен тікелей байланысты. Осы тұрғыдан алғанда қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің кәсіби жауапкершілігі бұрынғыдан да арта түседі, өйткені дәл осы пәндер оқушының мәтіндік мәдениетін қалыптастыратын негізгі алаң болып табылады. Мұғалім сабақ барысында тек ережелерді меңгертумен шектелмей, оқушыны мәтін арқылы ойлануға, күмәндануға, салыстыруға және қорытынды жасауға жетелеуі қажет. Мән-мәтіндік тапсырмалар осы мақсатқа жетудің нәтижелі құралы ретінде танылып отыр. Олар оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның өмірлік ұстанымының қалыптасуына да ықпал етеді. Әдеби және публицистикалық мәтіндер негізінде ұйымдастырылған тапсырмалар оқушының азаматтық көзқарасын дамытады. Ол

қоғамдағы құбылыстарға бейжай қарамай, өз пікірін білдіруге дағдыланады. Мұндай оқыту үдерісі тұлғаның рухани еркіндігін қалыптастырады. Оқу сауаттылығы жоғары оқушы өмір бойы білім алуға бейім болады, себебі ол ақпаратпен өздігінен жұмыс істеудің тиімді жолдарын меңгереді. Сондықтан мән-мәтіндік тапсырмаларды білім беру тәжірибесінде жүйелі әрі мақсатты қолдану бүгінгі мектептің маңызды міндеттерінің бірі болып қала береді.

Қорытындылай келе, оқу сауаттылығын арттыруға бағытталған мән-мәтіндік тапсырмалар 9-сынып оқушыларының танымдық, тілдік және әлеуметтік құзыреттіліктерін қалыптастыруда ерекше маңызға ие педагогикалық құрал ретінде айқындалады. Мұндай тапсырмалар оқушының мәтінді терең түсінуіне, ақпаратты талдауына және оны өмірлік жағдаяттарда қолдануына мүмкіндік береді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мән-мәтіндік тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушының сыни ойлауын дамытып, оның тілдік мәдениетін жетілдіреді. Бұл тапсырмалар оқушыны белсенді ізденіске жетелеп, дербес пікір қалыптастыруға үйретеді. Нәтижесінде оқу процесі формалды білім беруден тұлғалық дамуға бағытталған мазмұнды кеңістікке айналады. Осылайша оқу сауаттылығын дамыту қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі ретінде қарастырылып, мән-мәтіндік тапсырмалар сол міндетті жүзеге асырудың тиімді тетігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Даулеткалиева, Р. Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р. Л. Даулеткалиева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 18.1 (152.1). — С. 16-18.

2. Бауыржан, Думан Бауыржанулы. Көркем мәтін талдау лингвистикасының жан-жақты парадигмасы және оқыту үрдісіне бейімдеу / Думан Бауыржанулы Бауыржан, Айсулу Нуржанова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 20 (258). — С. 585-588.

3. Курмангалиева, Г. Г. 9 «Е» сынып оқушыларының жазылым дағдысын арттыруға мұғалімнің кері байланысы қалай әсер етеді? / Г. Г. Курмангалиева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 18.1 (152.1). — С. 40-42.

Дүйсенбекова Гүлмейрам Пәрімбекқызы
Кітапханашы
"Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Талас ауданының білім бөлімінің
Сәкен Сейфуллин атындағы орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЗАМАНАУИ МЕКТЕП КІТАПХАНАСЫ: ИДЕЯ, ИННОВАЦИЯ, ІЗДЕНІС

Аннотация. Мақалада заманауи мектеп кітапханасының білім беру кеңістігіндегі рөлі қарастырылып, оның дәстүрлі кітап сақтау орнынан интеллектуалдық, мәдени және ақпараттық орталыққа айналу үдерісі талданады. Кітапхананың оқушының сыни ойлауын, ақпараттық сауаттылығын және зерттеушілік мәдениетін дамытудағы маңызы негізделеді. Сонымен қатар цифрлық дәуірге бейімделу, инновациялық жобалар арқылы оқырмандық мәдениетті қалыптастыру және кітапханашының кәсіби рөлінің өзгеруі айқындалады. Мектеп кітапханасының білім сапасын арттырудағы және оқушының тұлғалық дамуына ықпал етудегі қызметі көрсетіледі.

Кілт сөздер: мектеп кітапханасы, инновация, ақпараттық мәдениет, оқырмандық құзыреттілік, цифрлық орта, кітапханашы, білім кеңістігі, шығармашылық ізденіс, оқу мотивациясы, рухани тәрбие.

Қазіргі қоғамдағы білім беру жүйесінің қарқынды өзгерісі мектептің ішкі құрылымындағы әрбір буынға жаңа талаптар жүктеп отырған жағдайда мектеп кітапханасы да бұрынғы қалыптасқан түсінік шеңберінен шығып, өзінің қызметтік аясын түбегейлі қайта пайымдауға мәжбүр болып отыр, өйткені бүгінгі күні кітапхана тек кітап сақталатын тыныш кеңістік қана емес, оқушының ойлау мәдениеті қалыптасатын, интеллектуалдық әлеуеті ашылатын, ақпаратпен жұмыс істеу дағдысы жетілетін жанды рухани орта ретінде бағаланады. Кез келген білім беру мекемесінің рухани тынысы көбіне оның кітапханасының мазмұндық әлеуетімен өлшенеді, себебі кітапхана мектептің ресми оқу жоспарына кірмейтін, бірақ баланың дүниетанымына ұзақ уақыт әсер ететін бейресми білім кеңістігін қалыптастырады. Уақыт өткен сайын технология өзгергенімен, баланың танымдық қызығушылығын оятудың өзегі өзгермейді, ал сол өзектің ең сенімді тіректерінің бірі кітап болып қала береді. Алайда бүгінгі мектеп кітапханасының міндеті кітапты ұсынумен ғана шектелмейді, ол оқушыны кітаппен сөйлесе білуге, мәтіннің астарлы ойын түсінуге, ақпараттың шынайылығы мен мәнін ажыратуға тәрбиелеуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда мектеп кітапханасы оқу үдерісінің көмекші саласы емес, оның мағыналық тереңдігін арттыратын дербес интеллектуалдық алаң ретінде көрінеді. Кітапхана кеңістігіне енген бала білімді дайын күйінде алмайды, ол оны іздейді, салыстырады, күмәнданады, таңдайды, сөйтіп өзіндік таным жолын қалыптастырады. Мұндай ішкі белсенділік бүгінгі білім берудің негізгі мақсатына толық сәйкес келеді. Сондықтан заманауи мектеп кітапханасы идея, инновация және үздіксіз ізденіс тоғысқан ерекше мәдени феномен ретінде қарастырылуы заңды. Кітапхананың бүгінгі болмысын түсіну үшін оны өткеннің мұрасы ретінде емес, болашақтың рухани

инфрақұрылымы ретінде қабылдау қажет. Өйткені өркениетті қоғамның интеллектуалдық деңгейі көп жағдайда мектеп қабырғасындағы кітапхана мәдениетінен бастау алады.

Заманауи мектеп кітапханасының идеялық негізі ең алдымен оқушы тұлғасын орталыққа қоятын гуманистік ұстаныммен тығыз байланысты, себебі кітапханадағы әрбір қор, әрбір жоба, әрбір іс-шара баланың ішкі сұранысына жауап беруге бағытталған кезде ғана ол өзінің шынайы педагогикалық миссиясын атқара алады. Бұрын кітапхана көбіне әдеби қордың көлемімен өлшенсе, бүгін оның сапалық көрсеткіші оқушыны қаншалықты ойландыра алатынымен, ізденіске жетелей алатынымен, еркін оқуға ынталандыра алатынымен бағаланады. Баланың кітаппен қарым-қатынасы көбіне мәжбүрлі оқу тәжірибесінен емес, эмоционалдық қабылдаудан басталатыны белгілі, сондықтан кітапханашының міндеті оқырманды әдебиетке жақындату ғана емес, кітап әлеміне ішкі қажеттілік арқылы жетелеу болып табылады. Бұл жерде кітапхана эстетикалық әсер мен танымдық белсенділіктің түйіскен кеңістігіне айналады. Қазіргі мектеп оқушысы үздіксіз ақпарат тасқынының ортасында өмір сүріп жатқандықтан оның назары тұрақсыз, қабылдауы жедел, талғамы өзгермелі сипатқа ие, сондықтан кітапхана да сол динамикаға бейімделген жаңа тіл табуы қажет. Кітапқа деген қызығушылықты жаңғырту үшін дәстүрлі насихат жеткіліксіз, мұнда идеялық жаңашылдық, мазмұндық икемділік және психологиялық дәлдік қажет болады. Оқушы өзін кітапхана кеңістігінде еркін сезінген кезде ғана ол оны міндет орны емес, ішкі қажеттілік мекені ретінде қабылдайды. Осы жағдайда кітапханашының тұлғалық рөлі айрықша көрінеді, себебі ол кітап ұсынушы ғана емес, оқушының рухани бағдарын қалыптастырушы нәзік мәдени медиатор қызметін атқарады. Кітапхананың идеялық қуаты да дәл осы тұстан байқалады. Яғни мектеп кітапханасы – үнсіз сөрелердің жиынтығы емес, сананың қозғалысын тудыратын тірі интеллектуалдық кеңістік.

Инновация ұғымы мектеп кітапханасына қатысты айтылғанда оны тек компьютермен жабдықталған немесе электрондық қор құрылған мекеме ретінде түсіну жеткіліксіз, өйткені шынайы инновация сыртқы техникалық жаңарудан бұрын ішкі мазмұндық жаңғырудан басталады. Егер кітапхана цифрлық ресурстарды пайдалана отырып оқушының ақпаратты іздеу, талдау және бағалау дағдысын дамыта алса ғана ол инновациялық орталыққа айналады. Қазіргі таңда көптеген мектеп кітапханаларында электронды каталогтар, цифрлық дерекқорлар, виртуалды көрмелер, онлайн оқу клубтары қалыптасып келеді, алайда бұл құралдардың тиімділігі оларды қаншалықты мақсатты қолдануға байланысты. Ақпараттық технологиялардың артықшылығы оқушыны жедел мәліметпен қамтамасыз етуінде ғана емес, оның дербес таным әрекетін жандандыруында жатыр. Сандық кеңістіктегі ақпараттың молдығы баланы білімді етеді деген ұғым қате, шын мәнінде ақпараттың молдығы дұрыс бағдар болмаса ойды шашыратады. Сондықтан кітапхана инновациясының басты міндеті ақпаратты көбейту емес, ақпаратпен сауатты жұмыс істеуге үйрету болуы тиіс. Бұл жаңа жағдайда кітапханашы ақпараттық навигатор рөлін атқарады. Ол оқушыға дереккөз таңдауды, мәліметтің сенімділігін анықтауды, мәтіннің мазмұндық салмағын бағалауды үйретеді. Осындай дағдылар қалыптасқанда ғана кітапхана заманауи білімнің нақты тірегіне айналады. Инновацияның түпкі нәтижесі технологияда емес, сол технология арқылы дамыған ойлау мәдениетінде көрінеді.

Мектеп кітапханасының ізденіске негізделген қызметі оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушыдан дербес зерттеушіге айналдырумен тығыз байланысты, себебі қазіргі білім берудің басты талабы – баланың есте сақтау қабілетін ғана емес, мәселені өз бетінше зерделеу қабілетін қалыптастыру. Кітапхана осы міндетті жүзеге асыратын табиғи орта ретінде ерекшеленеді. Зерттеу мәдениеті балаға бірден қалыптаспайды, ол алдымен сұрақ қоюдан басталады, ал сұрақтың тууына таңдану, қызығу, күмәндану қажет. Осындай ішкі танымдық серпілісті қалыптастыруда кітапхана кеңістігінің ықпалы ерекше. Егер оқушы белгілі бір тақырып бойынша әртүрлі дереккөзбен жұмыс істесе, салыстырса, пікір айырмашылығын байқаса, онда оның ойлау қабілеті тереңдей түседі. Кітапханадағы жобалық жұмыстар, тақырыптық ізденіс сабақтары, әдеби-зерттеу кездесулері осы процестің тиімді тетіктеріне

айналады. Мұндай жұмыстарда кітап тек ақпарат көзі емес, ой қозғаушы интеллектуалдық серіктес қызметін атқарады. Баланың зерттеушілік қабілеті қалыптасқан сайын оның оқу әрекетіне деген жауапкершілігі артады. Ол білімді сырттан таңылатын міндет ретінде емес, өзіндік ізденістің нәтижесі ретінде қабылдай бастайды. Мектеп кітапханасының ізденіске құрылған табиғаты оның педагогикалық құндылығын тереңдете түседі. Сондықтан заманауи кітапхана баланың таным әлемінде алғашқы ғылыми мәдениетті қалыптастыратын кеңістік ретінде ерекше мәнге ие.

Кітапханашының қазіргі кәсіби келбеті де түбегейлі өзгеріп отыр, өйткені бүгінгі күні ол тек кітап қорының сақталуына жауап беретін маман емес, білім беру үдерісінің белсенді субъектісі, мәдени коммуникацияны ұйымдастырушы, ақпараттық сауаттылықты қалыптастырушы және оқушының рухани дамуына ықпал ететін тұлға ретінде танылады. Бұл қызмет кең ауқымды құзыреттілікті талап етеді. Кітапханашы әдебиетті білуімен ғана шектелмей, психологияны, педагогиканы, цифрлық ресурстарды, заманауи коммуникация тәсілдерін де меңгеруі тиіс. Әсіресе бастауыш және орта буындағы оқушылармен жұмыс істеуде баланың жас ерекшелігін түсіну шешуші мәнге ие болады. Оқырманмен дұрыс байланыс орната алған кітапханашы оның кітапқа деген қатынасын түбегейлі өзгерте алады. Көп жағдайда бала белгілі бір кітапты мазмұны үшін емес, оны ұсынған адамның сенімді ықпалы арқылы таңдайды. Сондықтан кітапханашының сөз мәдениеті, көзқарасы, ішкі рухани байлығы да оның кәсіби сапасының бір бөлігі болып есептеледі. Қазіргі мектеп кітапханасында тұлғалық ықпал бұрынғыдан әлдеқайда маңызды. Себебі технология қанша дамыса да оқушының жүрегіне жол табатын тірі сөздің орны бөлек. Кітапханашы өз ісіне шығармашылықпен қарағанда ғана кітапхана тыныс алады. Ал тынысы бар кітапхана ғана мектептің рухани орталығына айнала алады.

Оқу мәдениетінің әлсіреуі туралы пікірлер жиі айтылғанымен, мәселенің мәні балалардың оқымай қалғанында емес, олардың оқу тәсілінің өзгергенінде жатыр, сондықтан заманауи мектеп кітапханасы осы өзгерісті дұрыс түсініп, соған сәйкес жаңа жұмыс формаларын қалыптастыруы қажет. Бүгінгі оқушы мәтінді сызықтық түрде қабылдаудан гөрі фрагменттік қабылдауға бейім келеді, бұл оның ұзақ мәтінге төзімділігін азайтқанымен ақпаратты жедел игеру қабілетін күшейтеді. Мұндай жағдайда кітапхана ұзақ мәтінге қайта үйрететін орын ғана емес, жаңа оқу дағдыларын сапалы бағыттайтын орталыққа айналуы тиіс. Оқырман клубтары, пікірталас алаңдары, авторлық оқу күнделіктері, әдеби квесттер, тақырыптық подкасттар, мультимедиалық әдеби таныстырылымдар сияқты жұмыстар кітаптың мазмұнын қазіргі баланың қабылдау ерекшелігіне жақындатады. Бұл жерде мақсат тек қызықтыру емес, қызығушылықты біртіндеп тұрақты оқырмандық мәдениетке айналдыру болып табылады. Егер бала кітап туралы ой бөліссе, пікір айтса, салыстырса, өз әсерін жазса, онда оқу әрекеті механикалық дағдыдан саналы мәдениет деңгейіне көтеріледі. Кітапхананың шынайы жаңашылдығы да дәл осы тұста көрінеді. Ол оқушыны оқуға мәжбүрлемейді, керісінше оқу әрекетінің ішкі мағынасын сезіндіреді. Осындай рухани байланыс орнағанда ғана кітап бала өмірінің бір бөлігіне айналады. Бұл – мектеп кітапханасының бүгінгі ең маңызды стратегиялық міндеттерінің бірі.

Қазіргі мектеп кітапханасының болашағы оның қор көлемімен емес, оқушы санасында қалдыратын ізімен өлшенетін кезеңге келіп отыр, өйткені шынайы кітапхана тек мәлімет ұсынбайды, ол адамның ішкі дүниесінде ойдың қозғалысын бастайды. Білім кеңістігінде оқушының дербестігі, сыни ойлауы, ақпаратты іріктей білуі шешуші орын алған сайын кітапхананың миссиясы бұрынғыдан да күрделене түседі. Осы жағдайда кітапхана оқу үдерісінің шеткері құрылымы емес, оның ішкі интеллектуалдық өзегіне айналуға тиіс. Оқушы кітапханаға тек тапсырма үшін емес, жауап табу үшін, кейде сұрақ табу үшін келетін деңгей қалыптасқанда ғана кітапхана өзінің шынайы қызметін атқара бастайды. Мұндай мәдени орта өздігінен қалыптаспайды, ол жүйелі идеядан, кәсіби еңбектен және үздіксіз жаңашылдықтан туады. Кітапханашының ұйымдастыруымен жүзеге асатын шығармашылық кездесулер, тақырыптық зерттеу жобалары, әдеби тәжірибе алаңдары оқушының кітапқа деген қатынасын

терең ішкі қажеттілік деңгейіне көтереді. Осы процесте кітапхана білімді тек жеткізуші емес, білімнің мағынасын ұғындырушы орта қызметін атқарады. Оқушы белгілі бір мәтінді оқып қана қоймай, оны пайымдаса, оған қарсы пікір айтса, өз өмірімен байланыстыра алса, онда кітапхана өз міндетін орындады деуге болады. Себебі қазіргі білім берудің түпкі мақсаты ақпаратты жаттатуда емес, саналы ойлау дағдысын қалыптастыруда жатыр. Сондықтан заманауи мектеп кітапханасы интеллектуалдық тәуелсіздікке бастайтын мәдени кеңістік ретінде айрықша маңызға ие.

Заманауи мектеп кітапханасының дамуы үздіксіз ізденіске негізделген жағдайда ғана оның қоғамдық, педагогикалық және мәдени әлеуеті толық ашылады, өйткені тоқырауға ұшыраған кітапхана уақыт талабынан қалып қояды, ал уақыттан қалған кеңістік оқушы санасына ықпал ете алмайды. Бүгінгі бала өзгермелі әлемнің өкілі болғандықтан оның қабылдау тәсілі де, ақпаратқа қатынасы да, дүниені тану формасы да жаңа сипатқа ие. Мұндай жағдайда кітапхана өткен дәстүрді сақтай отырып болашақтың танымдық моделін қалыптастыра алуы тиіс. Ол үшін кітапханашы дайын әдістермен шектелмей, әр оқу жылын жаңа сұрақпен, жаңа идеямен, жаңа форматпен бастауы қажет. Ізденіс кітапхана жұмысында сыртқы сән емес, ішкі кәсіби қажеттілік болуы тиіс. Кітапхана кеңістігінің эстетикасы, әдеби қордың құрылымы, іс-шаралардың мазмұны, оқырманмен қарым-қатынас мәдениеті – осының бәрі жаңаша ойлауды қажет етеді. Егер кітапхана оқушыға таңдану сезімін сыйлай алса, онда ол ізденіске жол ашады. Ал ізденіс бар жерде таным бар, таным бар жерде тұлғалық өсу басталады. Сондықтан мектеп кітапханасының шынайы жаңғыруы техникалық жаңарумен ғана өлшенбейді, ол баланың ойлау мәдениетіне ықпал ете алу қабілетімен өлшенеді. Осы өлшем тұрғысынан қарағанда заманауи мектеп кітапханасы білім беру жүйесіндегі ең нәзік, бірақ ең ықпалды рухани институттардың бірі болып қала береді.

Қорытынды. Заманауи мектеп кітапханасы – идея, инновация және ізденіс тоғысқан күрделі мәдени-педагогикалық кеңістік. Оның бүгінгі миссиясы кітап сақтаумен шектелмейді, ол оқушыны ақпараттық кеңістікте бағдарлайтын, оқырмандық мәдениетін қалыптастыратын, зерттеушілік қабілетін дамытатын, рухани дүниесін байытатын интеллектуалдық орталық қызметін атқарады. Қоғам қаншалықты цифрланса да кітапхана өзінің маңызын жоғалтпайды, керісінше ақпараттың молаюы жағдайында оның танымдық сүзгі ретіндегі рөлі арта түседі. Кітапханашының кәсіби ізденісі мен шығармашылық белсенділігі мектеп кітапханасының шынайы дамуының негізгі шарты болып табылады. Егер кітапхана баланың ішкі дүниесінде ой тудырып, сұрақ оятып, ізденіске жетелей алса, онда ол өз мақсатына жеткені. Демек заманауи мектеп кітапханасы – білім берудің қосалқы бөлігі емес, оның терең мазмұндық сапасын айқындайтын негізгі рухани тіректердің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Сапарова Н. Креативті кітапхана – жаңашылдық алаңы [Мәтін] / Н. Сапарова // Алатау Арайы. – 2026. – 6 наурыз. – Б. 4.

2. Сайдембаева А.Ш. "Оқитын мектеп – оқитын ұлт" [Мәтін] / А.Ш. Сайдембаева // Кітапханадағы инновациялар: әдістері, көздері, нәтижелер: дөңгелек үстел материалдары. – Алматы: Республикалық ғылыми-педагогикалық кітапхана, 2023. – Б. 12-18.

3. Борисова Н.В. Модернизация школьных библиотек: проблемы, перспективы, решения [Текст] / Н.В. Борисова // Кубанская школа. – 2024. – №3 (75). – С. 50-56.

Мамутова Зарухан Коскуатовна
Маңғыстау облысының білім басқармасының Ақтау қаласы бойынша білім бөлімінің
«№21 жалпы білім беретін мектеп» КММ-нің директоры

ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ ӘЗІРЛЕУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Қазіргі білім беру жүйесі үздіксіз жаңару мен дамуды талап ететін күрделі әлеуметтік-педагогикалық жүйе болып табылады. Осы үдерісте оқу сапасын арттырудың маңызды құралдарының бірі – әдістемелік құралдар. Әдістемелік құрал – оқу процесін ұйымдастыруға, педагогтің кәсіби қызметін жетілдіруге және білім алушылардың оқу жетістіктерін арттыруға бағытталған жүйелі дидактикалық материалдар жиынтығы.

1. Әдістемелік құралдың мәні мен құрылымы

Әдістемелік құрал – педагогке нақты пәнді оқытуда бағыт-бағдар беретін, теория мен практиканы ұштастыратын маңызды құрал. Ол оқу бағдарламасына сәйкес жасалып, оқытудың мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыруға көмектеседі.

Әдістемелік құралдың негізгі құрылымы:

- түсіндірме жазба;
- оқу мақсаттары мен міндеттері;
- тақырыптық жоспар;
- әдіс-тәсілдер жүйесі;
- тапсырмалар мен жаттығулар;
- бағалау құралдары;
- қосымша материалдар.

2. Әдістемелік құрал әзірлеудің тиімді жолдары

2.1 Ғылыми-әдіснамалық негізге сүйену

Әдістемелік құрал әзірлеу барысында ең алдымен ғылыми әдіснамаға сүйену қажет. Әдіснама – зерттеу жүргізудің жалпы стратегиясы мен тәсілдерін анықтайтын жүйе .

Бұл дегеніміз:

- педагогикалық теорияларға сүйену;
- заманауи білім беру стандарттарын ескеру;
- ғылыми зерттеулер нәтижелерін қолдану.

2.2 Оқу мақсаттарына сәйкестік

Әдістемелік құрал оқу бағдарламасына толық сәйкес болуы тиіс. Онда:

- нақты оқу мақсаттары;
- күтілетін нәтижелер;
- бағалау критерийлері нақты көрсетілуі қажет.

Бұл білім беру сапасын жүйелі түрде арттыруға мүмкіндік береді.

2.3 Инновациялық әдістерді енгізу

Қазіргі таңда дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар инновациялық технологияларды қолдану маңызды. Мысалы:

- цифрлық платформалар;
- интерактивті әдістер;
- жобалық оқыту;
- қашықтықтан оқыту элементтері.

Зерттеулерде заманауи технологияларды қолдану оқыту тиімділігін арттыратыны көрсетілген .

2.4 Жүйелілік және бірізділік

Әдістемелік құралда материалдар жеңілден күрделіге қарай жүйеленіп берілуі тиіс. Бұл принцип педагогикада ежелден қолданылып келеді және тиімділігі дәлелденген .

2.5 Практикалық бағыттылық

Әдістемелік құрал тек теориялық емес, практикалық мазмұнда болуы қажет. Онда:

- тапсырмалар;
- кейстер;
- тесттер;
- өзіндік жұмыстар болуы тиіс.

Бұл білім алушылардың дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

3. Әдістемелік құрал әзірлеудегі тәжірибелер

3.1 Педагогикалық тәжірибеге негізделу

Тиімді әдістемелік құрал педагогтердің нақты тәжірибесіне сүйене отырып әзірленеді. Практикада қолданылған әдістер мен тәсілдер ғана нәтижелі болады.

Мысалы, оқу-әдістемелік құралдарда дәстүрлі және жаңа әдістерді үйлестіре қолдану ұсынылады .

3.2 Білім алушыға бағытталған тәсіл

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушы тұлғасына бағытталған оқыту басты орында. Сондықтан әдістемелік құрал:

- оқушының қызығушылығын арттыруы;
- өзіндік жұмысқа бағыттауы;
- сыни ойлауын дамытуы тиіс.

3.3 Цифрлық ресурстарды пайдалану

Заманауи әдістемелік құралдар цифрлық форматта да әзірленуде. Бұл:

- қолжетімділікті арттырады;
- оқу процесін жеңілдетеді;
- интерактивті мүмкіндіктер береді.

3.4 Бағалау жүйесін енгізу

Әдістемелік құралда міндетті түрде бағалау құралдары болуы керек:

- критериалды бағалау;
- қалыптастырушы бағалау;
- өзін-өзі бағалау.

Бұл оқу нәтижесін нақты анықтауға мүмкіндік береді.

4. Әдістемелік құрал әзірлеудің кезеңдері

Әдістемелік құралды әзірлеу бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Тақырыпты таңдау және мақсат қою
2. Ғылыми әдебиеттерді талдау
3. Құрылымын жоспарлау
4. Мазмұнын әзірлеу
5. Практикалық материалдарды енгізу
6. Сараптау және түзету

Бұл кезеңдер жүйелі орындалғанда ғана сапалы нәтиже береді.

Әдістемелік құрал әзірлеу – педагогтің кәсіби шеберлігін талап ететін күрделі үдеріс. Ол ғылыми негізге сүйеніп, заманауи талаптарға сай, практикалық бағытта құрылуы тиіс.

Тиімді әзірленген әдістемелік құрал:

- білім сапасын арттырады;
- мұғалім жұмысын жеңілдетеді;
- оқушылардың танымдық белсенділігін дамытады.

Сондықтан әдістемелік құралдарды әзірлеу мен жетілдіру – білім беру жүйесінің маңызды стратегиялық бағыты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бижкенова А.Е., Серикбаева А.Д. Оқу-әдістемелік құрал білім берудегі сапа көрсеткіші ретінде. – Астана, 2023.
2. Сағдатқызы С.И. Оқу мен оқытудағы жаңа әдіс-тәсілдердің тиімділігі. – Көкшетау, 2021.
3. Биологиядан оқу-әдістемелік кешендерді әзірлеудің қазіргі жағдайы. – «Молодой ученый» журналы.
4. Білім беру зерттеулеріне кіріспе: теория, әдістер және тәжірибелер.
5. Ғылыми-педагогикалық зерттеу және оның әдіснамалық принциптері.
6. Аймауытов Ж. Ана тілін оқыту әдістері.

Нуриева Жанерке Қайратқызы[1]
«6В02311 – Қазақ филологиясы» мамандығының 1-курс студенті
Байтелиева Мөлдір Алтайқызы[2] - «Практикалық шетел тілдері» кафедрасының оқытушысы
[1,2]М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Тараз қаласы

LINGUACULTURAL ASPECTS OF THE ORIGIN AND FUNCTIONING OF ENGLISH COLOUR PHRASEOLOGY

Abstract.
This article explores the etymological roots and functional characteristics of phraseological units with a color component in modern English. The authors analyze the mechanisms of reinterpretation of color as a cultural code, examine the main sources of the formation of "color" idioms, and assess their productivity in contemporary discourse. Particular attention is paid to the transformation of color semantics under the influence of historical and social factors.

Key words: linguacultural studies, English phraseology, coloratives, etymology, idioms, cognitive linguistics.

Color is one of the most important categories of worldview, transformed in language from a physical phenomenon into a complex system of symbols. In English phraseology, color designations (coloratives) rarely retain their direct denotative meaning. Instead, they act as carriers of connotative meanings shaped by centuries of development of English-language culture. The relevance of this study stems from the need for a deep understanding of the "cultural code" of language for successful intercultural communication and translation.

An analysis of the phraseological fund of the English language allows us to identify several dominant areas-sources for the formation of color designations: Historical and everyday layer: many expressions go back to the traditions of the past. For example, the idiom “to be born with a silver

spoon in one's mouth" (to be born into a rich family) is associated with the custom of giving silver spoons at christenings, which only the wealthy classes could afford. Naval and Military Terminology: as a maritime power, Britain has a number of nautical colors ingrained in its language. The expression "true blue" (loyal, reliable) originates from the technology of textile production in Coventry: the blue dye was of such high quality that it did not fade when exposed to seawater, symbolizing fortitude. Socio-economic sphere: Accounting of the mid-20th century gave language the metaphors "in the red" (loss-making) and "in the black" (profitable), which are directly related to the color of the ink used to record debts and income [1].

In the English linguistic culture, colours have a pronounced ambivalence (duality).

Red: On the one hand, the color is associated with aggression and danger ("red flag" is an alarm signal; "to see red" is to become enraged), on the other hand, with solemnity and honor ("red-carpet treatment" is a high-class reception).

Blue: Traditionally associated with a state of melancholy ("to feel blue"), but also serves as a marker of aristocracy ("blue blood") and high morality ("blue-eyed boy" – a favorite, an exemplary person).

Green: The classic semantics of jealousy ("green-eyed monster") and immaturity ("greenhorn") have been actively replaced in recent decades by the "ecological" meaning ("green technology", "to go green"), which demonstrates the dynamics of the development of the phraseological system [2].

An analysis of the English phraseological fund allows us to categorize idioms not only by their historical roots but also by their prevalence in modern communication. Table 1 systematizes the primary etymological layers that serve as the foundation for the most stable "color" metaphors.

Etymological Category	**Idiom Example**	**Literal Meaning / Origin**	**Modern Figurative Meaning**
Nautical & Maritime	*To sail under false colors*	Pirates using neutral flags to approach victim ships.	To behave deceptively or hide one's true intentions.
Financial & Legal	*In the red*	The use of red ink in accounting ledgers to indicate debt.	To be in debt or losing money.
History & Tradition	*Born with a silver spoon*	The custom of wealthy godparents gifting silver spoons at christenings.	Born into a wealthy and privileged family.
Social Symbols	*Blue-blooded*	Based on the pale skin of Spanish nobles, where veins appeared blue.	Belonging to a noble or aristocratic social class.
Media & Bureaucracy	*Yellow journalism*	Derived from the "Yellow Kid" comic strip in early sensationalist newspapers.	Journalism that is based on sensationalism and exaggeration.

Table 1: Etymological Classification of Color-Based Idioms

This table categorizes English idioms based on their historical and socio-cultural origins. It demonstrates that color phraseology is not arbitrary but is deeply rooted in the historical development of the British and American societies, particularly in maritime trade, bookkeeping, and medieval folklore [3].

Quantitative Distribution of Coloratives in English Phraseology - the dominance of Blue and Red highlights their central role in English linguistic consciousness—blue being tied to the nation's maritime identity and red to its political and emotional discourse. The rise of Green in modern data reflects the contemporary shift towards environmental awareness.

- Blue (25%): High frequency due to sea-related history and emotional states (*feeling blue*).
- Red (20%): Associated with intense emotions (*see red*) and official procedures (*red tape*).

- Black (18%): Frequently used for negative, illegal, or serious contexts (*black sheep*, *blackmail*).

- White (15%): Often represents purity, cowardice, or harmlessness (*white lie*).

- Green (12%): Traditionally envy, now increasingly used for sustainability (*green energy*).

- Other Colors (10%): Includes Gold, Silver, Yellow, and Brown.

Modern linguistics notes the "de-actualization" of some ancient idioms. Research (using corpus-based methods such as COCA) revealed that idioms based on outdated realities (for example, "white-livered," a cowardly phrase based on medieval medicine) are virtually nonexistent in everyday speech, giving way to more transparent metaphors.

At the same time, there is a visible trend of semantic shifts, where complex idioms evolve into specific terms. This transformation is prominent in political discourse ('blue state' vs. 'red state' in the US), where color loses its metaphorical depth and becomes a fixed marker of ideological identity.

Beyond their historical and etymological roots, English color phraseologies exhibit significant semantic flexibility in the digital and globalized era. While traditional idioms like 'true blue' or 'born with a silver spoon' remain stable, modern communication has seen a surge in 'environmental' and 'technological' color metaphors. The shift of the component **'green'** from representing 'envy' or 'immaturity' to symbolizing 'sustainability' and 'ecological responsibility' (e.g., *green wash*, *green-growth*) reflects a fundamental change in the English-speaking world's values. Furthermore, the emergence of terms such as **'blue-sky thinking'** (creative brainstorming) and **'silver surfer'** (elderly internet users) demonstrates that coloratives continue to serve as a productive cognitive tool for categorizing new social realities [4]. This ongoing process of semantic reconfiguration confirms that color phraseology is not a static linguistic relic, but a dynamic system that evolves in tandem with the socio-economic and environmental agendas of modern society.

Phraseological units with a color component represent a concentrated expression of the nation's historical and cultural experience. Studying their origins allows us to trace the development of English society from maritime expeditions and industrial production to the modern digital and environmental agenda. The scientific novelty of such research lies in the identification of new semantic connections dictated by globalization and the development of media discourse.

Bibliography:

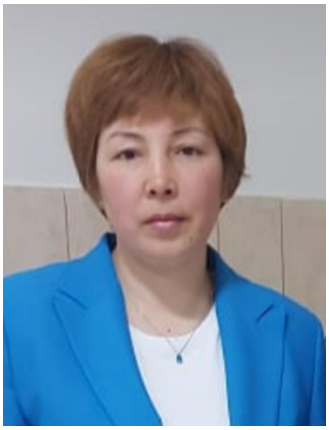
1. Altenberg. Bengt. On the phraseology of Spoken English: The Evidence of Recurrent Word – Combinations // Phraseology. Ed.A.P.Cavie-Oxford: Clarendon Press, 1998.
2. English phraseology. Новый учебный словарь фразеологии современного английского языка. Москва – 2004.
3. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь. – 5-е изд., испр. – М.: Живой язык, 1998.

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ТҮС КОМПОНЕНТТІ ФРАЗЕОЛОГИЗМЕДЕРДІҢ ШЫҒУ ТӨРКІНІ МЕН ҚОЛДАНЫЛУЫНЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа. Мақала қазіргі ағылшын тіліндегі колоративті компоненті бар фрезеологиялық бірліктердің этимологиялық төркіні мен қызмет ету ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Авторлар түстің мәдени код ретінде қайта пайымдалу тетіктерін талдап, «түсті» идиомалардың қалыптасуының негізгі бастауларын қарастырады және олардың қазіргі дискурстағы өнімділігіне баға береді. Тарихи және әлеумттік факторлардың әсерінен түс семантикасының трансформациялануына ерекше назар аударылды.

Түйінді сөздер: лингвомәдениеттану, ағылшын фразеологиясы, колоративтер, этимология, идиомалар, когнитивті лингвистика.

Жаймашева Сайран Сагиденовна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің мұғалімі, педагог-сарапшы
"Ақмола облысы білім басқармасының Қорғалжын ауданы бойынша білім бөлімі
Сабынды ауылының Үсенов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі" КММ

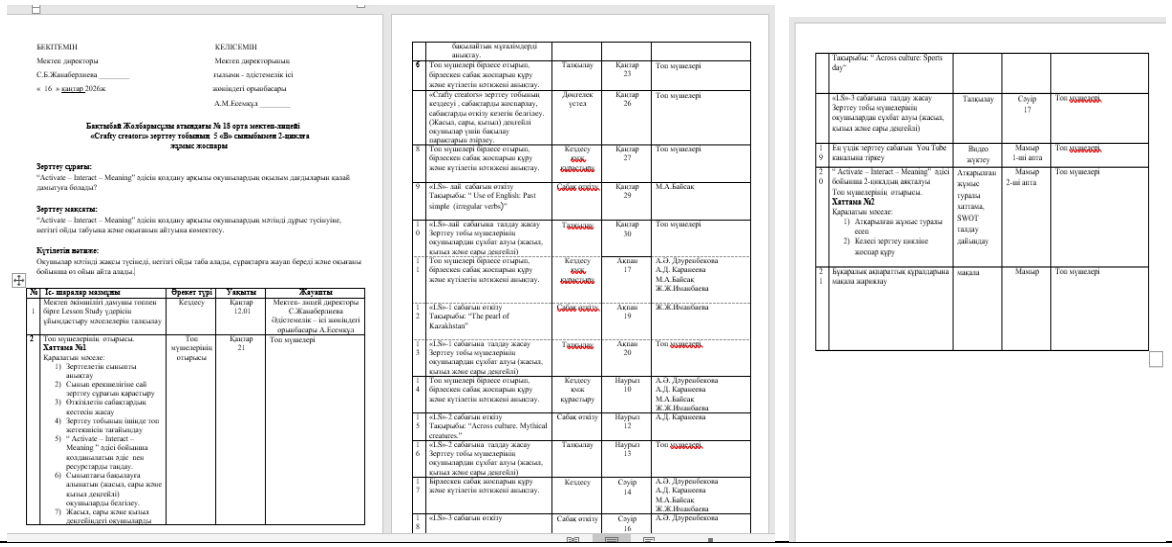
ҒАРЫШТЫ БАҒЫНДЫРҒАН ҚАЗАҚТАР. МЕҢГЕРУ

Мектеп:	Сабынды ауылының Үсенов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі	
Мұғалімнің аты-жөні: Жаймашева Сайран Сагиденовна		
Күні: 18.12.2025 ж.	Пәні: Қазақ тілі	
Сынып:	**Қатысқандар:**	**Қатыспағандар:**
Бөлім:	**Синтаксис. Ғарышты игеру жетістіктері**	
Сабақтың тақырыбы:	**Ғарышты бағындырған қазақтар. Меңгеру**	
Сабақ арқылы жүзеге асатын оқу мақсаттары	8.3.1.1. Ғарышқа ұшқан қазақ ғарышкерлері жайлы мәліметтермен танысады. Сөз тіркесінің байланысу тәсілі меңгеру туралы біледі. 8.3.2.1. Сөйлемнен меңгере байланысқан сөз тіркестерін таба алады.	
Сабақ мақсаттары	**Барлық оқушылар орындай алады:** Сөз тіркесінің байланысу тәсілі меңгеру қалай жасалатыны туралы біледі.	
	Оқушылардың көпшілігі орындай алады: Сөйлемнен меңгере байланысқан сөз тіркестерін табады.	
	Кейбір оқушылар орындай алады: Ғарышқа ұшқан қазақ ғарышкерлері жайлы мәліметтер бойынша ойларымен бөліседі. Сөз тіркестерін сөз құрамына қарай талдайды.	
Алдыңғы оқу:	80-бет 3-тапсырма; «Ғарыш әлемі» сурет салу	
Сабақтың түрі	Жаңа сабақ	
Сабақтың кезеңдері	**Жоспарланған жұмыс**	**Ресурстар**
Сабақтың басы **Сабақтың барысы**	1. Тақырыпты болжау «Мозайка» әдісі арқылы жүзеге асады. Мұғалім оқушылармен амандасып алған соң сабақ тақырыбы және мақсатын айтып өтеді. 2. ЖИ көмегімен оқушыларды 3 топқа бөлу. 3.Тақырып бойынша мәтінді ЖИ көмегімен тыңдау, ойларымен бөлісу. 4. Топтық жұмыс: “Сандар сөйлейді». Постер қорғау.	АКТ плакаттар
Жаңа тақырыпқа ойысу	«Ғажайып алаңы» арқылы сұрақ қоя отырып, мұғалім жаңа тақырыпқа көшеді.	
Сабақтың ортасы	**Жаңа тақырып. Теориялық бөлім:** Сөз тіркесінің байланысу тәсілі-меңгеру туралы түсінік беру.	Оқулық

	Бағыныңқы сөздің басыңқы сөзбен атау, ілік септіктерінен **басқа септік** жалғауларының бірінде тұрып байланысуы **меңгеру** деп аталады. Меңгеріле байланысқан екі сөздің меңгеруші сыңары **көбіне етістік** болады. Мысалы: **сырттан оқу, жұмыста болу**, мақта теру, жолмен жүру. Меңгеруде есім сөздер де басыңқы сөздің барыс, шығыс, көмектес септіктерінде келуін керек етеді. Мысалы: іске мықты, орындауға міндетті, жерге бай, еңбекке ортақ. Дара сөздердің өзара меңгеріле байланысуы **жай меңгеру**ге жатады. Мысалы: суыққа төзімді, уәдеге берік (дәптерге түрту әдісі). **Есте сақта: Күрделі меңгеру.** Меңгеріле байланысқан сөздердің бір сыңары не екі сыңары да дара сөзден емес, бірнеше сөзден жасалуы мүмкін. Мысалы: Үйге дейін бардық. **Қас пен көздің арасында жоқ болды.** Оқып отырғанда көңілді басқа жаққа бұрмау керек. Тақтамен жұмыс. Оқулықпен жұмыс: 85-бет 3-тапсырма Мәтіннен меңгере байланысқан сөз тіркестерін табу.	
Сабақтың соңы	Сабақты қорытындылау мақсатында мұғалім оқушылармен **кері байланыс** орнатады.	
Үй тапсырмасы	85-бет 2-тапсырма	
Рефлексия	Оқушылар өз ойларын тақтада белгілейді	
Бағалау	«Білім ағашы» әдісі	
Қосымша ақпарат		
Саралау – оқушыға мейлінше қолдау көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Қабілетті оқушыға тапсырманы қалай түсіндіресіз.	Бағалау – оқушы білімін тексеруді қалай жоспарлайсыз?	Пәнаралық байланыс – денсаулық және қауіпсіздік, АКТ мен байланыс. Құндылықтармен байланыс /тәрбие элементі/
Рефлексия Сабақтың мақсаты мен оқу міндеттері орындалды ма? Бүгін оқушылар не үйренді? Сабақ қалай, қандай деңгейде өтті? Жоспарланған саралау жақсы іске асты ма? /тапсырмалар сәйкес болды?/ Уақытты қалай пайдаландым? Жоспарыма қандай өзгеріс енгіздім және неге?		
Қорытынды бағалау. Ең жақсы өткен екі нәрсе /оқыту мен оқуға қатысты 1.. Қандай екі нәрсе немесе тапсырма сабақтың одан да жақсы өтуіне ықпалын тигізер еді?/ оқыту мен оқуға қатысты/ 1. Осы сабақтың барысында барлық сынып немесе жекелеген оқушылар жөнінде келесі сабағыма қажет болуы мүмкін қандай ақпарат білдім? 1.		

«Crafty creators» зерттеу тобының мүшелері
Ағылшын тілі пәнінің мұғалімдері
Бақтыбай Жолбарысұлы атындағы №18 орта-мектеп лицейі
Жетісу облысы, Талдықорған қаласы

2025-2026 ОҚУ ЖЫЛЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫ БОЙЫНША САРАПТАМА

		«Crafty creators»		
1	Топ мүшелері толық аты-жөні	Санаты	Пәні	
	Топ мүшелері: 1. Дәуренбекова А.Ә 2. Каранеева А.Д 3. Байсақ М.А. 4. Иманбаева Ж.Ж.	педагог- зерттеуші педагог – сарапшы педагог педагог	Ағылшын тілі	
		2-цикл бойынша		
2	Зерттеу сұрағы?	Зерттеу мақсаты	Зерттеу нысаны	Күтілетін нәтиже
	“Activate – Interact – Meaning” әдісін қолдану арқылы оқушылардың оқылым дағдыларын қалай дамытуға болады?	“Activate – Interact – Meaning” әдісін қолдану арқылы оқушылардың мәтінді дұрыс түсінуіне, негізгі ойды табуына және оқығанын айтуына көмектесу.	5 «В»	Оқушылар мәтінді жақсы түсінеді, негізгі ойды таба алады, сұрақтарға жауап береді және оқығаны бойынша өз ойын айта алады.
3				
4	Қаңтардың **29 күні 5 «В»** сыныбында Lesson Study бойынша **«Creativity: Past Simple: Irregular verbs»** тақырыбында лай сабақ өткізілді. Lesson Study-дың мақсаты: оқушыларды зерттей отырып өзіндік қабілеттерін анықтау. Сабақта зерттеуші топ мүшелері А В С деңгейі бойынша зерттеудегі 3 оқушыны жіті бақылады.			

№	Оқушы	Деңгейі
1	Сежат Алихан	Жасыл – үлгерімі жақсы оқушы
2	Рахат Изат	Сары – үлгерімі екпінді оқушы
3	Борамбай Әмірхан	Қызыл – үлгерімі орта оқушы

Сабақ 5-бөлім «Шығармашылық» аясында өткізілді. Сабақтың мақсаты оқу және грамматикалық тапсырмалар арқылы өткен қарапайым шақты бұрыс етістіктермен таныстыру және жаттығу болды.

Сабақтың басы

Сабақ ұйымдастырушылық сәтпен және “Brainstorming” әдісі «миға шабуыл» сұрақтарымен басталды.Үй жұмысына өткен тақырып аясында Атлантида туралы мәтіндегі бос орынды толықтыру тапсырмасын жұппен «көршіңді тексер» әдісімен тексерілді. Оқушылар өзін-өзі бағалау жүйесі бойынша

«self-assesment cards» өзін-өзі бағалау парағы арқылы бағаланды. Үй тапсырмасын толық орындағандар 2 балл алды. Өткен тақырыптың грамматикасын “Past Simple: Regular Verbs” бекіту мақсатында “Past Simple: Irregular Verbs ” құрылымы ұсынылды, дұрыс етістіктер мен бұрыс етістіктердің айырмашылығы түсіндірілді. Оқушылардың түсінгенін қамтамасыз ету үшін түсінік тексеру сұрақтары (CCQ – Concept Checking Questions) қолданылды.

Сабақтың барысы “AIM – Activate – Interact – Meaning” әдісі арқылы өткізілді.

“Activate” – Pre – reading part – Оқылымға дейінгі кезең

“Interact” – While – reading part – Оқылым барысындағы кезең

“Meaning” – Post – reading part – Оқылымнан кейінгі кезең

“Activate” әдісі арқылы оқылымға дайындалу кезеңінде мәтін не жайлы болатыны болжанды, видео, фото суреттер арқылы оқушылар мәтіннің тақырыбын тапты. Vocabulary Presentation: жаңа сөздермен таныстырылды.

Кілт сөздер ұсынылды: жүру, түрлі-түсті, көру, есте сақтау. Оқушылар бұрыс етістіктерді және олардың екінші формасымен(өткен шақ формасымен) сәйкестендіру тапсырмасын орындады.

“Interact” әдісінде оқылым барысы айқындалды. Оқушылар «Сиқырлы айдаһар және мейірімді қыз» мәтінін оқу барысында мәтіннің ішінде берілген дұрыс етістіктердің астын жасыл түспен, ал бұрыс етістіктердің астын қызыл түспен сызып ажыратты. Бұл тапсырмада мәтінді түсінуден бөлек, етістіктердің өткен формаларын анықтауға көмектесті. Берілген тапсырма дескриптор арқылы бағаланды. 8-10 етістікті дұрыс тапқанға – 3 балл; 5-7 етістікті дұрыс тапқанға – 2 балл; 3-4 етістікті дұрыс тапқанға -1 балл берілді.

“Meaning” оқудан кейінгі кезең айқындалды.

Оқушылар мәтінді оқыған соң «True/False - Ақиқат/Бұрыс» тұжырымдарын орындап, жалған сөйлемдердің дұрысын мәтіннен тауып дәлелдеді. Осыдан кейін олар бекіту сөйлемдерін болымсыз және сұраулы формаларға айналдырды. Оқушылардың жұмысын бағалау үшін бағалау критерийлер және дескриптор сипаттамалары қолданылды.

Бақылау нәтижелері

Жасыл топтағы оқушы бұрыс етістіктердің көпшілігін сәтті анықтады және теріс және сұраулы сөйлемдерді дұрыс құрды.

Сары топтағы оқушы бірнеше етістіктерді анықтады, бірақ сөйлемді түрлендіруде қолдау қажет болды.

Қызыл топтағы оқушы бұрыс және бұрыс етістіктерді ажыратуда қиналды және басшылық қажет болды.

Қорытынды

Сабақ мақсаттарына негізінен қол жеткізілді. Оқушылар өткен шақтағы бұрыс етістіктерді танып, қолдана алды. Оқу мәтіні грамматиканы тиімді үйренуге қолдау көрсетті. Болашақ сабақтарда оқу және сөйлеу дағдыларын нығайту үшін көбірек коммуникативтік жаттығулар болуы керек.

2026 жылдың 19 ақпан күні 5 «В» сыныбында ағылшын тілі пәні бойынша **«The Pearl of Kazakhstan»** тақырыбында ашық сабақ өткізілді.Lesson Study-дың мақсаты: оқушыларды зерттей отырып өзіндік қабілеттерін анықтау. Сабақта зерттеуші топ мүшелері A B C деңгейі бойынша зерттеудегі 3 оқушыны жіті бақылады.

№	Оқушы	Деңгейі
1	Сежат Алихан	Жасыл – үлгерімі жақсы оқушы
2	Рахат Изат	Сары – үлгерімі екпінді оқушы
3	Борамбай Әмірхан	Қызыл – үлгерімі орта оқушы

Сабақтың негізгі мақсаты – оқушылардың қысқа мәтіндердің негізгі мазмұнын түсіну дағдыларын қалыптастыру, мәтін негізінде адамдарды, жерлерді және нысандарды сипаттай білу, сондай-ақ тірек сөздер арқылы қарапайым сипаттамалық мәтін құрастыру қабілеттерін дамыту болды.

Сабақтың барысы “AIM – Activate – Interact – Meaning” әдісі арқылы өткізілді.

“Activate” – Pre – reading part – Оқылымға дейінгі кезең

“Interact” – While – reading part – Оқылым барысындағы кезең

“Meaning” – Post – reading part – Оқылымнан кейінгі кезең

Сабақтың басында мұғалім оқушылармен амандасып, жағымды психологиялық ахуал қалыптастырды. Сабаққа қызығушылықтарын арттыру мақсатында мұғалім сабақ барысын сергітетін әуенмен бастап, оқушылардың назарын жаңа тақырыпқа бағыттады. Оқушыларды топқа бөлу үшін «Puzzle ingredients» әдісі қолданылды. Бұл әдіс оқушылардың бірлесіп жұмыс істеуіне мүмкіндік беріп, топтық жұмысқа бейімдеді.

Activate (pre reading) кезеңінде мұғалім қысқа бейнеролик көрсетіп, оқушылардан бейнероликтегі сөздерді қайталауды сұрады. Бұл тапсырма оқушылардың айтылым дағдыларын дамытуға бағытталды. Оқушылар берілген нұсқауларды орындап, жаңа сөздерді дұрыс айтуға жаттықты.

Үй тапсырмасын тексеру барысында мұғалім **Wordwall** интерактивті платформасын пайдаланып, ойын түріндегі тапсырма ұйымдастырды. Оқушылар экрандағы тапсырмаларға жауап беріп, тақырып бойынша білімдерін көрсетті. Бұл кезеңде формативті бағалау жүргізіліп, оқушылар мадақтау сөздері арқылы ынталандырылды.

Сабақтың негізгі бөлімінде оқушылар мәтінмен жұмыс жасады. Мұғалім бейнеролик көрсетіп, жаңа сөздермен таныстырды. Оқушылар жаңа сөздерді дәптерлеріне жазып, дауыстап оқыды. Кейін оқушылар мәтінді оқып, оның негізгі мазмұнын анықтауға бағытталған тапсырмаларды орындады.

Топтық жұмыс барысында оқушылар берілген тапсырмаларды өз деңгейлеріне сәйкес орындады. Бұл тапсырмалар оқушылардың бірлесіп жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға және мәтінді түсіну деңгейін анықтауға бағытталды.

Оқу барысында **Interact** (**While-reading**) кезеңінде оқушылар мәтін негізінде сөйлемдерді толықтырды. Бұл тапсырма мәтіннің мазмұнын түсінуге және негізгі ақпаратты анықтауға көмектесті.

Meaning (Post-reading) кезеңінде оқушылар **True/False** тапсырмасын орындап, мәтіндегі ақпараттың дұрыс немесе бұрыс екенін анықтады. Бұл тапсырма оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталды.

Сонымен қатар оқушылар жеке жұмыс барысында адамдар мен табиғи нысандарды сипаттайтын сөздерд пайдаланып тапсырмалар орындады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың жазылым дағдыларын дамытуға және сөздік қорын кеңейтуге ықпал етті.

Сабақ барысында бағалау критерийлері мен дескрипторлар қолданылып, оқушылардың жұмыстары формативті бағаланып отырды. Мұғалім оқушыларды «Good job», «Well done» сияқты мадақтау сөздері арқылы ынталандырып отырды.

Сабақтың қорытынды бөлімінде мұғалім оқушылардың жинаған ұпайларын жариялап, рефлексия жүргізді. Оқушылар сабақ барысында не үйренгендерін айтып, өз жұмыстарын бағалады. Үй тапсырмасы ретінде оқушыларға оқулықтағы жаттығу берілді.

Қорытынды: Ашық сабақтың мақсаты толықтай орындалды. Сабақ барысында оқушылар белсенділік танытып, тапсырмаларды қызығушылықпен орындады. Мұғалім сабақта заманауи әдіс-тәсілдерді цифрлық ресурстарды және интерактивті тапсырмаларды тиімді қолданды. Бұл өз кезегінде оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, олардың тілдік дағдыларының дамуына оң әсерін тигізді.

2026 жылдың **12 наурыз күні** 5 «В» сыныптарында **“Across culture. Mythical creatures”** тақырыбында зерттеу сабағы өткізілді.

Lesson Study-дың мақсаты – оқушыларды зерттеу арқылы олардың оқу әрекетін бақылау, әр деңгейдегі білім алушылардың сабақтағы белсенділігі мен тапсырмаларды орындау қабілеттерін анықтау.

Сабақ барысында зерттеуші топ мүшелері **А, В, С деңгейіндегі үш оқушыны** бақылауға алынды.

№	Оқушы	Деңгейі
1	А	А-үлгерімі жақсы оқушы
2	В	В-үлгерімі екпінді оқушы
3	С	С-үлгерімі орта оқушы

Сабақтың басында оқушылармен амандасып, күн, ай, апта күні және ауа райы туралы сұрақтар қойылды. Оқушылар белсенді жауап беріп, сабаққа жақсы көңіл күймен кірісті.

Ұйымдастыру кезеңінде оқушыларға мифтік кейіпкерлердің суреттері көрсетіліп, *“Are these creatures real or imaginary?”*, *“Which ones do you recognise?”* деген сұрақтар қойылды. Оқушылар өз ойларын айтып, суреттер арқылы сабақтың тақырыбын анықтады. Сонымен қатар **Wordwall ойыны** арқылы тапсырма орындалып, білім алушылар үлкен қызығушылық танытты.

“AIM” әдісінің Activate кезеңінде жаңа сөздер таныстырылды: *aboriginal, description, emblem, golden, mane, myth, national, stamp, walrus*. Оқушылар сөздерді тыңдап, мұғалімнен кейін қайталады. Кейін жаңа сөздерді қазақша аудармаларымен сәйкестендіру тапсырмасы берілді. Бұл тапсырма арқылы оқушылар жаңа сөздерді жақсы меңгерді.

Сабақ барысында **бейнеролик көрсетіліп**, оқушыларға бағыттаушы сұрақтар қойылды: қандай кейіпкерлерді көрдіңдер, қандай елдер аталды және олардың байланысы қандай деген сияқты сұрақтар арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілеттері дамытылды.

Interact кезеңінде оқушылар мәтінді оқып, жаңа сөздердің астын сызып белгіледі. Көпшілік оқушы мәтінді дұрыс оқып, негізгі ақпаратты анықтай алды.

Main meaning кезеңінде *True/False* тапсырмасы орындалды. Мұғалім тақтаға қызыл және жасыл түсті шеңберлер іліп, сөйлемдерді оқыды. Егер сөйлем дұрыс болса оқушылар жасыл түске, ал қате болса қызыл түске қарай жылжыды. Бұл әдіс оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырып, барлығының белсенді қатысуына мүмкіндік берді. Көпшілік оқушылар тапсырмаларды дұрыс орындап, қате сөйлемдерді мәтінге сүйене отырып түзете алды.

Келесі тапсырмада оқушылар **топтық жұмыс** жасап, мифтік кейіпкерлерді сипаттай отырып сөйлемдер жазды. Оқушылар жаңа сөздерді пайдаланып, өз ойларын жазбаша жеткізе алды. Мысалы:
“The Bunyip can eat people.”
“The Tulpar can fly really fast and help people.”

Сабақ соңында кері байланыс жүргізіліп, оқушылар бүгін қандай жаңа сөздер үйренгендерін айтты. Үй тапсырмасы ретінде өздерінің **мифтік кейіпкерін салып, оны сипаттау** тапсырмасы берілді.

Сабақ барысында **“Біртұтас тәрбие” бағдарламасының «Адал Азамат» құндылығы** негізінде оқушыларды тәуелсіздік пен патриотизмге құрметпен қарауға тәрбиелеу мақсатында әр елдің мифтік кейіпкерлері туралы әңгіме жүргізілді.

Зерттелген оқушылар бойынша қорытынды:

С деңгейіндегі оқушы:

Сабақ барысында белсенділік танытты. Мәтінді оқу кезінде кейбір жаңа сөздерді қиналып оқығанымен, тапсырмаларды орындауға тырысты және топтық жұмысқа қатыса алды.

В деңгейіндегі оқушы:

Берілген тапсырмаларды дұрыс орындап, мәтіннен қажетті ақпаратты таба алды. Топтық және жұптық жұмыстарда белсенді болды.

А деңгейіндегі оқушы:

Сабақта өте белсенділік танытып, жаңа сөздерді дұрыс қолдана білді. Мифтік кейіпкерлер туралы сөйлемдерді еркін құрастырып, сыныптастарына көмектесті.

Қорытындылай келе, сабақта қолданылған жаңа әдіс-тәсілдер мен белсенді оқыту стратегиялары оқушылардың қызығушылығын арттырды. Оқушылар тақырыпты жақсы меңгеріп, жаңа сөздерді ауызша және жазбаша сөйлеуде қолдана алды. Сабақ жоспарға сәйкес өтіп, қойылған оқу мақсаттарына қол жеткізілді.

Сәуірдің 16 күні **5 «В»** сыныбында Lesson study бойынша **«Across culture. Sports Day»** тақырыбында зерттеу сабағын өткіздім.

Зерттеу мақсаты:

“Activate – Interact – Meaning” әдісін қолдану арқылы оқушылардың мәтінді дұрыс түсінуіне, негізгі ойды табуына және оқығанын айтуына көмектесу.

Сабақта зерттеуші топ мүшелері А В С деңгейі бойынша зерттеудегі 3 оқушыны жіті бақылады. Сабақтың басы “Warm up” бөлігінде **“Activate – Interact – Meaning”** әдісінің **“Activate – Активация”** бөлігі қолданылды. (Бұл оқушылардың миын дайындауға қатысты. Жаңа ақпаратты олар бұрыннан білетін нәрселермен байланыстыру) Оқушыларға суреттер көрсетіп, сұрақтар қою арқылы сабақтың тақырыбын аштық. Тақырып айтылып, мақсатпен таныстырылды**. Сабақтың мақсаты:** Спорт күні туралы мәтіндегі негізгі ойды анықтау.

Сабақтың негізгі бөлігі оқушылардың тыңдалым дағдысын дамытуға бағытталды. Оқушылар жаңа сөздермен танысып, қайталады. Тапсырма оқушыларды жылдамдыққа және визуалды түрде естерінде сақтауға дағдыландыруға бағытталды. Оқушылар бейнероликті көре отырып, сөздердің дұрыс айтылуын және негізгі идеяны анықтауға негізделді.

Келесі тапсырма, **“Activate – Interact – Meaning”** әдісінің **“Interact – Өзара әрекеттесу ”** бөлігі қолданылды. Бұл белсенді оқыту кезеңі. Пассивті тыңдаудың орнына, оқушылар мәтінді оқып, жекеше және топтық тапсырмаларды орындады. Негізгі ойды анықтау барысында түсінуге арналған сұрақтар мен “WH-questions” қолданылды. Топтық және жекеше жұмыста оқушыларға дескрипторлар берілді.

Бекіту бөлімінде **“Activate – Interact – Meaning”** әдісінің **“ Meaning – Мағанасы ”** бөлігі қолданылды. Бұл оқушылардың ойларды қорытындылап, ұғымдарды өз сөздерімен түсіндіру,

оқуды өмірдегі жағдайлармен байланыстыруын көрсетеді. Олар диалог құрып, айтылым дағдысын дамытты. Оқушылар сабақта алған білімдері бойынша кері байланыс жасайды және эмоцияларын көрсету үшін смайликтер салды. Үй тапсырмасына оқушыларға « Менің сүйікті спортым» тақырыбына 5 сөйлем жазу ұсынылды.

	Нәтижесінде жалпы сыныптағы әр түрлі деңгейдегі оқушылар бойынша өзгерістерді анықтап, төмендегідей қорытынды жасалды: С деңгейіндегі оқушы: - Сабақтағы ынтасы орташа болды, тапсырмаларды орындау қиындық тудырды. В деңгейіндегі оқушы: - Алған білімін қолданып, қосымша материалдармен жұмыс жасай алды; А деңгейіндегі оқушы: - Топта жұмыс істеу дағдылары қалыптасқан, ағылшын тілінде диалогқа түсе алады. Сабақ барысында оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану, оқушылардың қызығушылықтарын арттырып, олардың оқуға деген ынталарын арттырғанын байқадық.
5	**2 цикл хаттамасы** **Жалпы қатысушы: 4** **21 қаңтар 2026 жыл** **Қатысқаны: 4** **Күн тәртібі:** 1. «Lesson study» зерттеу сабақтарын жүргізетін топ жетекшісі мен мұғалімдерді анықтау; 2. Зерттелетін сыныпты таңдау; 3.«Lesson study» зерттеу сабағының сұрағы,мақсаты және күтілетін нәтижесін анықтау; 4. «Lesson study» зерттеу сабағында қолданылатын әдіс пен ресурстарды таңдау және өткізілетін сабақтардың кестесін жасау. Күн тәртібіндегі 1-ші сұрақ бойынша топ мүшелері алдымен зерттеу сабақтарын жүргізетін топ жетекшісі мен мұғалімдерді анықтады. Топ жетекшісі болып бірауыздан **Каранеева Айнұр Джумагажаевна** тағайындалды. **Топ мүшелері:** 1.Дауренбекова Айман Алимхановна (педагог-зерттеуші,жұмыс өтілі 34 жыл); 2.Каранеева Айнұр Джұмагажаевна (педагог-сарапшы,жұмыс өтілі 17 жыл) 3.Иманбекова Жансая (педагог,жұмыс өтілі 4 жыл) 4.Байсақ Малика (жас маман, жұмыс өтілі 5 ай) 2-ші және 3- ші сұрақтар бойынша ең алдымен зерттелетін сыныпты анықтап, .«Lesson study» зерттеу сабағының сұрағы,мақсаты және күтілетін нәтижесін анықтау үшін топ жетекшісі Каранеева А. Д дөңгелек үстел өткізіп, .«Lesson study» жайлы түсінік беріп, нұсқаулығымен таныстырып өтті: Lesson Study-ге шараны бірлесе жоспарлап, өткізетін, қадағалайтын, оқыту мен оқуды талдай отырып, өз қорытындыларын қағаз бетіне түсіретін мұғалімдер тобы қатысады. Lesson Study циклін өткізу кезінде мұғалімдер оқыту тәжірибесіне жаңа әдістер енгізеді немесе оны жетілдіреді, кейін ашық Lesson Study өткізу немесе жұмыс сипатталған құжатты жариялау арқылы әріптестеріне таратады. Lesson Study бастауыш және орта мектептерде негізгі пәндер бойынша оқушылардың білім деңгейін көтеру және оқыту әдістемесін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар оқыту үшін бағалау сияқты тәжірибелік әдістерді әзірлеу мақсатында табысты қолданылады. Lesson Study өткізу барысында топта жұмыс істейтін мұғалімдер: • Өздері күнделікті жинаған материалдары мен жүйелі бағалау деректерін оқушылардың оқу мен даму басымдықтарын белгілеу үшін қолданады. • Алдағы уақытта әзірленетін немесе жетілдірілетін, белгіленген міндеттерге жауап беретін оқыту әдістемесін бірлесіп анықтайды • Үш «бақылаудағы оқушыны» анықтайды, олар әрқайсысы сыныптағы белгілі бір топтың өкілі болуы қажет, мысалы, оқу үлгерімінің деңгейі жоғары, орта, төмен оқушылардан. • Lesson Study-ді бірлесіп жоспарлап, сабақты өткізу барысында зерттелетін үш оқушыны үнемі назарға ала отырып, оқыту әдістемесін пайдаланады және оның нәтижелерін мұқият зерттейді. **2-3-мәселе бойынша** «Lesson Study» дің 2 циклы бойынша **5 «в»** сыныбы зерттеу нысаны ретінде алынды. Сонымен бірге сынып ерекшелігіне сай зерттеу сабағының сұрағы,мақсаты және күтілетін нәтижесі мен А,В.С оқушылары анықталды. Келесі мәселеде «Lesson Study» 2 циклін өткізу кезінде мұғалімдер оқыту тәжірибесіне «Activate – Interact -Meaning» әдісін қолдану ұсынылды және өткізілетін сабақтардың кестесі жасалынды.. **Шешім:** 1. «Lesson Study» зерттеу сабақтарын жүргізетін топ жетекшісі болып **Каранеева Айнұр Джумагажаевна** және топ құрамы бекітілсін. 2. Зерттеу нысаны ретінде **5 «В» сыныбы** таңдалсын. 3. «Lesson Study» 2 циклі барысында оқыту тәжірибесінде **«Activate – Interact – Meaning» әдісі** қолданылсын. 4. Зерттеу сабақтарының өткізілу кестесі бекітіліп, жоспарға сәйкес жүзеге асырылсын.

ӘОЖ 37.031.2

Орынбек Саида Нұрлыбекқызы
6В01533- Биология (IP) білім беру бағдарламасының 1-курс студенті
Жетекші: **Каримова Акерке Шерхановна -** “Практикалық шетел тілдері” кафедрасының аға оқытушысы, гуманитарлық ғылымдар магистрі
М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті
Жамбыл облысы, Тараз қаласы

ЖАСӨСПІРІМДЕРГЕ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

Аннотация: Бұл мақала жасөспірімдерге білім берудің заманауи әдістерін зерттеуге арналған. Зерттеу интернет ресурстары мен онлайн білім беру платформалары (Coursera, Khan Academy, Duolingo, BilimLand) арқылы жүргізілді. Мазмұндық және салыстырмалы талдау нәтижесінде интерактивті әдістер мен визуалды материалдардың оқу мотивациясын арттыратыны анықталды. Мақалада заманауи әдістерді тиімді қолдану жолдары ұсынылып, онлайн ресурстардың артықшылықтары мен шектеулері талқыланды. Зерттеу педагогикалық теория мен практиканы байланыстыруға негіз болады.

Кілт сөздер: жасөспірімдер, білім беру, заманауи әдістер, онлайн платформа, интерактивті оқыту, бейнесабақ, тест тапсырмалары, мотивация, цифрлық педагогика, оқу жетістігі.

Жасөспірімдерге білім берудің заманауи әдістері бүгінгі білім беру жүйесінің ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Қоғамның цифрларнуы мен ақпараттық технологиялардың дамуы білім алушылардың танымдық қызығушылықтарына жаңа талаптар қойып отыр. Дәстүрлі оқыту үлгілері жасөспірімдердің қажеттіліктерін толық қанағаттандыра бермейді. Себебі, олар белсенді әрекет пен интерактивті ортаға бейім. Осыған байланысты білім беру үдерісін жаңаша ұйымдастыру қажеттілігі туындап отыр. Заманауи әдістер жасөспірімдердің оқу мотивациясын арттыру және олардың жеке қабілеттерін дамытуға бағытталады.

Қазіргі заман талаптары жасөспірімдерді тек біліммен ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларды үйретуді көздейді. Ақпаратты талдау, өз ойын еркін жеткізу және командамен жұмыс істеу сияқты қабілеттер білім берудің негізгі нәтижесіне айналуда. Осы тұрғыдан алғанда, оқыту мазмұны мен әдістері жаңарып, икемді сипатқа ие болуы тиіс. Жасөспірімдерге арналған білім беру жүйесі олардың психологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескеруі маңызды. Сондықтан оқыту әдістері олардың жасына сай, қызықты және тәжірибелік бағытта ұйымдастырылуы қажет.

Заманауи білім беру әдістерінің негізгі тұжырымдамасы оқушының белсенділігін арттыруға негізделеді. Бұл әдістерге цифрлық технологияларды қолдану, интерактивті тапсырмалар мен жобалық оқыту тәсілдері жатады. Мұндай тәсілдер жасөспірімдердің танымдық әрекетін күшейтіп, өздігінен білім алуға үйретеді. Сонымен қатар онлайн ресурстар мен электрондық платформалар білімге қолжетімділікті кеңейтеді. Нәтижесінде оқыту процесі икемді әрі жеке тұлғаға бағытталған сипатқа ие болады.

Осы зерттеудің негізгі мақсаты – жасөспірімдерге білім берудің заманауи әдістерінің тиімділігін талдау болып табылады. Зерттеудің міндеттері заманауи оқыту тәсілдерінің мазмұнын анықтауды және олардың оқу мотивациясына әсерін зерделеуді қамтиды. Сонымен бірге онлайн педагогикалық ресурстардың мүмкіндіктерін саралау көзделеді. Зерттеу сұрақтары ретінде заманауи әдістердің жасөспірімдердің қызығушылығын арттырудағы рөлі және интернет ресурстарының тиімділігі қарастырылады. Бұл мәселелерді анықтау білім беру тәжірибесін жетілдіруге және оқыту сапасын арттыруға негіз болады.

Зерттеу дизайны сапалық және талдамалық сипатта ұйымдастырылды, себебі, негізгі мақсат интернет ресурстарында ұсынылған материалдарды салыстыра отырып талдау болды. Зерттеу барысында жүйелі шолу тәсілі қолданылды. Бұл заманауи білім беру әдістеріне қатысты ақпаратты құрылымдауға мүмкіндік берді. Әдістемелік негіз ретінде педагогикаық зерттеулерде жиі қолданылатын контент-талдау тәсілі алынды. Зерттеу онлайн кеңістіктегі ашық дереккөздерге сүйенді және эмпирикалық бақылау элементтерімен толықтырылды. Мұндай дизайн жасөспірімдерге арналған білім беру ресурстарының мазмұнын жан-жақты бағалауға жағдай жасады.

Зерттеу деректерінің негізгі көзі интернет желісіндегі ғылыми мақалалар, электрондық журналдар және білім беру порталдары болды. Сонымен қатар ашық қолжетімді онлайн курстар мен әдістемелік нұсқаулықтар пайдаланылды. Бұл дереккөздер заманауи білім беру әдістерінің теориялық және практикалық қырларын қамтыды. Зерттеу барысында әртүрлі елдердің педагогикалық тәжірибесін сипаттайтын материалдар да қарастырылды. Осылайша деректер базасы кеңейтіліп, алынған нәтижелердің сенімділігі арттырылды.

Оқу материалдары ретінде жасөспірімдерге бағытталған цифрлық сабақтар, бейнесабақтар және интерактивті тапсырмалар алынды. Қолданылған интернет ресурстар қатарына онлайн білім беру платформалары, мұғалімдерге арналған сайттар және ашық электрондық кітапханалар кірді. Бұл ресурстардан алынған мәліметтер мазмұндық және әдістемелік тұрғыдан салыстырылды. Әсіресе мотивацияны арттыруға бағытталған материалдарға ерекше назар аударылды. Нәтижесінде әртүрлі форматтағы оқу контентінің ерекшеліктері анықталды.

Деректерді жинау процесі нақты кілт сөздер арқылы жүргізілді, олардың қатарына «жасөспірімдерге арналған онлайн оқыту», «цифрлық педагогика», «интерактивті білім беру әдістері» және «оқу мотивациясы» ұғымдары енгізілді. Іздеу Google Scholar, ERIC және ашық білім беру платформасы арқылы іске асырылды. Нәтижесінде 40-тан астам дереккөз анықталып, олардың ішінен 20 материал іріктелді. Іріктеу кезінде тек 2020-2025 жылдар аралығында жарияланған және жасөспірімдерге бағытталған ресурстар ғана алынды. Әр дереккөздердің мазмұны қысқаша сипатталып, негізгі идеялары кестеге енгізілді, мысалы Khan Academy сайтындағы бейнесабақтар мен интерактивті жаттығулар жеке талданды.

Сараптау әдісі ретінде мазмұндық және салыстырмалы талдау қолданылды. Мысалы, BilimLand платформасындағы сабақ құрылымы Coursera курстарындағы сабақ формасымен салыстырылды. BilimLand-та бейнесабақтан кейін тест тапсырмасы берілсе, Coursera-да практикалық тапсырма мен форумдағы талқылау ұсынылады. Бұл айырмашылық оқыту стилінің әртүрлі екенін көрсетті және жасөспірімдер үшін визуалды материалдардың маңызы жоғары екенін дәлелдеді. Сонымен қатар Duolingo қосымшасындағы ойын элементтері оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттыратыны нақты мысал ретінде алынды.

Интернет ресурстарының педагогикалық әлеуетін бағалау үшін бірнеше өлшем қолданылды, оның ішінде мазмұнның ғылыми негізділігі, тілінің түсініктілігі және көрнекілігі болды. Мысалы, Khan Academy платформасында әр тақырып қысқа бейнеролик арқылы түсіндіріліп, кейін тапсырма беріледі, бұл ақпаратты бекітуге көмектеседі. BilimLand сайтында оқу материалы мемлекеттік оқу бағдарламасына сәйкестендірілген, бұл оның мектеп бағдарламасымен үйлесімді екенін дәлелдейді. Coursera курстарында нақты өмірлік жағдайларға негізделген тапсырмалар беріледі, бұл оқушылардың практикалық ойлауын дамытады. Осы мысалдар онлайн ресурстардың тек теориялық емес, тәжірибелік мәні бар екенін көрсетеді.

Зерттеу онлайн форматта жүргізілгендіктен, деректердің қолжетімділігі жоғары болды және әртүрлі елдердің тәжірибесін қамтуға мүмкіндік туды. Мысалы, АҚШ-та қолданылатын Khan Academy әдістері мен Қазақстанда қолданылатын BilimLand платформасының мазмұны салыстырылды. Бұл екі ресурстардың да визуалды материалдарға басымдық беретіні анықталды. Сонымен қатар халықаралық Coursera курстары жобалық оқыту тәсілін кеңінен

қолданатыны байқалды. Осы дәлелдер заманауи білім беру әдістерінің әлемдік деңгейде ортақ үрдістерге негізделетінін көрсетті.

Зерттеудің шектеулері ретінде деректердің тек интернет ресурстарынан алынуы көрсетілді. Бұл нақты сыныптағы оқушыларымен жүргізілген эксперименттердің нәтижелерін қамтымады. Мысалы, онлайн платформада ұсынылған тапсырманың тиімділігі нақты мектеп жағдайында тексерілмеді. Сонымен қатар кейбір ресурстарда ғылыми сілтемелердің жеткіліксіздігі байқалды, бұл олардың сенімділігін шектейді. Дегенмен Khan Academy, BilimLand және Coursera сияқты платформалардағы нақты мазмұн мен құрылымға жасалған талдау заманауи білім беру әдістерін дәлелдеуге жеткілікті негіз берді.

Зерттеу нәтижелері интернет ресурстарында ұсынылған оқу материалдарын жүйелеу арқылы алынды. Барлығы жиырмаға жуық онлайн платформа мен білім беру сайты талданды, олардың ішінде Coursera, Khan Academy, Duolingo және BilimLand ерекше орын алды. Жиналған материалдар тақырыптық бағыттары бойынша топтастырылды: бейнесабақтар, интерактивті тапсырмалар, тесттер және жобалық жұмыстар. Әр платформадағы оқу мазмұны жасөспірімдердің жас ерекшелігіне сәйкестігі тұрғысынан қарастырылды. Нәтижесінде заманауи әдістердің көпшілігі визуалды және тәжірибелік оқытуға бағытталғаны анықталды.

Заманауи әдістердің тиімділігі оқу мотивациясы мен білімді меңгеру деңгейі арқылы бағаланды. Мысалы, Khan Academy платформасында әр тақырып қысқа бейне арқылы түсіндіріліп, кейін интерактивті тапсырма ұсынылады, бұл оқушының материалды бірден бекітуіне мүмкіндік береді. Coursera курстарында бейнесабақтан кейін практикалық жоба немесе эссе тапсырмасы беріледі, бұл теорияны қолдануға үйретеді. Duolingo қосымшасында ойын элементтері арқылы сөздерді қайталау жүйесі енгізілген, бұл есте сақтауды жеңілдетеді. Осы платформалардың тәжірибесі интерактивті тәсілдердің дәстүрлі мәтіндік оқытудан тиімді екенін дәлелдейді.

Талдау барысында негізгі үрдістердің бірі ретінде оқытудың визуализацияға негізделуі анықталды. Бейне, анимация және инфографика қолдану күрделі ақпаратты жеңіл қабылдауға көмектеседі. Мысалы, Khan Academy сайтындағы математика сабақтарында формулалар қозғалыс арқылы түсіндіріледі, бұл түсінуді арттырады. Сонымен қатар оқытуда дербестендіру үрдісі байқалады, яғни әр оқушы өз қарқынымен білім ала алады. Бұл үрдіс жасөспірімдердің өзіндік оқу стилін дамытуға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері интерактивті әдістердің оқу жетістігіне оң әсер ететінін көрсетті. BilimLand платформасында әр тақырыптан кейін тест тапсырмасы беріліп, оқушы өз нәтижесін бірден көреді. Бұл кері байланыстың жедел болуына мүмкіндік жасап, қатені түзетуге жағдай жасайды. Duolingo-дағы күнделікті тапсырмаларды орындау жүйесі тұрақты қайталауды қамтамасыз етеді. Осындай әдістер оқушылардың білімді ұзақ мерзімге есте сақтауына көмектеседі.

Үлгі сайттар мен ресурстарды салыстырмалы талдау барысында олардың бағыт-бағдары әртүрлі екені анықталды. Coursera курстары көбіне жоғары деңгейдегі теория мен жобалық жұмыстарға негізделген, ал Khan Academy мектеп бағдарламасына жақын мазмұн ұсынады. Duolingo тіл үйретуде ойын формасын қолдану арқылы ерекшеленеді, ал BilimLand Қазақстандық оқу бағдарламасына сәйкестендірілген. Бұл айырмашылықтар жасөспірімдерге арналған ресурстардың әртүрлі қажеттілікті қамтитынын көрсетеді. Соның нәтижесінде әр платформа белгілі бір мақсатқа тиімді қызмет атқаратыны дәлелденді.

Жалпы алынған нәтижелер заманауи әдістердің білім сапасын арттыруға ықпал ететінін көрсетті. Онлайн платформалар оқушыларға білімді кез келген уақытта және кез келген жерде алуға мүмкіндік береді. Интерактивті тапсырмалар мен бейнесабақтар оқу процесін қызықты әрі түсінікті етеді. Сонымен қатар өзін-өзі бақылау құралдарының болуы оқушы жауапкершілігін арттырады. Осы деректер заманауи білім беру әдістері жасөспірімдердің оқу үрдісін жетілдіруге нақты әсер ететінін дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелерінің теориялық мағынасы жасөспірімдердің оқу үдерісін түсіндіретін заманауи педагогикалық тұжырымдамаларды нақты деректермен толықтырумен сипатталады.

Интерактивті және цифрлық оқыту әдістері оқушының белсенді рөлін күшейтетін конструктивистік теорияны тәжірибеде дәлелдеді. Практикалық тұрғыдан алғанда, алынған мәліметтер мұғалімдерге сабақ құрылымын жаңаша ұйымдастыруға негіз бола алады. Мысалы, бейнесабақ пен тест тапсырмасын біріктіру арқылы оқу материалын бекіту тиімді екені анықталды. Осылайша зерттеу нәтижелері теория мен тәжірибе байланысты нығайтады.

Зерттеу сұрақтарына жауап ретінде заманауи әдістердің жасөспірімдердің оқу мотивациясын арттыратыны дәлелденді. Онлайн платформада қолданылатын ойын элементтері мен визуалды материалдар оқушылардың қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар интернет ресурстары арқылы алынған білімнің қолжетімділігі оқу процесін икемді етеді. Екінші зерттеу сұрағына сәйкес, онлайн педагогикалық ресурстардың тиімділігі олардың мазмұны мен құрылымына байланысты екені анықталды. Яғни сапалы ұйымдастырылған платформа ғана нақты білім нәтижесінде жеткізеді.

Жасөспірімдерге білім берудің заманауи әдістерін тиімді қолдану үшін мұғалімдер цифрлық құралдарды сабақ мазмұнымен үйлестіруі қажет. Онлайн платформаларды дәстүрлі сабақпен біріктіру blended learning үлгісін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар тапсырмаларды жас ерекшелігіне сәйкес таңдау маңызды рөл атқарады. Интерактивті жаттығулар мен жобалық жұмыстарды қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытады. Осындай тәсілдер оқу процесінің нәтижелілігін арттыруға жағдай жасайды.

Алдағы зерттеулер жасөспірімдердің нақты сынып жағдайында онлайн ресурстарды қолдану нәтижелерін тәжірибелік тұрғыдан тексеруге бағытталуы тиіс. Эксперименттік зерттеулер арқылы интерактивті әдістердің оқу жетістігіне әсерін өлшеу мүмкін болады. Сонымен қатар әртүрлі пәндер бойынша заманауи әдістердің тиімділігін салыстыру маңызды. Интернет ресурстарының артықшылықтарына олардың қолжетімділігі, көптүрлілігі және икемділігі жатады. Ал шектеулері ретінде интернетке тәуелділік, назардың шашырауы және мазмұн сапасының әркелкілігі көрсетіледі.

Зерттеу нәтижелерінің қысқаша қорытындысы бойынша, заманауи білім беру әдістері жасөспірімдердің оқу мотивациясын арттыруға және білімді тиімді меңгеруге нақты ықпал етеді. Онлайн платформалар, бейнесабақтар, интерактивті тапсырмалар және ойын элементтері оқушылардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Зерттеу барысында Coursera, Khan Academy, Duolingo және BilimLand сияқты ресурстардың әртүрлі әдістемелік мүмкіндіктері салыстырылды. Нәтижелер интерактивті тәсілдер мен визуалды материалдардың оқу жетістігіне оң әсер ететінін көрсетті. Сонымен қатар онлайн ресурстардың қолжетімділігі оқу процесін икемді етеді.

Заманауи әдістердің жасөспірімдер біліміндегі маңызы теориялық және практикалық тұрғыдан ерекше. Олар тек ақпаратты жеткізумен шектелмей, оқушының шығармашылық қабілетін, сыни ойлауын және өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға бағытталған. Интерактивті платформалар мен жобалық жұмыстар арқылы оқушылар өз оқу қарқынын реттей алады. Сонымен қатар визуалды материалдар мен ойын элементтері жасқспірімдердің қызығушылығын арттырады. Осылайша заманауи әдістер білім сапасын жақсартуға және оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Практикалық ұсыныстар ретінде мұғалімдерге заманауи әдістерді сабақ жоспарына тиімді енгізу ұсынылады. Мысалы, бейнесабақтарды дәстүрлі оқытумен үйлестіріп, интерактивті тапсырмалар мен тесттерді қосу тиімді олады. Сонымен қатар әр оқушының жас ерекшелігі мен қабілетін ескеру маңызды. Онлайн ресурстарды қолдану арқылы сабақтарды жекелендіріп, процесінің нәтижелілігін және білім беру сапасые айтарлықтай жоғарылатады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нұрсұлтан, Ә. Жасөспірімдерге арналған интерактивті оқыту әдістері. – Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2022. – 184 б.

2. Сейтқали, М. Онлайн білім беру платформалары: теория және практика. – Алматы: Білім, 2020. – 210 б.

Азизова Валентина Александровна
Бастауыш сынып мұғалімі
№270 Ғ.Мұхамеджанов атындағы орта мектебі
Қызылорда облысы, Шиелі ауданы

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Мақалада инклюзивті білім берудің теориялық негіздері мен бастауыш сыныптағы практикалық жүзеге асу ерекшеліктері ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданады. Инклюзивті ортаның қалыптасуындағы педагогтың кәсіби құзыреттілігінің маңызы ашылып, әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері кешенді сипатталады. Мақалада саралап оқыту, жеке білім беру траекториясын құру, ынталандырушы оқу ортасын қалыптастыру, психологиялық қолдау көрсету сияқты тәжірибеде дәлелденген тәсілдер жан-жақты қарастырылады. Сонымен бірге оқу үдерісінде қолданылатын нақты әдістер мен құралдар жүйеленіп, олардың бастауыш сыныптағы тиімділігі мысалдар арқылы негізделеді. Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің ұйымдастырушылық, коммуникативтік және әдістемелік қызметінің үйлесімділігі оқушының толыққанды дамуына ықпал ететіні дәлелденеді.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, бастауыш сынып, саралап оқыту, жеке тәсіл, педагогикалық қолдау, ерекше білім беру қажеттілігі, оқу ортасы, әдіс-тәсілдер, ынталандыру, педагог құзыреттілігі.

Инклюзивті білім беру қазіргі заманғы педагогиканың негізгі бағыттарының бірі ретінде қоғамның гуманистік құндылықтарын айқындайтын маңызды феномен болып табылады, өйткені ол әрбір баланың жеке ерекшеліктеріне қарамастан сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етуге бағытталған тұжырымдамалық жүйе ретінде қарастырылады. Бастауыш сынып кезеңі тұлғаның қалыптасуындағы аса маңызды кезең болғандықтан, дәл осы уақытта инклюзивті орта құрудың тиімділігі ерекше мәнге ие болады, себебі баланың өзін-өзі қабылдауы, қоршаған ортамен қарым-қатынасы және оқу мотивациясы осы кезеңде қалыптасады. Инклюзивті білім берудің мәні тек ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы сыныпқа енгізумен шектелмейді, ол барлық оқушылар үшін тең мүмкіндік туғызатын, психологиялық тұрғыдан қауіпсіз әрі қолайлы білім беру ортасын қалыптастыруды көздейді. Мұндай ортада әрбір оқушының танымдық қабілеттері мен әлеуеті ескеріле отырып, білім беру мазмұны икемді түрде ұйымдастырылады. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби рөлі осы жағдайда ерекше маңызға ие болады, өйткені ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар ұйымдастырушы, бағыттаушы және қолдаушы тұлға ретінде әрекет етеді. Инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру барысында мұғалім оқушылардың жеке ерекшеліктерін диагностикалауға, олардың оқу қажеттіліктерін анықтауға және соған сәйкес әдістемелік

шешімдер қабылдауға міндетті болады. Бұл үдеріс жүйелі талдауды, үздіксіз бақылауды және рефлексияны талап етеді. Инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметтің тиімділігі мұғалімнің кәсіби даярлығына ғана емес, оның тұлғалық қасиеттеріне де байланысты, өйткені эмпатия, төзімділік және икемділік сияқты сапалар оқу үдерісін табысты ұйымдастыруға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, инклюзивті білім беру тек педагогикалық мәселе емес, ол әлеуметтік және мәдени маңызы бар кешенді құбылыс ретінде қарастырылады.

Бастауыш сыныптағы инклюзивті тәжірибені тиімді ұйымдастыру үшін саралап оқыту әдісі кеңінен қолданылады, өйткені ол оқушылардың білім деңгейі мен танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу тапсырмаларын әртүрлі деңгейде ұсынуға мүмкіндік береді. Саралап оқыту барысында мұғалім бір тақырыпты бірнеше тәсіл арқылы түсіндіреді, бұл әртүрлі қабылдау ерекшеліктері бар оқушыларға материалды меңгеруге қолайлы жағдай жасайды. Мысалы, бір оқушы визуалды материал арқылы жақсы түсінсе, екіншісі практикалық әрекет арқылы ақпаратты тиімді қабылдайды, сондықтан сабақ барысында суреттер, сызбалар, нақты заттар және ойын элементтері қатар қолданылады. Сонымен бірге тапсырмалардың күрделілік деңгейін реттеу арқылы оқушылардың шамадан тыс жүктелуінің алдын алуға болады, бұл олардың оқу мотивациясын сақтауға ықпал етеді. Саралап оқыту әдісін жүзеге асыруда мұғалім әр оқушының жетістігін жеке бағалап, оның алға жылжуын бақылап отырады. Бұл тәсіл оқушылар арасында бәсекелестікті азайтып, өзара қолдау мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар топтық жұмыс формасын қолдану арқылы оқушылар бір-біріне көмектесіп, әлеуметтік дағдыларын дамытады. Топтық жұмыс барысында рөлдерді дұрыс бөлу маңызды, өйткені әрбір оқушы өзінің мүмкіндігіне сәйкес әрекет етуі тиіс. Бұл әдіс ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сыныпқа бейімделуін жеңілдетеді. Оқушылардың жетістігін мадақтау және олардың күш-жігерін бағалау инклюзивті ортада маңызды рөл атқарады. Мұндай тәсілдер оқушылардың өзіне деген сенімін арттырып, оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында жеке білім беру траекториясын құру маңызды әдістемелік бағыттардың бірі болып табылады, өйткені әрбір оқушының оқу қарқыны мен қабілеті әртүрлі болғандықтан, стандартты бағдарлама барлық балаға бірдей тиімді бола бермейді. Жеке траектория құру барысында мұғалім оқушының бастапқы деңгейін анықтап, оның даму динамикасын ескере отырып, нақты мақсаттар мен міндеттер белгілейді. Бұл үдерісте диагностика, жоспарлау және нәтижені бағалау кезеңдері өзара тығыз байланыста жүзеге асырылады. Оқушының жетістігін жүйелі түрде бақылау арқылы мұғалім оқу жоспарына өзгерістер енгізіп, оны одан әрі жетілдіре алады. Мұндай тәсіл оқушылардың жеке мүмкіндіктерін барынша ашуға мүмкіндік береді. Жеке траектория тек академиялық біліммен шектелмейді, ол сонымен қатар әлеуметтік және эмоционалдық дамуды да қамтиды. Мысалы, кейбір оқушылар үшін қарым-қатынас дағдыларын дамыту негізгі мақсат болуы мүмкін, ал басқалары үшін оқу материалын терең меңгеру маңыздырақ болады. Мұғалім бұл ерекшеліктерді ескере отырып, оқыту әдістерін икемді түрде өзгертіп отырады. Бұл тәсіл оқушылардың өзіндік жауапкершілігін арттырып, олардың оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Жеке білім беру траекториясын тиімді жүзеге асыру үшін ата-аналармен тығыз байланыс орнату қажет, өйткені олар баланың даму ерекшеліктері туралы маңызды ақпарат көзі болып табылады. Осылайша, мұғалім, ата-ана және оқушы арасындағы ынтымақтастық инклюзивті білім берудің табысты жүзеге асуына негіз болады.

Инклюзивті сыныптағы оқу ортасын жобалау барысында педагог тек оқу мазмұнын бейімдеумен шектелмей, білім алушылардың сенсорлық ерекшеліктерін ескере отырып, кеңістікті функционалдық аймақтарға бөлуді де жүйелі түрде жүзеге асыруы тиіс, өйткені кейбір оқушылар үшін артық дыбыс немесе жарық факторлары оқу процесіне кедергі келтіруі мүмкін. Осыған байланысты сынып ішінде тыныш жұмыс аймағын, топтық әрекетке арналған ашық кеңістікті және жеке тапсырмалар орындауға арналған оқшауланған бұрыштарды ұйымдастыру тиімді нәтижелер береді, себебі бұл әртүрлі қажеттіліктері бар оқушыларға

өздеріне қолайлы ортада жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мұғалім оқу ортасын ұйымдастыру кезінде визуалды бағыттаушы элементтерді, атап айтқанда, түстер арқылы белгілеуді, пиктограммаларды және маршруттық көрсеткіштерді қолдана отырып, оқушылардың кеңістікте бағдарлануын жеңілдетеді, бұл әсіресе когнитивтік ерекшеліктері бар балалар үшін маңызды. Оқу құралдарын қолжетімді деңгейде орналастыру да маңызды аспектілердің бірі болып табылады, өйткені бұл оқушылардың өз бетінше әрекет ету дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді. Педагог оқу ортасын құру барысында икемді жиһаздарды пайдалану арқылы сынып құрылымын сабақтың мақсатына қарай өзгертіп отыруы қажет, бұл оқыту формаларын әртараптандыруға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушылардың оқу белсенділігін арттырумен қатар, олардың әлеуметтік өзара әрекеттесуін де күшейтеді. Сыныптағы оқу ортасының эстетикалық тартымдылығы да маңызды рөл атқарады, өйткені көркем безендірілген кеңістік оқушылардың эмоционалдық жай-күйіне оң әсер етеді. Мұғалім оқушылардың өз қолымен жасаған жұмыстарын сынып қабырғасына орналастыру арқылы олардың өзіндік құндылық сезімін арттыра алады. Бұл әрекет оқушылардың жетістіктерін жария түрде мойындауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, дұрыс ұйымдастырылған физикалық орта инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыратын маңызды факторлардың бірі ретінде көрініс табады.

Инклюзивті оқу ортасын қалыптастыруда цифрлық технологияларды орынды пайдалану педагогикалық үдерісті сапалы жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді, өйткені цифрлық құралдар оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделген оқу материалдарын ұсынуға жағдай жасайды. Мұғалім интерактивті платформаларды қолдану арқылы тапсырмаларды әртүрлі деңгейде ұсынып, оқушылардың оқу қарқынын реттей алады, бұл олардың жеке мүмкіндіктерін ескеруге мүмкіндік береді. Әсіресе, дыбыстық сүйемелдеу, мәтінді дауыстап оқу және визуалды анимациялар сияқты мүмкіндіктері бар бағдарламалар ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар үшін тиімді болып табылады. Мұндай құралдар оқушылардың ақпаратты қабылдау арналарының әртүрлілігін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, цифрлық технологиялар кері байланысты жедел ұйымдастыруға мүмкіндік береді, бұл мұғалімге оқушылардың оқу жетістіктерін дер кезінде талдауға жағдай жасайды. Оқушылар үшін де бұл тәсіл өз қателіктерін бірден көруге және түзетуге мүмкіндік береді. Мұғалім цифрлық ресурстарды қолдану барысында олардың мазмұндық сапасына ерекше назар аударуы тиіс, өйткені кез келген құрал педагогикалық мақсатқа сәйкес келуі қажет. Оқу процесінде геймификация элементтерін енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін күшейтеді. Бұл әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін маңызды, себебі ойын элементтері арқылы олар жаңа білімді жеңіл меңгереді. Цифрлық технологияларды дұрыс қолдану инклюзивті ортаның тиімділігін арттырудың маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Қолдау көрсету технологияларын тереңдетіп қолдану барысында мұғалім оқушылардың когнитивтік стратегияларын дамытуға бағытталған арнайы әдістерді енгізуі қажет, өйткені бұл олардың оқу материалын түсіну деңгейін арттыруға ықпал етеді. Мысалы, ақпаратты құрылымдау үшін графикалық ұйымдастырушыларды пайдалану оқушыларға негізгі ойларды жүйелеуге мүмкіндік береді, бұл күрделі ақпаратты меңгеруді жеңілдетеді. Мұғалім оқушыларды өз оқу әрекетін жоспарлауға үйрету арқылы метатанымдық дағдыларын қалыптастырады, бұл олардың өзіндік реттеу қабілетін дамытады. Қолдау көрсету барысында оқушыларға таңдау мүмкіндігін беру де маңызды, өйткені бұл олардың оқу процесіне деген жауапкершілігін арттырады. Мұғалім тапсырмаларды орындау тәсілдерін таңдауға мүмкіндік беру арқылы оқушылардың дербестігін ынталандырады. Бұл тәсіл олардың ішкі мотивациясын күшейтеді. Сонымен бірге, оқу барысында қолданылатын тілдік қолдау да ерекше маңызға ие, себебі кейбір оқушылар үшін күрделі терминдерді түсіну қиындық тудыруы мүмкін. Мұғалім жаңа ұғымдарды қарапайым тілмен түсіндіріп, мысалдар арқылы нақтылайды. Бұл оқушылардың материалды терең меңгеруіне ықпал етеді. Қолдау көрсету

технологияларын жүйелі түрде қолдану оқушылардың оқу жетістіктерін тұрақты түрде арттыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтік-эмоционалдық қолдау көрсету оқушылардың тұлғалық дамуына тікелей әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады, өйткені эмоционалдық тұрақтылық оқу жетістігінің негізін құрайды. Мұғалім оқушылардың эмоционалдық жағдайын бақылап, олардың психологиялық қажеттіліктерін ескере отырып, қолайлы оқу атмосферасын қалыптастыруы тиіс. Осы мақсатта сыныпта сенімге негізделген қарым-қатынас орнату ерекше маңызды, себебі оқушы өзін қауіпсіз сезінген жағдайда ғана белсенді әрекет етеді. Мұғалім эмоционалдық қолдауды жүзеге асыру барысында рефлексия әдістерін қолдана алады, бұл оқушылардың өз сезімдерін түсінуге және оларды басқаруға үйренуіне ықпал етеді. Сонымен бірге, сынып ішінде қолдау көрсету мәдениетін қалыптастыру да маңызды, өйткені оқушылар бір-біріне көмектесу арқылы әлеуметтік дағдыларын дамытады. Мұғалім оқушылар арасындағы жағымды қарым-қатынасты нығайту үшін ынтымақтастыққа негізделген тапсырмаларды ұйымдастырады. Бұл тәсіл оқушылардың бір-бірін түсінуіне мүмкіндік береді. Оқушылардың жетістіктерін атап өту олардың өзіндік бағасын арттыруға ықпал етеді. Мұғалім әр оқушының жетістігін жеке атап көрсету арқылы олардың мотивациясын күшейтеді. Әлеуметтік-эмоционалдық қолдау инклюзивті білім берудің ажырамас бөлігі болып табылады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру жағдайында тиімді оқу ортасын қалыптастыру мен қолдау көрсету технологияларын жүйелі түрде қолдану бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі педагогикалық шарттардың бірі болып табылады, өйткені бұл үдеріс әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге және олардың әлеуетін толық ашуға бағытталған кешенді тәсілді талап етеді. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, оқу ортасын ұйымдастырудағы икемділігі және заманауи әдіс-тәсілдерді орынды қолдана білуі инклюзивті тәжірибенің тиімділігін айқындайтын басты факторлар ретінде көрінеді. Оқу процесінде цифрлық технологияларды, саралап оқыту элементтерін және әлеуметтік-эмоционалдық қолдау әдістерін үйлестіре қолдану оқушылардың оқу жетістігін арттырумен қатар, олардың тұлғалық дамуына да оң әсер етеді. Инклюзивті ортада оқушылардың өзара әрекеттесуін дамыту олардың әлеуметтік бейімделуін жеңілдетеді. Мұндай тәсілдер білім беру процесін гуманистік бағытта ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, ата-аналармен және мамандармен ынтымақтастық орнату инклюзивті білім берудің сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл өз кезегінде білім беру жүйесінің тиімділігін күшейтеді. Инклюзивті білім беру ұзақ мерзімді және жүйелі жұмысты талап етеді, сондықтан оны жүзеге асыруда ғылыми негізделген әдістерді қолдану маңызды. Педагогикалық тәжірибеде дәлелденген тәсілдерді енгізу оқу сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша, инклюзивті білім беру қазіргі қоғамның маңызды қажеттіліктерінің бірі ретінде өзектілігін сақтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық моделі. – Астана, 2021.

2. Назарова, Н.М. Инклюзивное образование: проблемы и перспективы / Н.М. Назарова // Коррекционная педагогика: теория и практика. – 2022. – № 4. – С. 5-12.

3. Семаго, Н.Я. Инклюзивное образование как стратегия государственной образовательной политики / Н.Я. Семаго, М.М. Семаго // Вестник образования. – 2021. – № 5. – С. 18-25.

4. 2. Ainscow M. Developing inclusive education systems: What are the levers for change? // Journal of Educational Change. – 2005. – Vol. 6(2). – P. 109–124.

5. 3. Tomlinson C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. – Alexandria: ASCD, 2014.

6. 4. Florian L., Black-Hawkins K. Exploring inclusive pedagogy // British Educational Research Journal. – 2011. – Vol. 37(5). – P. 813–828.

Райымбек Шұғыла Қанатқызы[1]
[1]7М01515-«Химия» білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты,
[2]№296 орта мектебінің химия пәні мұғалімі
Ғылыми жетекші – **Абызбекова Г.**[2]
[1,2]Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
Қызылорда қ., Қазақстан

ДИАГНОСТИКАЛЫҚ САУАЛНАМА НЕГІЗІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАҒАМ ХИМИЯСЫ МЕН ҚАУІПСІЗДІГІ БІЛІМІН БАҒАЛАУ

Аңдатпа. Мақалада химия бағытында білім алатын студенттердің тағам химиясы және тағам қауіпсіздігі бойынша білім деңгейі диагностикалық сауалнама арқылы бағаланды. Зерттеу теориялық-әдіснамалық негіз, отандық ғылыми тәжірибе және сауалнама нәтижелерін талдау логикасында құрылды. 35 респонденттің жауаптары бойынша орташа көрсеткіш 12,57/15 баллды құрады, 74,3% жоғары деңгей көрсетті. Сонымен қатар арнайы пәндік даярлық пен қауіп-қатерді бағалау дағдылары жеткіліксіз екені анықталды. Нәтижелер тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігін химия-педагогикалық даярлыққа модульдік және практикалық форматта кіріктіру қажеттігін дәлелдейді.

Түйінді сөздер: диагностикалық сауалнама, тағам химиясы, тағам қауіпсіздігі, білім деңгейі, кәсіби құзыреттілік, тәуекелді бағалау.

Аннотация: В статье оценивается уровень знаний студентов химического направления в области химии пищевых продуктов и пищевой безопасности на основе диагностического опроса. Работа объединяет теоретико-методологический анализ, отечественный научный опыт и интерпретацию эмпирических данных. В исследовании приняли участие 35 респондентов. Средний результат составил 12,57 из 15 баллов, 74,3% продемонстрировали высокий уровень знаний. Выявлена недостаточность специальной предметной подготовки и навыков оценки рисков. Результаты показывают необходимость системной интеграции содержания пищевой химии и пищевой безопасности в профессиональную подготовку.

Ключевые слова: диагностический опрос, пищевая химия, пищевая безопасность, уровень знаний, профессиональная компетентность.

Abstract: The article assesses chemistry students' knowledge of food chemistry and food safety using a diagnostic survey. The study combines theoretical and methodological analysis, national research experience, and interpretation of empirical results. Thirty-five respondents participated in the survey. The average score was 12.57 out of 15, and 74.3% demonstrated a high level of knowledge. The findings reveal insufficient subject-specific training and limited risk-assessment skills. The results support the need to integrate food chemistry and food safety into professional training through modular and practice-oriented learning.

Keywords: diagnostic survey, food chemistry, food safety, knowledge level, professional competence, risk assessment.

Кіріспе

Тағам сапасы мен қауіпсіздігі қазіргі білім беру кеңістігінде тек санитарлық бақылау немесе өндірістік стандарттармен шектелмейтін, химиялық сауаттылықпен тікелей байланысқан кешенді мәселе ретінде қарастырылады. Тағам өнімдерінің құрамы, қоспалардың табиғаты, өңдеу кезіндегі химиялық өзгерістер, ластаушылардың жиналуы және сақтау жағдайлары студенттердің теориялық білімін нақты өмірлік жағдаяттармен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Химия-педагогикалық білім алушылар үшін тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігі екі бағытта маңызды: біріншісі – кәсіби пәндік білімді тереңдету, екіншісі – мектепте химияны

өмірмен байланыстырып оқытуға қажетті әдістемелік құрал қалыптастыру. Болашақ мұғалім тағам құрамын талдай алуы, тұтынушыға арналған ақпаратты ғылыми тұрғыдан түсіндіруі және қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруы тиіс.

Зерттеудің мақсаты – студенттердің тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігі бойынша білім деңгейін диагностикалық сауалнама негізінде анықтау, отандық ғылыми тәжірибемен байланыстыра талдау және кәсіби даярлықты жетілдіруге бағытталған ұсыныстар әзірлеу.

Теориялық-әдіснамалық негіз

Тағам химиясының теориялық негізі қоректік заттардың құрылымы мен қасиеттерін, тағамды сақтау және өңдеу кезінде жүретін реакцияларды, сондай-ақ тағамдық жүйелердегі физика-химиялық тепе-теңдікті түсіндіреді. Белиц, Грош және Шиберле еңбектерінде тағам химиясы құрам, реакция және сапа көрсеткіштері арасындағы байланысты ашатын қолданбалы химиялық ғылым ретінде сипатталады [2].

Тағам қауіпсіздігі тұжырымдамасы қауіпті анықтау, тәуекелді бағалау, тәуекелді басқару және коммуникациялау кезеңдеріне сүйенеді. Бұл тұжырымдама студенттердің білімін жалаң теориядан нақты шешім қабылдау қабілетіне көшіреді. Сол себепті диагностикалық сауалнама тек анықтамаларды білу деңгейін емес, химиялық құбылысты тағам қауіпсіздігі жағдайында қолдана алуын да тексеруі қажет.

Отандық контексте Алматы технологиялық университеті жанындағы Тамақ қауіпсіздігі ғылыми-зерттеу институтының тәжірибесі маңызды. Институт өнімдердің микробиологиялық және физика-химиялық көрсеткіштерін, ауыр металдар, нитраттар, пестицидтер, микотоксиндер, май, ақуыз, қант, күлділік сияқты көрсеткіштерді зерттейді. Бұл бағыттар тағам химиясын оқытуда зертханалық және қолданбалы мазмұнды күшейтуге негіз бола алады [7].

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университетінің 7М07210 – «Тағам қауіпсіздігі» бағдарламасы тағам өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін жоғары білікті мамандар даярлауға бағытталған. Бағдарламада бақылау әдістері, қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйелері және кәсіби міндеттерді шешу құзыреттіліктері көрсетілген [8]. Бұл тәжірибе химия-педагогикалық мамандықтарда пән мазмұнын пәнаралық модуль түрінде ұйымдастыруға бағдар береді.

Отандық ғылыми кеңістікте тағам өнімдерінің қауіпсіздігі бойынша Б. Т. Тнымбаева мен А. Б. Тоқтамысованың оқу құралдары тағам құрамындағы қоректік заттармен қатар ластаушы заттарды да қарастырудың маңызын көрсетеді [9]. ҚазАТЗУ ғалымдарының тағам сапасы мен қауіпсіздігін бағалауға арналған әдістері, соның ішінде фальсификатты анықтау тәсілдері, отандық қолданбалы зерттеулердің кәсіби даярлықпен байланысын айқындайды [10].

Сурет 1 – Тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігі құзыреттілігінің тұжырымдамалық байланысы

Кесте 1 – Зерттеудің теориялық мазмұндық блоктары

Теориялық блок	Мазмұны	Студентте қалыптасатын нәтиже
Тағам құрамы	ақуыз, май, көмірсу, витамин, минерал	тағамдық құндылықты түсіндіру
Химиялық өзгерістер	Maillard реакциясы, денатурация, тотығу	өңдеу кезіндегі өзгерісті талдау
Қауіп факторлары	ауыр металдар, нитраттар, микотоксиндер	қауіпті анықтау және бағалау
Тұтынушы сауаттылығы	таңбалау, сақтау, жарамдылық мерзімі	қауіпсіз мінез-құлықты түсіндіру

Әдістеме

Зерттеу диагностикалық сипатта ұйымдастырылды. Қатысушылар ретінде химия бағытына жақын білім алушылар таңдалды. Жалпы саны – 35 респондент. Іріктеу ерікті қатысу қағидасы бойынша жүргізілді. Сауалнама үш бөлімнен тұрды: демографиялық мәліметтер, білім деңгейін анықтайтын 15 тест тапсырмасы және хабардарлық пен кәсіби көзқарасты бағалайтын сұрақтар.

Тест тапсырмалары тағам қоспалары, тағам өнімдеріндегі химиялық реакциялар, ластаушы заттар, тағам өңдеу кезіндегі қауіптер, сақтау ережелері және қауіпсіздік қағидалары бойынша құрастырылды. Әр дұрыс жауап 1 баллмен бағаланды. Ең жоғары көрсеткіш – 15 балл. Нәтижелер жоғары, орташа және төмен деңгейге бөлінді.

Сауалнама мазмұны диагностикалық валидтілікті сақтау үшін үш өлшемге негізделді: когнитивтік өлшем – негізгі ұғымдарды білу; қолданбалы өлшем – химиялық процесті тағам қауіпсіздігі жағдайында түсіндіру; құндылықтық өлшем – тағам құрамын оқу, қоспаларға сыни қарау және болашақ мұғалім рөлін түсіну.

Кесте 2 – Диагностикалық сауалнама құрылымы

Бөлім	Сұрақ саны	Өлшенетін көрсеткіш
Демографиялық мәлімет	4	қатысушы сипаттамасы
Білім тесті	15	тағам химиясы және қауіпсіздігі бойынша білім
Хабардарлық	6	көзқарас, кәсіби мән, тұтынушы сауаттылығы
Ашық пікір	2	ұсыныс пен өзіндік бағалау

Кесте 3 – Білім деңгейін бағалау өлшемдері

Деңгей	Балл аралығы	Интерпретация
Жоғары	13–15	негізгі ұғымдар мен қолданбалы жағдайларды дұрыс түсінеді
Орташа	10–12	базалық білім бар, кейбір қолданбалы сұрақтарда қате кездеседі
Төмен	10 балдан төмен	тағам қауіпсіздігі бойынша жүйелі түсінік жеткіліксіз

Практикада қолдану және нәтижелер

Диагностикалық сауалнама нәтижелері студенттердің тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігі бойынша жалпы білім деңгейі жеткілікті екенін көрсетті. Орташа нәтиже 12,57/15 баллға тең болды. Респонденттердің 74,3%-ы жоғары, 17,1%-ы орташа, 8,6%-ы төмен деңгей

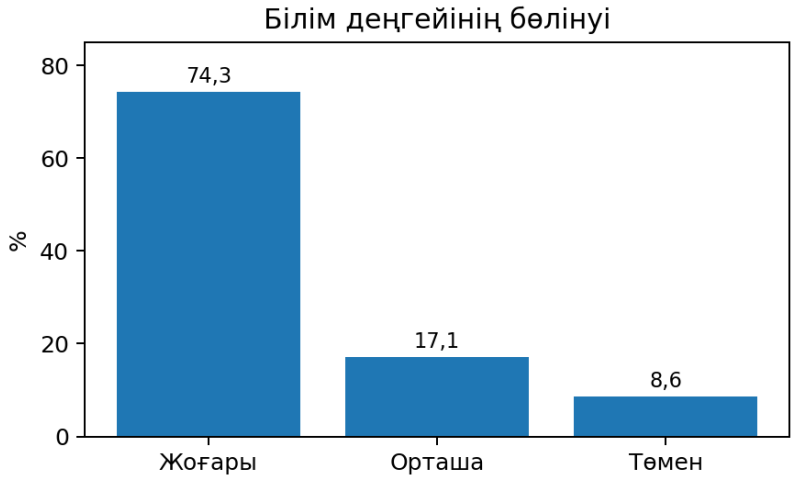
көрсетті. Бұл көрсеткіштер базалық химиялық дайындықтың тағам химиясын түсінуге оң әсер ететінін байқатады.

Студенттердің көпшілігі Maillard реакциясы, ақуыз денатурациясы, гидрогенизация, тағам құрамындағы зиянды заттар мен қауіп факторлары бойынша сұрақтарға дұрыс жауап берді. Бұл органикалық химия, биохимия және жалпы химия пәндерінде қалыптасқан білімнің тағам химиясындағы ұғымдарды меңгеруге негіз болатынын көрсетеді.

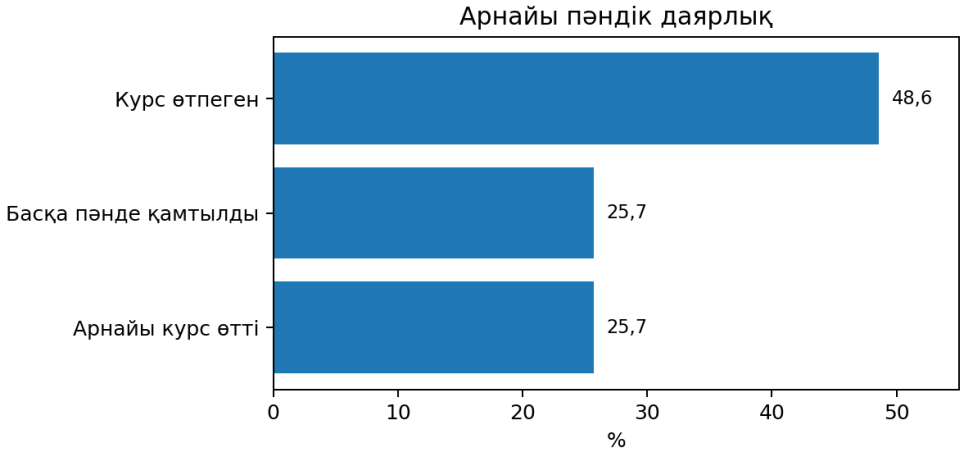
Сонымен қатар білімдегі олқылықтар да анықталды. Қателер көбіне тағам қоспаларының функцияларын ажырату, акриламидтің түзілу шарттарын түсіндіру, химиялық және биологиялық қауіптерді салыстыру, тағам таңбалауындағы ақпаратты қауіпсіздік тұрғысынан талдау сұрақтарында байқалды. Бұл студенттердің теориялық білімді нақты тұтынушылық және кәсіби жағдаятқа көшіруінде қиындық бар екенін білдіреді.

Кесте 4 – Диагностикалық тест нәтижелері

Білім деңгейі	Респондент саны	Үлес, %
Жоғары	26	74,3
Орташа	6	17,1
Төмен	3	8,6
Барлығы	35	100

Сурет 2 – Студенттердің білім деңгейі бойынша бөлінуі

Сурет 3 – Респонденттердің арнайы пәндік даярлық көрсеткіші

Арнайы пәндік даярлық нәтижелері ерекше назар аудартады: 25,7% респондент арнайы курс өткен, 25,7% бұл тақырыптар басқа пәндер құрамында ішінара қамтылғанын көрсеткен, ал 48,6% арнайы курс оқымаған. Демек жоғары нәтиже көбіне жалпы химиялық дайындық есебінен қалыптасқан болуы мүмкін. Арнайы курс болмаған жағдайда тағам қауіпсіздігі құзыреттілігі толық және жүйелі қалыптаспайды.

Кесте 5 – Диагностика нәтижесінде анықталған мазмұндық олқылықтар

Қиындық туғызған тақырып	Мүмкін себебі	Оқытуда қолданылатын шешім
Тағам қоспалары	Е-кодтар мен функцияларды шатастыру	таңбалау талдауы, кейс тапсырмалар
Акриламид түзілуі	өңдеу температурасы мен реакция механизмін байланыстырмау	Maillard реакциясына тәжірибелік модель
Қауіп факторлары	химиялық, биологиялық және физикалық қауіптерді ажырату қиындығы	HACCP логикасына негізделген карта
Фальсификация	зертханалық анықтау әдістерін аз білу	сүт, май, бал сапасын қарапайым талдау жұмыстары

Сурет 4 – Тағам қауіпсіздігі құзыреттілігінің компоненттік бейіні

Талқылау

Зерттеу нәтижелері студенттерде тағам химиясы бойынша базалық білім қалыптасқанымен, қауіпсіздікке бағытталған қолданбалы ойлау біркелкі дамымағанын көрсетті. Бұл жағдай халықаралық зерттеулердегі тұжырымдармен сәйкес келеді: тағам

қауіпсіздігі бойынша қысқа мерзімді білім беру интервенциялары білім деңгейін арттырғанымен, тұрақты мінез-құлық пен кәсіби дағдыны қалыптастыру үшін жүйелі оқу модулі қажет [4; 5].

Отандық тәжірибеде тағам қауіпсіздігін оқыту көбіне технологиялық, ветеринариялық-санитариялық немесе аграрлық бағыттағы білім беру бағдарламаларында тереңірек қамтылады. Химия-педагогикалық мамандықтарда бұл мазмұн көбіне органикалық химия, биохимия, аналитикалық химия тақырыптарымен жанама байланыста беріледі. Мұндай тәсіл негізгі химиялық білімді қалыптастырғанымен, тағам қауіпсіздігі құзыреттілігін арнайы мақсат ретінде дамытпайды.

Зерттеу нәтижесінде анықталған 48,6% арнайы курс өтпеу көрсеткіші осы мәселені нақтылайды. Студенттер химиялық реакцияны білуі мүмкін, бірақ оны тағам қауіпсіздігі, тұтынушы таңдауы, өнім сапасын бағалау немесе мектептегі функционалдық сауаттылық тапсырмасы ретінде түсіндіруде жүйелі дайындық қажет. Сондықтан тағам химиясы мен қауіпсіздігін кәсіби даярлыққа кіріктіру оқыту мазмұнын өмірлік контекспен байытады.

Теориялық тұрғыдан бұл жұмыс құзыреттілік тәсілмен байланысты. Құзыреттілік тек білім жиынтығы емес, нақты жағдайда білімді қолдану, талдау, шешім қабылдау және жауапкершілік таныту қабілеті ретінде қарастырылады. Тағам қауіпсіздігі жағдайында бұл қабілет өнім құрамын оқудан бастап, химиялық қауіптің табиғатын түсіндіруге және қауіпсіз мінез-құлықты ұсынуға дейінгі әрекеттерден көрінеді.

Ұсыныстар

Химия-педагогикалық білім беру бағдарламасына «Тағам химиясы және тағам қауіпсіздігі негіздері» атты қысқа модуль енгізу ұсынылады. Модуль органикалық химия, биохимия, аналитикалық химия және химияны оқыту әдістемесі пәндерімен кіріктірілуі мүмкін. Оның мазмұны тағам құрамы, тағам қоспалары, фальсификация, ластаушылар, сақтау, таңбалау және зертханалық бақылау тақырыптарын қамтуы тиіс.

Практикалық сабақтарда қарапайым әрі қауіпсіз зертханалық жұмыстарды қолдану тиімді: сүттегі крахмалды анықтау, майдың тотығу белгілерін талдау, тағам таңбалауындағы қоспаларды жіктеу, нитраттар мен қышқылдық көрсеткіштерін салыстыру, су сапасының индикаторларын талдау. Мұндай жұмыстар студенттің химиялық білімін тұтынушылық сауаттылықпен байланыстырады.

Сауалнама нәтижелерін оқу процесінде кері байланыс құралы ретінде пайдалану ұсынылады. Диагностикалық тест бастапқы деңгейде, модуль соңында және практикалық сабақтардан кейін қайталанса, білім динамикасын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқу мазмұнын нақты олқылықтарға қарай түзетуге көмектеседі.

Сурет 5 – Тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігін оқытуға арналған модульдік модель

Қорытынды

Диагностикалық сауалнама студенттердің тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігі бойынша білім деңгейі жалпы жоғары екенін көрсетті. 35 респонденттің 74,3%-ы жоғары деңгейге жетіп, орташа көрсеткіш 12,57/15 баллды құрады. Бұл химия бағытындағы базалық даярлықтың тағам химиясы ұғымдарын меңгеруге жеткілікті негіз болатынын дәлелдейді.

Сонымен бірге арнайы пәндік даярлықтың жеткіліксіздігі, қауіп факторларын бағалау, тағам қоспаларының функцияларын түсіндіру және өңдеу кезінде түзілетін қосылыстарды талдау бойынша олқылықтар анықталды. Бұл нәтижелер тағам химиясы мен тағам қауіпсіздігін химия-педагогикалық білім беру мазмұнына жүйелі, практикалық және құзыреттілікке бағытталған форматта енгізу қажеттігін көрсетеді.

Мақалада ұсынылған теориялық блоктар, диагностикалық өлшемдер, кестелер мен модельдер болашақта әдістемелік құрал, элективті курс немесе оқу модулін әзірлеуге негіз бола алады. Зерттеудің келесі кезеңінде сауалнама сенімділігін статистикалық тексеру, респондент санын кеңейту және білім беру интервенциясының тиімділігін салыстырмалы талдау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. World Health Organization. Food safety. Fact sheet. Geneva: WHO, 2023.

2. Belitz H.-D., Grosch W., Schieberle P. Food Chemistry. 4th revised and extended edition. Berlin: Springer, 2009.

3. Codex Alimentarius Commission. General Principles of Food Hygiene CXC 1-1969. Rome: FAO/WHO, 2022.

4. Yılmaz T., Dal Yılmaz Ü. Determining the knowledge level of students on food additives. Cyprus Journal of Medical Sciences. 2022;7(4):495–500.

5. Beffa-Negrini P., Cohen N. L., Laus M. J. Development and evaluation of an online inquiry-based food safety education program. Journal of Food Science Education. 2007.

6. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Food safety and quality. Rome: FAO.

7. Алматы технологиялық университеті. Тамақ қауіпсіздігін ғылыми-зерттеу институты. Ресми ақпараттық бет.

8. Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті. 7М07210 – Тағам қауіпсіздігі білім беру бағдарламасының паспорты.

9. Тнымбаева Б. Т., Тоқтамысова А. Б. Тағам өнімдерінің қауіпсіздігі: оқу құралы. Алматы технологиялық университеті кітапханасы.

10. Қазақ агротехникалық зерттеу университеті ғалымдарының тағам сапасы мен қауіпсіздігін бағалау әдістері туралы материалдар.

11. Бримбетова Н. Ж. Өнім сапасы және Қазақстан аймақтарын азық-түлікпен қамтамасыз ету мәселелері. Экономика: стратегия және практика. 2020.

12. Қазақстан Республикасының «Тамақ өнімдерінің қауіпсіздігі туралы» Заңы. 2007 жылғы 21 шілде, № 301.

Төлепов Ерғали Қаржаубайұлы
Үшінші санаттағы басшы
Түркістан облысының білім басқармасының Созақ ауданының білім бөлімінің
«Панфилов атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ

«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҰЖЫМДЫ БАСҚАРУДА ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ» АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Мақалада жалпы орта білім беру ұйымдарындағы педагогикалық ұжымды басқару үдерісін цифрлық трансформациялау мәселелері ғылыми-әдістемелік тұрғыдан қарастырылып, мектепішілік менеджмент жүйесінде цифрлық платформаларды тиімді пайдалануға бағытталған авторлық бағдарламаның мазмұны мен практикалық маңызы сараланған. Зерттеу барысында педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық технологияларды қолданудың ұйымдастырушылық, әдістемелік және мониторингтік мүмкіндіктері жүйелі түрде талданып, білім беру сапасын арттыруға ықпал ететін факторлар анықталған. Сонымен қатар, мектеп басқаруын автоматтандыру жағдайында педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, білім сапасын аналитикалық бағалау және басқарушылық шешімдерді деректер негізінде қабылдау мәселелеріне ерекше назар аударылған. Авторлық бағдарламаның құрылымдық-мазмұндық ерекшеліктері талданып, оның білім беру ұйымдарындағы практикалық тиімділігі ғылыми негізде дәлелденген.

Түйінді сөздер: цифрлық платформа, педагогикалық менеджмент, мектепішілік басқару, білім беру сапасы, цифрлық трансформация, педагогикалық ұжым, басқару тиімділігі, білім мониторингі, цифрлық білім беру ортасы, авторлық бағдарлама

Кіріспе

Қазіргі кезеңде әлемдік білім беру кеңістігінде жүріп жатқан цифрлық трансформация үдерістері білім беру ұйымдарын басқарудың дәстүрлі үлгілерін түбегейлі қайта қарастыру қажеттігін туындатып отыр, өйткені ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы басқарушылық қызметтің мазмұны мен ұйымдастырылу формасына тікелей ықпал етуде. Осыған байланысты мектепішілік басқару жүйесінде цифрлық платформаларды енгізу тек техникалық жаңғырту үдерісі ретінде ғана емес, сонымен қатар педагогикалық менеджменттің тиімділігін арттыруға бағытталған стратегиялық құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін цифрландыру мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде айқындалғандықтан, білім беру ұйымдарының басқару құрылымына инновациялық технологияларды енгізу мәселесі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Аталған үдеріс білім сапасын арттырумен қатар, педагогикалық ұжым қызметін

жүйелеуге, басқарушылық шешімдердің дәлдігін қамтамасыз етуге және білім беру мониторингін автоматтандыруға мүмкіндік береді.

Осы тұрғыдан алғанда Түркістан облысы, Созақ ауданы, «Панфилов атындағы жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің директоры Төлеев Ерғали Қаржабайұлы әзірлеген «Педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформалардың мүмкіндіктері» атты авторлық бағдарлама қазіргі білім беру менеджментіндегі өзекті мәселелерді шешуге бағытталған ғылыми-әдістемелік еңбек ретінде бағаланады, себебі бағдарламада мектепішілік басқару үдерісін цифрлық орта негізінде ұйымдастырудың тиімді тетіктері жүйеленген.

Мақаланың мақсаты – педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформаларды пайдалануға арналған авторлық бағдарламаның мазмұнын ғылыми-әдістемелік тұрғыдан талдау, оның басқару тиімділігіне ықпалын анықтау және практикалық маңызын бағалау.

Білім беру жүйесін цифрландырудың теориялық-әдіснамалық негіздері

Білім беру саласын цифрландыру қазіргі педагогикалық ғылым мен басқару теориясындағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады, өйткені цифрлық технологияларды енгізу білім беру үдерісінің барлық компоненттерін жаңғыртуға мүмкіндік береді. Осыған сәйкес мектепішілік басқару жүйесінде цифрлық платформаларды қолдану педагогикалық менеджменттің жаңа үлгісін қалыптастырады.

Педагогикалық менеджмент теориясында басқару қызметі жоспарлау, ұйымдастыру, үйлестіру, бақылау және талдау сияқты өзара байланысқан компоненттерден тұратыны белгілі, ал цифрлық платформалар аталған компоненттердің барлығын біртұтас ақпараттық кеңістікке біріктіру арқылы басқару тиімділігін арттырады.

Мектеп басқаруындағы цифрлық технологиялардың негізгі артықшылықтары төмендегідей жүйеленеді:

Басқару бағыты	Цифрлық мүмкіндіктер
Ұйымдастырушылық басқару	Электронды жоспарлау және автоматтандырылған кесте құру
Мониторинг жүйесі	Білім сапасын жедел талдау
Коммуникациялық орта	Мұғалім, әкімшілік және ата-ана арасындағы байланыс
Аналитикалық қызмет	Деректерге негізделген шешім қабылдау
Құжат айналымы	Электронды есеп пен мұрағат жүйесі

Цифрлық басқару жүйесінің тиімділігі, ең алдымен, ақпараттық ашықтық деңгейінің артуымен түсіндіріледі, өйткені білім беру үдерісіне қатысушылардың барлығы қажетті мәліметтерге жедел қол жеткізе алады. Сонымен қатар, басқару шешімдерін қабылдау кезінде аналитикалық деректерді пайдалану басқарушылық қателіктердің алдын алуға мүмкіндік береді.

Авторлық бағдарламаның құрылымдық-мазмұндық ерекшеліктері

«Педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформалардың мүмкіндіктері» атты авторлық бағдарлама педагогикалық менеджментті заманауи цифрлық орта жағдайында ұйымдастыруға бағытталған кешенді әдістемелік жүйе болып табылады, себебі бағдарламада басқару үдерісінің барлық негізгі бағыттары қамтылған.

Бағдарламаның негізгі мақсаты – педагогикалық ұжымды басқару тиімділігін цифрлық платформаларды пайдалану арқылы арттыру және білім беру сапасын тұрақты мониторинг негізінде жетілдіру.

Осы мақсатқа сәйкес төмендегідей міндеттер айқындалған:

1) педагогикалық басқару жүйесіне цифрлық платформаларды енгізу;
2) педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамыту;
3) мектепішілік бақылау жүйесін автоматтандыру;

4) білім сапасын талдау механизмдерін жетілдіру;
5) педагогикалық ынтымақтастықтың цифрлық моделін қалыптастыру.

Бағдарлама құрылымы бірнеше өзара байланысты бөлімдерден тұрады:

Бағдарлама бөлімі	Мазмұны
Теориялық бөлім	Цифрлық педагогикалық менеджмент негіздері
Әдістемелік бөлім	Платформаларды қолдану алгоритмдері
Практикалық бөлім	Басқару тәжірибесіне енгізу жолдары
Мониторинг бөлімі	Нәтижелерді бағалау және талдау жүйесі

Бағдарламаның мазмұндық ерекшелігі оның тек теориялық сипатпен шектелмей, нақты практикалық құралдарды қамтуында болып табылады, өйткені мектеп әкімшілігіне арналған басқарушылық алгоритмдер мен цифрлық бақылау тетіктері жүйелі түрде ұсынылған.

Педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформаларды қолданудың тиімділігі

Авторлық бағдарламаны талдау нәтижесінде цифрлық платформаларды қолданудың мектепішілік басқару тиімділігіне елеулі ықпал ететіні анықталды, себебі цифрлық орта басқарушылық үдерістердің жеделдігін және жүйелілігін қамтамасыз етеді.

Біріншіден, цифрлық платформаларды енгізу құжат айналымын оңтайландыруға мүмкіндік береді, соның нәтижесінде әкімшілік қызметкерлер мен педагогтердің уақыттық ресурстары үнемделеді. Егер дәстүрлі басқару жүйесінде ақпаратты жинақтау мен өңдеу ұзақ уақытты талап етсе, цифрлық жүйеде бұл үдерістер автоматтандырылған режимде жүзеге асырылады.

Екіншіден, педагогикалық коммуникация сапасы артады, өйткені мұғалімдер арасындағы кәсіби өзара әрекеттестік цифрлық орта арқылы тұрақты түрде ұйымдастырылады. Атап айтқанда, әдістемелік бірлестіктердің онлайн отырыстары, вебинарлар, цифрлық педагогикалық қауымдастықтар және виртуалды кеңестер мұғалімдердің кәсіби тәжірибе алмасуын жандандырады.

Үшіншіден, білім сапасын мониторингтеу жүйесі жетілдіріледі, себебі цифрлық платформалар оқу жетістіктерін нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда білім сапасының көрсеткіштері автоматты түрде сараланып, үлгерім динамикасы аналитикалық тұрғыдан бағаланады.

Төртіншіден, басқарудың ашықтық деңгейі жоғарылайды, өйткені ата-аналар, мұғалімдер және әкімшілік арасында жедел ақпарат алмасу жүйесі қалыптасады. Нәтижесінде білім беру үдерісіне қатысушылардың жауапкершілік деңгейі артады.

Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы бағдарламаның рөлі

Цифрлық трансформация жағдайында педагогтің кәсіби құзыреттілігі тек пәндік білім деңгейімен ғана емес, сонымен қатар ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану қабілетімен де анықталады, сондықтан авторлық бағдарламада мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын дамыту мәселесіне ерекше назар аударылған.

Бағдарламаны іске асыру барысында педагогтер:

1) цифрлық білім беру ресурстарын қолдану;
2) онлайн оқыту құралдарын пайдалану;
3) электронды бағалау жүйесін ұйымдастыру;
4) виртуалды сабақ әзірлеу;
5) цифрлық контент құрастыру
6) сияқты кәсіби дағдыларды меңгереді.

Сонымен қатар, цифрлық платформаларды пайдалану педагогтердің инновациялық мәдениетін қалыптастырады, өйткені мұғалімдер жаңа технологиялық шешімдерді тәжірибеде қолдануға бейімделеді. Мұндай өзгерістер педагогикалық шығармашылықтың дамуына және кәсіби ынталандырудың артуына ықпал етеді.

Авторлық бағдарламаның практикалық нәтижелері

Зерттеу барысында авторлық бағдарламаны тәжірибеге енгізудің нақты нәтижелері талданып, оның мектепішілік басқару тиімділігіне оң ықпал ететіні анықталған.

Практикалық нәтижелер төмендегідей сипатталады:

Көрсеткіш	Нәтиже
Басқару үдерісінің жеделдеуі	Жоғары деңгейде
Құжат айналымының қысқаруы	Тиімді жүзеге асқан
Мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы	Едәуір артқан
Білім сапасын талдау	Жүйеленген
Педагогикалық ынтымақтастық	Белсенді дамыған

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, цифрлық платформаларды басқару жүйесіне енгізу мектеп әкімшілігінің аналитикалық қызметін күшейтеді, өйткені деректер негізінде қабылданатын шешімдердің сапасы артады. Сонымен қатар, басқарудың автоматтандырылған жүйесі педагогтердің есеп беру жүктемесін азайтып, олардың кәсіби қызметіне көбірек уақыт бөлуіне мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация педагогикалық менеджменттің мазмұны мен ұйымдастыру моделін жаңғыртуды талап ететіндіктен, мектепішілік басқаруда цифрлық платформаларды тиімді пайдалану стратегиялық маңызға ие болып отыр. Осыған байланысты Төлеев Ерғали Қаржабайұлының «Педагогикалық ұжымды басқаруда цифрлық платформалардың мүмкіндіктері» атты авторлық бағдарламасы педагогикалық ұжым қызметін цифрлық орта негізінде ұйымдастырудың ғылыми-әдістемелік моделін ұсынатын өзекті еңбек ретінде бағаланады.

Бағдарламаны талдау нәтижесінде оның білім беру ұйымдарындағы басқарушылық қызметті жүйелеуге, білім сапасын мониторингтеуді жетілдіруге, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамытуға және басқару тиімділігін арттыруға ықпал ететіні анықталды. Сонымен қатар, цифрлық платформаларды қолдану педагогикалық коммуникацияның сапасын жақсартып қана қоймай, сонымен бірге деректерге негізделген басқару мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осыған сәйкес аталған авторлық бағдарламаны жалпы білім беру ұйымдарының тәжірибесіне кеңінен енгізу білім беру жүйесінің сапалы дамуына, педагогикалық менеджменттің заманауи моделін қалыптастыруға және цифрлық білім беру ортасының тиімділігін арттыруға ықпал етеді деген қорытынды жасалады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2020.
3. Сластенин В.А. Педагогика. – Мәскеу: Академия, 2018.
4. Полат Е.С. Современные педагогические технологии. – Москва, 2019.
5. Роберт И.В. Информационные технологии в образовании. – Москва, 2021.
6. Қараев Ж.А. Оқытудың инновациялық технологиялары. – Алматы, 2020.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 27 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00080588 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ35VPY00080588 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 27 октября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические
ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 5.05.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 5.05.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

ÚZDIK PEDAGOG JÝRNALY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім.

Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені мұғалім — мектептің жүрегі.

Жай мұғалім хабарлайды,

Жақсы мұғалім түсіндіреді,

Керемет мұғалім көрсетеді.

Ұлы мұғалім шабыттандырады.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.